מגזין של נשים

נגה

אביב 1981 גליון 2 · המחיר 13 שקלים

למה אין שייקספיר ממין נקבה?

מכתבים לנ׳גה

נגה עם ניקוד

״נגה״ נראית משגע אבל עלי להודות שקשה לי לקרוא עברית בלי ניקוד. אני מתכננת לבקש מחברים שיתרגמו את המגזין עבורי.

לטי פוגרבין, ניו יורק
אחת מעורכות .MS

התבטאות שלא במקומה בנגה

קראתי בעניין רב את ״קריעה״ (״נגה״ גליון מס׳ 1) עם הרגשה שאני נמצאת בתוך חדרם של ה״זוג״, עד שהכלה התימניה, מרוב זעם, מקללת״...ערבי...״. המחשבה על משמעות קללה זו הוציאה אותי מן ״החדר״.

שכיח מאד שפולטים בשעת זעם ביטויים כמו: זונה, ערבי, כושי, עבודה ערבית, צבע ערבי וכו׳.

אנו צריכות להבין את משמעות בטויים אלה, שהושרשו בנו על ידי חברה גברית־גזענית.

אמאל סבאג
נצרת

״קול האשה״ חיפה נסגרה

לאחר שנתיים של פעילות נסגרה ״קול האשה״ בחיפה. ״קול האשה״ היה המרכז התרבותי־חברתי לנשים הראשון בארץ. מייסדות המקום ייבאו והפיצו מאות ספרים העוסקים בענייני נשים שאת רובם לא ניתן היה להשיג בארץ. כמו כן התקיימו במקום חוגים והרצאות להגנה עצמית מיוחדת לנשים, בריאות האשה, העלאת התודעה ועוד מגוון רחב של נושאים ופעילויות.

״קול האשה״ בחיפה היתה אחד הפרוייקטים של הקרן לעזרת האשה שהתנהלה שלא על מנת לעשות רווחים. בעזרתן של נשים שהקדישו מזמנן וממרצן בהתנדבות ובכסף פעלה ״קול האשה״ בחיפה שנתיים תמימות וגם הצליחה לעזור בהקמת שני מרכזים נוספים (בתל־אביב ובירושלים).

מאחר ולא נמצאה אשה אחת או קבוצת נשים המוכנה לקחת את מרבית הנטל על כתפיה נאלצנו לסגור בתקוה לימים טובים יותר.

מיה בת־רחל

הוקמה ״כל אשה״

בחיפה הוקם קולקטיב של נשים, הפועלות להקמת מרכז־נשים בהדר, שייקרא ״כל־אשה״.

נשות חיפה היכולות ומעונינות להצטרף לקולקטיב ״כל־אשה״ תתקבלנה בברכה (טל. 664481־04).

תרומות מתקבלות לחשבון מספר 38268/05 בנק לאומי, סניף הכרמל.

״כל־אשה״
חיפה

הם מעליבים את הנשים

לכב׳ מערכת ״נגה״

בגליון ״נגה״ מס׳ 1 התפרסמה בקשה לשלוח אליכן קטעי עתונים המעליבים נשים ובהתאם לכך אני שולח את הקטע המצורף, שהתפרסם במוסף ״קריאת ביניים״ של ״מעריב״ ביום ב׳ 9.2.81.

בברכת הצלחה במאבקכן
אדם קלר
רח׳ פילון 4, ת״א

אבשלום קור

זה המצב

בנורווגיה נבחרה אשה נורווגית לראש הממשלה. מה יש? הם לא יכלו להשיג שוודית?

קצינות — אלופות משנה בלבד

עורכות נגה נכבדות,

באקראי הגיע לידי המגזין ״נגה״ (גליון חורף 1981) ועל אף העובדה שהוא מכוון ל״מין השני״ ״חטאתי״ בקריאה בו. ראשית אני מבקש לברך על עצם ההופעה של המגזין ולהדגיש את חשיבותו.

במדינה כשלנו שבה מדובר רבות על שוויון חובותיה של האשה, מן הדין אכן לממש חובה זו ולא להתייחס אליה רק כזכות. נשים בצבא, במינהל, בהשכלה בשרותים בייצור ובכל אחד מתחומי החיים אינן נהנות לדעתי ממידה שווה של הערכה ובודאי שאין להן זכויות שוות לאלה של הגבר. די יהיה אם ניקח את הדוגמה הצבאית. הרי החיילת הינה חלק אינטגרלי של צה״ל, ביחידות רבות הנשים הן הרוב ומדי שנה מתבשר הציבור על תפקידים נוספים המנמסרים לנשים. והנה למרות כל אלה, קצינת ח״ן ראשית נושאת דרגות אלוף משנה בלבד. ללמדנו שגם בצה״ל שבו קיים כביכול שוויון מלא אין דינה של קצינה כדין קצין והקריירה של יחידות סגולה בלבד מסתיימת בדרגת אלוף משנה. דובר צה״ל, הצנזור הראשי למשל ועוד ממלאי תפקידים האחראים על עשרות או מאות פיקודים בלבד והם ״גנרלים״ ועל כן קשה להבין מדוע מפקדת כל הנשים בצה״ל הינה אלוף משנה ״בלבד״. ואחראי על קשרי העתונות של צה״ל הוא תת־אלוף. צאינה וראינה שגם בצה״ל שבו כך למדתי מנסיוני יש יותר שוויון בין המינים מאשר בכל מיגזר אחר (למשל בענייני שכר הטבות וזכויות סוציאליות) טרם נעלמה התפיסה הגברית המובהקת המפלה כנראה באופן בלתי מודע ובודאי שלא במתכוון את האשה — אחותינו במדים.

כל טוב

יורם המזרחי
מטולה

נשים והרכב שלהן

לכבוד ״נגה״

שלום,

קריקטורות מעצבנות הרבה יותר מאשר פרסומת, לפעמים — אותי, בכל אופן.

מצורפות שלש קריקטורות אופייניות הלקוחות מתוך הירחון ״ברכב״ — יפתיע את הגברים עורכי העיתון לגלות, כי גם נשים קוראות בו — ומתרגזות. אני רק מקווה שתבאנה לידיעת ״ברכב״ את התייחסות הנשים לכך, אם תחלטנה לפרסם גינוי לקריקטורות אלו.

בברכה,

נגה רביב, חיפה

יש לך אולי גפרור, בעלי אוסר עלי לבדוק את מצב הבנזין לאור מצית...

...טוב שמנגבי השמשות פועלים עדיין...

ללא מלים...

PA 12292a

מגזין של נשים

נגה

מה בנגה?

שדר מהמערכת

נגה נקלטה וגם נמכרה וגליון מספר 2 הוא תוצאת העדוד והתמיכה שקבלנו מן הצבור. עבדנו על נגה מס׳ 2 בהרגשת שמחה ובחברותא. מערכת נגה עדיין בדירות שלנו, אנחנו עדיין העורכות, המפיקות, המזכירות הפקידות והצלמות של עצמנו. כל מי שרוצה להושיט יד לנגה תבורך. נקבל בשמחה ובתודה תגובות, מידע, מאמרים, ספורים, חדשות, תצלומים, תרומות, הצעות עזרה בעבודות הפקה ומזכירות. נשים יכולות ואף חייבות לעבוד יחד לשנות את מציאות חיינו וחיי בנותינו ונכדותינו. אנו מבקשות להרחיב את המעגל עפ״י העקרון שאמצנו: עבודת צוות ולא עבודת יחיד. עבודת ההכנה ולא רק התוכן של נגה, היא בטוי לאמונה שלנו שנשים אכן יכולות לעבוד ולפעול ביחד, ויחד עם זאת ללמוד לכבד את ההבדלים בדעותיהן ובהשקפותיהן. יש כבר נשים שיש להן ״מקום, חדר משלהן״ כדברי וירג׳יניה וולף. אך רבות מאתנו עדיין לא מצאו את אותו ״חדר״ שיהיה שייך להן בלבד, מה גם שיותר ויותר נשים מודעות היום לצורך שלהן ב״חדר״ הזה. אנו מנסות להפוך את נגה לחדריכן־חדרינו ומבקשות אתכן לעזור לנו להגדילו ולהרחיבו.

תודתנו נתונה לארגון ״נשים אל נשים״ (ארה״ב) על העזרה והתמיכה ועל תרומתן להוצאת הגליון.

OUR SINCEREST THANKS TO "WOMEN TO WOMEN" FOR THEIR SUPPORT AND CONTRIBUTION THAT MADE IT POSSIBLE FOR NOGA TO BE BORN.

עורכות
רחל אוסטרוביץ
ענת בן־ארי
יונה הדרי

משתתפות
אמירה גלבלום
נורית כהנא
בתיה פישרמן
מרשה פרידמן

עצוב גרפי
תמר אלידע

ביצוע גרפי
ענת בן־ארי

סדר צילום
פורמפרינט בע״מ

דפוס
ידע־סלע

לוחות
ארט

צילום שער
הררי פיני

מייסדות
רחל אוסטרוביץ, שולי אשל, ענת בן־ארי, יעל בת־חוה, מאיה בת־רחל, יונה הדרי, יהודית היל, נורית כהנא, פועה מרי־דור, מרשה פרידמן, מרים שרון

נגה (מיסודה של הקרן לעזרת האשה) הינה אגודה עותומנית.
כתובת למשלוחים ת.ד. 21376 תל־אביב, טלפון 227663(03)
נגה תצא לאור 4 פעמים בשנה. דמי מנויה לשנה 40 שקלים.

החשיבות של כוס — קפה

ב״מעריב״ מיום 13.2.81 הופיעה הכותרת ״חיילות לא חייבות להכין קפה למפקדיהן״. הכתבה מספרת על ויכוח שהתנהל בין מפקד לבין חיילת — פקידתו, בהקשר לסרובה להגיש לו קפה בנימוק שאין זה מתפקידה כחיילת צה״ל. הויכוח הובא בפני הפרקליט הצבאי הראשי אשר פסק לטובת החיילת. על פי כתבתו של הסופר הצבאי של ״מעריב״, ״ההחלטה של הפרקליט היא תקדים שיש בו כדי לשנות את הנוהגים המושתתים בצה״ל כבר זמן רב״.

כעבור ימים מספר הופיעה ב״מעריב״ כותרת הפוכה לגמרי: ״חיילת־פקידה חייבת להכין קפה לבוס ולשטוף רצפות״. אותו פצ״ר הופיע בגלי־צה״ל וקבע ״כי חיילת־פקידה חייבת להכין קפה לבוס שלה אם דרש זאת ממנה״.

למחרת הופיעה ב״ידיעות אחרונות״ כתבתו של יאיר עמיקם בה הוא מדווח על כך שמאז החלטתו הראשונה של הפצ״ר ״נעשה הדבר לשיחת היום בצה״ל וחרג מכל פרופורציה״. כנראה שעניין הגשת הקפה או אי הגשתו נוגע בעצב צבאי רגיש עד כדי כך שלאחר מחשבה שניה קבע הפצ״ר שהגשת הקפה ״היא אחד מתפקידי הפקידה הצבאית״ וכן שהיא חייבת גם לשטוף את רצפות המשרד אם קיבלה פקודה לעשות זאת.

ואם הגשת קפה ושטיפת רצפות אז מה לא? האם חיילת צה״ל חייבת גם להתפשט ולשכב במטתו של מפקדה אם קבלה פקודה לעשות זאת? לפי פרושו של יאיר עמיקם התשובה היא כן, כי ״החוק היבש קובע חד משמעית — וזאת אישר גם הפצ״ר — כי על חיילת מוטל למלא אחר כל הוראה של מפקדה. המשמעות היבשה של חוות דעתו של הפצ״ר הינה שאספקת שרותים אישי־ם למפקד היא מחובתה החוקית של כל חיילת צה״ל ואיננה עניין של רצונה הטוב. יתרה מזו, בקשתו של המפקד לכוס קפה או לשרותים אחרים איננה בקשה אלא פקודה.

יש היום מגמה חזקה בקרב מזכירות ופקידות לסרב להגיש קפה או לבצע שרותים אישיים אחרים לממונים עליהם. הסרוב הוא בטוי לכבוד העצמי של העובדת וכנראה שרוח דומה שוררת גם בקרב חיילות צה״ל אשר 70% מהן פקידות. הטלת חובה זו על חיילות צה״ל עפ״י חוות דעת משפטית מעמידה את החיילת במצב קשה ביותר. כל מזכירה פקידה אחרת יכולה לסרב למלא פקודות הנוגדות את מצפונה או את כבודה העצמי על ידי התפטרות. החיילת הנפגעת אינה יכולה להתפטר ואיננה יכולה לסרב פן תועמד לדין צבאי. צה״ל מגלה פעם נוספת את גישתו המשפילה לנשים בשרות סדיר, גישה המקבלת ביטוי ישיר באימרה: ״הטובים לטייס, הטובות לטייסים״.

ות·חדשות·חדשו

גישה חדשה לטיפול בסרטן השד

בכנס על מחלת סרטן השד שנערך בתל־אביב התברר כי שיטת טיפול חדשה הנקראת למפקטומיה — כריתת הגידול בשד בלבד בתוספת הקרנות, קונה לה מהלכים.

פרופ׳ שושנה בירן, יו״ר הכנס הישראלי־אמריקאי לסרטן השד אמרה כי ״לפחות בפרוטוקולים הבלתי מבוקרים הסתבר כי תוחלת החיים של הנשים אחרי שני סוגי הטיפולים, הרדיקלי, ושל הוצאת הגידול בלבד — זהה״.

ברוב המקרים בהם נכרת הגידול בלבד אי אפשר היה לדעת לדבריה, איזה שד לקה בסרטן.

מתברר עוד כי לאחרונה ניכרת נטיה לחזור לשיטת טיפול הורמונלית במקום כימית, ומצליחים לאתר נשים שניתן לטפל בהן בהצלחה עם הורמונים.

בכנס הומלץ כי אשה הבאה לבדיקה תבקש בדיקת קולטנים (רצפטורים) להורמונים. אם התגלו קולטני ההורמונים בגופה, יש סיכוי של שבעים אחוז שהאשה תגיב בחיוב לטיפול הורמונלי. במקרה כזה — חוסכים את הטיפול הכימי, וייתכן שגם את הצורך בכריתת השד.

נשים מופלות לרעה בקידום ובשכר בשירות הממשלתי

מחקר חדש של המכון לחקר עבודה ורווחה באוניברסיטת ירושלים ״קידום ושכר בשירות הממשלתי בישראל — האם נשים מופלות לרעה?״ עונה על השאלה בכן רבתי.

המחקר שנערך בידי לינדה עפרוני, קובע כי במקרים רבים עולות הנשים בהשכלתן ובכישוריהן על הגברים. עם זאת, השכר החודשי של נשים העובדות בשירות הציבורי מהווה 78% משכר הגברים.

מן המחקר מסתבר כי במשרדים שבהם עובדות נשים רבות, והן מאורגנות, כמו למשל במשרדי הבריאות, החינוך והרווחה — אין הפערים בין גברים ונשים גדולים כל כך, לפי קריטריונים של שכר, תוספות רכב, ביגוד, נסיעות, שעות נוספות וכו׳.

השתלמות נערות לקראת גיוס

42 נערות סיימו מחזור ראשון של שנת השתלמות והכשרה לקראת הגיוס. שנת ההשתלמות תוכננה על ידי הפרוייקט לאיתור וקידום נערות מטעם משרד העבודה והרווחה, המבוצע על ידי האגודה לקידום הנערה, בפיקוחו והכוונתו של השירות לנערה במצוקה. הסכום שהוקצב למימון הפורייקט הוא 800,000 שקלים — סכום זעום בהשואה למיליונים המוקדשים להכשרת נערים משכבות המצוקה לצה״ל. יש לציין שהכשרת הנערות אינה ממומנת על ידי צה״ל אלא על ידי תרומת בנק פרטי.

הפרוייקט תוכנן בעקבות פניית קרן היובל של בנק לאומי למשרד העבודה והרווחה (השירות לנערה) בבקשה לייעץ לה בבחירת שטחי פעולה. הוחלט לטפל בסקטור הנשי של שכבות האוכלוסיה הנזקקות.

קורס השתלמות מתחלק למכינה כללית המיועדת להעשרה, מבוא ללימודי מקצוע (מלבד הנושאים הנשיים המובהקים כלכלת בית, טיפוח עצמי). בחלק השני של הקורס מלמדים מקצוע כגון אלקטרוניקה, מחסנאות, פקידות טכנית. בעתיד ילמדו גם סייעות־טכנאות שיניים, ונקבנות מחשבים. הקורסים מתקיימים במוסדות ״אורט״, ״מישלב״ ורשת ״עמל״.

מחדלים במשטרה בטפול בקורבנות אונס ונשים מוכות

מחדלים מזעזעים בטיפול המשטרה בנושא נשים מוכות נחשפו בפגישת נציגות ארבעה ארגוני נשים עם תנ"צ אברהם תורג'מן, מפקד משטרת חיפה. (יש להניח כי מה שנעשה באזור חיפה אינו שונה ממקומות אחרים בארץ). נציגות ארבעה ארגוני נשים באו לשטוח את טענותיהן בנושא הטיפול המשטרתי במקרי אלימות במשפחה ואלימות מינית. (הארגונים הם: מרכז הסיוע לקרבנות אונס בחיפה, "נשים למען נשים", ויצ"ו ונעמת). מצד המשטרה נכחו גם ראש מחלקת החקירות, ראש לשכת הסיור ודובר משטרת חיפה.

נציגות מרכז הסיוע לקרבנות אונס העלו את התלונות הבאות: נשים שנאנסו אינן נחקרות על ידי חוקרת, למרות בקשתן המפורשת; כ־20 שוטרים נוכחים בחדר שבו נחקרת מתלוננת על מעשה אונס, ומציגים שאלות אינטימיות מתוך סקרנות ולא לצורך החקירה; המשטרה אינה טורחת להזעיק מתנדבות מן המרכז לסיוע לקרבנות אונס.

נציגת ויצ"ו דווחה על מחדלים שהגיעו לידיעתה: זלזול מצד שוטרים שהוזעקו לבית אשה מוכה על ידי הצגת שאלות: "מה, אמא שלך לא קבלה מכות? וסבתא שלך? מה את מתרגשת?" במקרה אחר — סרב בית הדין הרבני לכבד המלצת המשטרה לתת לאשה צו מניעה נגד בעלה בשל אלימותו. בעיה אחרת שהעלתה הנציגה היא סירוב המשטרה לתת ליועצות ויצ"ו העתקי מסמכים הדרושים כדי להוכיח אלימות בפני בית הדין הרבני.

נציגת נעמת הזכירה הצעת חוק שהכינה לח"כ תמר אשל המתיחסת ספציפית לאלימות במשפחה, והציעה שהמשטרה תתן הוראות פנימיות לגבי תקיפה משפחתית.

נציגת המקלט טענה כי למרות קיומן של הוראות פנימיות מן המטה הארצי של המשטרה אשר מתיחסות לתקיפה משפחתית, הן אינן מיושמות, הלכה למעשה. שוטרים בחדר התלונות אינם מוסרים את כתובת המקלט למתלוננות המבקשות אותה. לעתים קרובות מנסים שוטרים לשכנע את המתלוננת לא ללכת למקלט. יש שוטרים המסגירים נשים מוכות לבעלים אלימים על ידי מסירת כתובת המקלט. שוטרים בחדר התלונות אינם נוהגים למסור לאשה המתלוננת על אלימות בעלה תעודה רפואית, אפילו אם לאשה חבלות הנראות לעין. כך נעלם הסיכויי היחיד להוכיח אלימות.

תלונות נוספות מתייחסות לכך ששוטרים בחדר התלונות נוהגים לשאול אשה מוכה: "מה את רוצה שאעשה? לעצור אותו? להזהיר אותו?" ובכך מעבירים את האחריות לביצוע החוק על האשה. למרות שעל פי הנחיות המטה הארצי מדצמבר 1979 (מס. סידורי 300.83 03) חייבים לפתוח תיק פלילי במקרים של עבירות חוזרות של תקיפה משפחתית, אין נוהגים לעשות כך.

תנ"צ תורג'מן הבטיח כי הנושאים שהועלו בפגישה ישמשו בסיס להדרכת שוטרים. הוא הסכים כי רוב התלונות העידו על טיפול לקוי: העדר חוקרת למקרה אונס, ריבוי השוטרים הנכנסים לחקירה, אי מסירת כתובת המקלט למתלוננת. הוא אמר שאינו מסכים לכך ששוטר יתנער מאחריות וישאל את המתלוננת מה עליו לעשות. הוא בקש לא לבקר את תהליך החקירה בשל היותו "ענין פנימי", ואמר, שכל בעל אלים נעצר. סוכם שיקויים נוהל חדש שיאפשר ליועצות ויצ"ו לקבל העתקי מסמכים הדרושים להן, ושבכל מקרה של תלונה מצד הארגונים השונים תתקשר הנציגה והענין יטופל. כן הבטיח לעשות מאמץ לשפר את הטיפול במתלוננות על אלימות מינית או משפחתית.

בתום הפגישה ניגש מפקד משטרת חיפה אל אחת המשתתפות ואמר לה כי לאחר שנציגות ארגוני הנשים יצאו את החדר, שוחחו ביניהם נציגי המשטרה ושאלו את עצמם "איך בחורה יפה כמוך פעילה בדבר הזה?"

עידוד ועזרה נפשית לקורבנות אונס בחיפה

בממוצע מתקבלת קריאה אחת בשבוע במרכז הסיוע לקרבנות אונס שבחיפה. מאז הקמתו במאי 1980 הוא פועל באמצעות מרכזיית פג'ינג, שבה רושמים את השם ומספר הטלפון של הפונה לסיוע ומזעיקים מיד מתנדבת, המתקשרת אליה. התהליך אורך לעתים פחות מדקה.

המרכז בחיפה פתוח 24 שעות ביממה. מנהלת המרכז לסיוע לקרבנות אונס בחיפה, עליזה פינקל, מסרה כי פניות רבות מגיעות מצד נשים שנאנסו ומעולם לא שוחחו על כך. השירותים שמגישות מתנדבות מרכז הסיוע נעים בין תמיכה, עידוד ועזרה נפשית, ועד להפניה אל מוסדות הקהילה במקרי הצורך.

מרכז הסיוע בחיפה פועל בעזרת קרן חדשה לישראל הממומנת מכספי תרומות מארה"ב ואירופה, למען פרוייקטים חברתיים. אחת הבעיות הניצבות בפני המרכז לסיוע לקרבנות אונס בחיפה היא מחסור במתנדבות מיומנות. בקרוב יתקיים יום עיון לכל מתנדבות מרכזי הסיוע לקרבנות אונס בארץ.

חדשות · חדשות

סערת רוחות בחוגים דתיים

שיתופה של אשה בועדת שיפוט של פרס הרב קוק, מטעם עיריית תל־אביב גרם סערת רוחות בחוגים דתיים בתל־אביב ועיכב קבלת החלטה לגבי זוכי הפרס השנה. כחברה בועדת השיפוט, הכוללת שלושה מומחים בשדה הספרות התורנית נקבעה השנה פרופ' נעמי אופנהימר, ראש החוג למחשבת ישראל באוניברסיטה העברית. מינויה של פרופ' אופנהימר נתקל בהתנגדות חריפה מצד חוגים דתיים בתל־אביב ונציגי החזית הדתית בעיריה שטענו כי לא יתכן שאשה תהיה חברה בועדה למתן פרס שבו מגישים עצמם כמועמדים רבנים רבים. אלה טענו כי רבנים וגורמים חרדיים אחרים יחרימו את הפרס כל עוד תכהן אשה בועדת השיפוט.

סגן ראש עיריית תל־אביב מר יצחק ארצי הממונה על מתן הפרס אמר בתגובה לדברים אלו, כי העיריה אינה מוכנה לקבל את תכתיבי הגורמים הדתיים והדגיש כי הפרס פתוח לכלל הציבור ואינו מוגבל רק לרבנים ולכן אין בדעתו לשנות את מינויה של פרופ' אופנהימר.

לאחר בחירתו של רייגן

הפמיניסטיות האמריקאיות מודאגות ומתחילות להערך נגד כירסום רציני במעמד האשה עם בחירתו של הנשיא החדש רונלד רייגן. רייגן מזוהה כמנהיג הימין הקיצוני בפוליטיקה האמריקאית. מחנה הימין הוא מיליטנטי, בעל משאבים רבים, ובין היתר אנטי־פמיניסטי מובהק. הימניים הקיצוניים מתנגדים למדיניות הרווחה שאפיינה את ארה״ב מאז המיתון הגדול בשנות ה־30. הם רואים בברית המועצות אוייב מסוכן ושוללים את הדטאנט. הם מתנגדים למאמצים של בני מיעוטים להגיע לשוויון זכויות. חומר ההסברה שלהם גדוש בלאומנות וגזענות, כולל אנטישמיות. למרות זאת, משום שהם רואים את הערבים השולטים על מקורות הנפט כמסוכנים יותר, הם גם פרו־ציוניים.

קיימת סכנה של כירסום בהשגים אלה. העתונות הפמיניסטית והעתונות היומית מגלים דאגה לזכויותיהן והשגיהן של הנשים.

הארגון הלאומי של נשים (NOW) בשיתוף עם ארגוני נשים אחרים, ארגנו פעולת הסברה רחבה. ב־4 לפברואר התאספו מאות נשים בוושינגטון במטרה להפגש עם סנטורים וחברי קונגרס כדי להציג בפניהם את עמדת הנשים בנושאים שונים. מוקדם מדי לדעת באיזו מידה תצלחנה הנשים האמריקאיות להתארגן כקבוצת לחץ חזקה ויעילה, וכמה תצלחנה לגייס תמיכה ציבורית רחבה נגד מדיניות הממשל החדש ביחס למעמד האשה. צפויות ארבע שנים קשות, מבחן אמת עבור הפמיניסטיות האמריקאיות שעד כה נהנו מהצלחה קלה יחסית.

תרופה מסוכנת

נשים בהריון משתמשות בתרופה ״בנדקטין״, הפועלת נגד בחילה. לאחרונה הופיעה כתבה במגזין ״אמא ג׳ונס״ (העוסק בנושאים חברתיים ובריאותיים שונים) שלפיה תרופה זו גורמת כל שנה ללידת 7,500 וולדים בעלי מום. עוד טוענת הכתבה שיצרני ״בנדקטין״, חברת רצ׳רדסון־מריל (יצרני התאלידומיד) הסתירו ראיות שמצביעות על קשר בין שימוש בתרופה בזמן ההריון ולידת וולד בעל מום. כן התעלמו ממכתבים רבים מרופאים ששמו לב לתופעה זו. התרופה נמצאת עדיין בשוק.

חדשות · חדשות · חדשות

אחד הנושאים העיקריים בקרב המחנה הימני הקיצוני הוא מעמד האשה — ליתר דיוק, החזרת האשה למקומה המסורתי, כבודה של ״בת מלך פנימה״. הם רואים בפמיניזם איום ישיר ומידי למוסד המשפחה, ולכן על מבנה החברה כולו. בשנים האחרונות הוקדשו סכומי עתק לפעילויות נגד זכות האשה להפסקת הריון. תנועת ״הזכות לחיים״ מנהלת התקפות בלתי פוסקות נגד מחוקקים ״ליבראלים מדי״ בנושא הפסקת הריון. בבחירות האחרונות הצליחו לסלק כמה סנאטורים וותיקים, וגם להכניס פנים נשיות חדשות לקונגרס, נשים שהן אנטי־פמיניסטיות מוצהרות.

כנציג תנועת הימין, הבטיח רייגן לתמוך בהצעת תיקון לחוקה האמריקאית לפיה האיסור על בצוע הפסקת הריון יהיה מוחלט. יעד נוסף של מחנה הימין הקיצוני שמקבל את תמיכת הנשיא החדש, הוא חוק ״הגנת המשפחה״. בין המעשים הראשונים של רייגן היה ביטול רבבות מענקים פדראליים למחקרים חברתיים, שבחלקם הגדול יועדו למחקר על מעמד האשה.

מבחינת הפמיניסטיות האמריקאיות הסכנה ברורה. בדרך כלל, נשיא אמריקאי שנבחר כנציג דעות קצוניות כלשהן עובר תהליך של מיתון בתוקף תפקידו כנשיא ארצות הברית. אולם ההשגים האחרונים של הנשים האמריקאיות הושגו רק בעת האחרונה ועדיין אינם מגובשים בפועל ובתודעת הציבור. לכן

״הסוד הכמוס ביותר: התעללות מינית בילדים״

זה השם של ספר חדש, מאת פלורנס רוש, שבא לחשוף את אחד הנושאים המוסתרים ביותר — התעללות מינית בילדים. בדיקתה של רוש מגלה שבארה״ב אחת מתוך כל ארבע נשים קיימה יחסי מין עם גבר מבוגר לפני גיל 13, והנטיה הסטטיסטית בשנים האחרונות מצביעה על גידול במספרן. ידוע על 28 מיליון מקרים של התעללות מינית בילדים, מתוכם 25 מיליון הן בנות. בבית החולים לילדים שבוושינגטון, בירת ארה״ב, הטיפול בבנות ובנים פגועים כתוצאה ממגע מיני מוקדם מדי הפך לשיגרה, שכיח יותר מהטיפול בשברים. רופאים מדווחים על מקרים חמורים של נרתיק או פי טבעת קרועים ומחלת מין גונוריאה בגרון.

ממחקרה של הסופרת אנו למדים כי ההשפעה הנפשית שונה אצל נשים וגברים. לבן יש סיכוי רב יותר להתיחס למה שקרה לו כאל דבר יוצא דופן, ולמרות הטראומה, המקרה איננו מרכיב חשוב בעיצוב אופיו כמבוגר. אצל הבנות, הנזק הנפשי חמור יותר — והוא יוצר דחף לפלרטט, לפתות ולמשוך גברים מבחינה מינית ללא קשר לרצון אמיתי לקיים יחסי מין.

בדיקתה של רוש מראה גם ש־80% ממקרי ההתעללות מתרחשים בתוך המשפחה (גלוי עריות) או כאשר התוקף הוא ידיד משפחה.

התקדמות במאבק נגד הטרדה מינית במקומות עבודה

התקנון החדש שפורסם על ידי הממשל האמריקאי ביחס להטרדה מינית במקומות עבודה (ראי ״נגה״ גליון מס׳ 1) מתחיל לשאת פרי. הפסיכולוגית ד״ר מאי לברטו מקליפורניה טענה שנשלל ממנה קידום עקב סירובה לקיים יחסי מין עם הממונה עליה וזכתה בעלייה בדרגה ובתוספת שכר רטרואקטיבית. בקליפורניה, ד״ר אלבאקי הרמאסי, פרופסור לסוציולוגיה, חוייב להתפטר עקב טענתן של 13 סטודנטיות שהוא ניסה לפתות אותן לקיים יחסי מין על ידי הבטחת ציונים גבוהים יותר. גם בתעשיה הגיע התקדים הראשון לבית המשפט, וחברת ״קונטיננטל דך״ חוייבה לשלם 5000 דולאר לפועלת ווילי רוט האוקינס שטענה שהחברה סירבה להעמיד למשמעת פועלים שהעירו לה הערות מיניות מזלזלות והציעו לה הצעות מיניות בלתי רצויות. הממונה עליה אמר לה שתצטרך לצפות להתנהגות כזאת אם תרצה להמשיך לעבוד עם גברים.

חדש: טייסות ונווטות בחיל האויר האמריקאי

כיום יש 31 טייסות ו־12 נווטות בשרות פעיל של חיל האויר האמריקאי. השנה תתחלנה עוד 122 נשים קורס טיס, עלייה ב־50%, וזאת כתוצאה ממחקרים על הטייסות הראשונות, המציינים שלמרות שהלחץ המופעל על הטייסות להצטיין כבד יותר מאשר הלחץ על הטייסים, אין הבדלים בין טייסות וטייסים מבחינת ביצוע תפקידן.

התנגדות המותקפת מגבירה את סיכוייה להשתחרר מאונס

מחקרים שנעשו עבור האגף למניעת האונס של המכון הלאומי לבריאות בארה״ב מראים שככל שהתנגדותה של אשה מותקפת על ידי אוס פעילה יותר, גדלים הסכויים שתמנע מאונס וזאת בניגוד לדעת מומחים רבים (משטרה, פסיכולוגים, קרימינולוגים) המיעצים לנשים לא להתנגד שמא תסבולנה פגיעות חמורות יותר.

בשנים האחרונות מתנהל וויכוח בין פמיניסטיות שפועלות במרכזי סיוע לקרבנות אונס לבין המומחים בנושא זה. טענת הפמיניסטיות היא שלמידת הגנה עצמית וגלוי התנגדות חזקה יעילים במניעת אונס. עתה באים שני מחקרים ליישב מחלוקת זו. (דווח על אחד מהם, זה של ד״ר פולין בארט, מופיע ב״נגה״ גליון מס׳ 1, ע״מ 18). מחקרה של ד״ר ג׳ני מאקינטייר מראה שהסכוי להאנס גדול יותר אצל נשים שמגיבות בפאסיביות תוך נסיון להתדיין עם האנס או לעורר את רחמיו, או נסיון להיעשות מגעילות (על ידי הקאה, השתנה וכו׳).

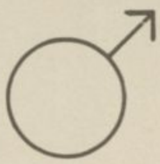
חדשות·חדשות

מצוקה כלכלית חריפה יותר אצל נשים

לפי ממצאי משרד הרווחה בארה״ב, כ־15% ממקבלי קיצבת סעד הן נשים, גרושות ואלמנות המגדלות את ילדיהן לבד. דו״ח שפורסם לאחרונה מציין ש־48% מהאלמנות בארה״ב חיות על קו העוני. בארה״ב נעשתה חקירת בעית העוני על ידי המועצה הממלכתית המייעצת בנושא הזדמנויות כלכליות שמדווחת על החרפה חמורה של בעית האשה העניה. בדו״ח הסופי שהוגש לנשיא ארה״ב צויין שבעשור האחרון 11 מיליון אנשים הגיעו לרמת חיים מעל לקו העוני אולם בעית העוני אצל נשים החריפה. כיום, לפי הדו״ח, אחת מתוך כל שלוש משפחות שבראשן עומדת אשה חיה על סף קו העוני, וזאת בהשוואה לאחת מתוך 18 משפחות בהן ראש המשפחה הוא גבר. בקצב כזה, אומרת המועצה, בשנת 2000 האוכלוסיה העניה תהיה מורכבת מנשים וילדיהן בלבד.

זכויות הגבר?

הצעת חוק ״הגנה על המשפחה״ הוגשה לסנאט האמריקאי על ידי נציג תנועה חדשה למען חזרה לחיי משפחה מסורתיים. כתב ה״וושינגטון פוסט״, ריצ׳ארד כהן, טוען שתנועה זו מודאגת מהחלשת סמכות האב במשפחה האמריקאית, בשל השינויים החברתיים שנגרמו בעקבות עליית שיעור הגרושין, יציאת נשים רבות לעבודה מחוץ לבית, המגמה של מתן שכר שווה לנשים עובדות וכו׳. אומר כהן: ״כנראה שאבא מאבד מסמכותו. הוא אינו יכול להרביץ לילדיו, להטיל וטו על הפסקת הריונה של אשתו, לשלול מילדיו חינוך מיני או לשלול מאשתו שימוש באמצעי מניעה״. ועוד טוען כהן, שבמסווה של הגנה על המשפחה, מתכוונת הצעת החוק לחזק את סמכות האב. למשל, אחד מסעיפי החוק שולל מימון פדראלי לבתי ספר שמשתמשים בספרי לימוד ש״נוטים לזלזל, להפחית או לשלול את הבדלי התפקידים בין המינים כפי שהובנו באורח היסטורי בארה״ב״.

תחנת רדיו ואוניברסיטה לנשים

בלגיה נחשבת אולי למדינה האירופאית השמרנית ביותר, ויש סיבות טובות לדיעה זו, אך דווקא בה השיגו הפמיניסטיות כמה השגים משמעותיים ביותר במסגרת מאבקן: תחנת רדיו ואוניברסיטה!

אוניברסיטה זו בבריסל היא אולי היחידה בעולם העוסקת אך ורק בנושאים פמיניסטיים. מיקומה צנוע: שתי קומות בבנין רב קומות במרכז העיר. הקורסים נערכים בערבים ושבת, כיון שרוב הנשים המשתתפות, הן כסטודנטיות והן כמרצות, עסוקות בעבודה ו/או משפחה. האוניברסיטה פתוחה לכל אשה בלא התחשבות בגילה או בהשכלתה המוקדמת. למרות קשיים כספיים (הסיוע הממשלתי מכסה רק 30% מההוצאות) והצורך בהרבה עבודה התנדבותית, נכנסה האוניברסיטה לשנתה השניה.

האוניברסיטה הוקמה ביוזמת קבוצה בשם GRIF*, שנוסדה ב־1973 במטרה לפרסם כתבים פמיניסטיים. ב־1978 החליטו להקים אוניברסיטה לנשים מתוך תחושת חוסר סיפוק מצורת ההשכלה הגבוהה הקיימת והעובדה שנושאים הקשורים בנשים מוזנחים בדרך כלל. באוניברסיטה 300 סטודנטיות וההרצאות ניתנות גם במקומות אחרים באם יש דרישה. שרותים נוספים של האוניברסיטה הם: מרכז תיעוד, מחלקת וידיאו וסרטים ופסטיבל סרטי במאיות פמיניסטיות.

בין הקורסים הניתנים באוניברסיטה: אלימות במשפחה במאות 18־16; נשים והתנועות החברתיות; ילדים; זנות; נשים בחברה כפרית מסורתית; שפת נשים. כמו כן נפתחה קבוצת דיון לגברים שרצו להביע את קשיי מצבם ולדבר על יחסיהם עם נשים. הפגישה הראשונה היתה סוערת מאד כשהגברים מאשימים את הפמיניסטיות בכך שהן רואות בהם את האויב ולא קרבן נוסף של דיכוי.

מפעלים פמיניטיים נוספים בבריסל: שני בתי נשים (אחד דובר פלמית והשני — צרפתית); מקלט לנשים מוכות; חנויות ספרים; בתי קפה; ירחון פמיניסטי ותחנת רדיו.

מאבקן המרכזי של הפמיניסטיות בבלגיה הוא נגד איסור הפלות ולמען הפצת המידע על שמוש באמצעי מניעה.

* Groupe de Recherches et d'Information Feministe

חוזה עבודה הכולל טיפול בילדת העובדת

חוזה עבודה המהווה תקדים חשוב לנשים עובדות הושג על ידי ג׳ין לונדון, העובדת כקריינית תוכנית בוקר של רשת הטלויזיה אי.בי.סי. לונדון דרשה וקבלה חדר סמוך לאולפנה עבור התינוקת שלה וכן מטפלת שתתלווה אליה כשהעבודה דורשת נסיעות.

"הבעיה שאין לה שם"

לפני 17 שנה כתבה בטי פרידן את "המיסטיקה הנשית" והציתה את אש המרד בקרב מיליוני עקרות בית. בספרה התמקדה אז ב"בעיה שאין לה שם", אותה תחושה לא מוגדרת ומדכאת, לה שותפות נשים כה רבות, ודיברה על כך שלהיות מלכת המטבח, האם הגיבורה והאשה הקטנה והנהדרת אינו בדיוק כמו שנאמר בתעמולה ובפרסומת. בשנת 1963 התקיפה פרידן את המיתוס של עקרת הבית המאושרת.

בהרצאה שניתנה בלונדון, טוענת בטי פרידן, שכעת אנו נמצאות ב"שלב השני". בשנים שעברו מאז 1963 השיגו הנשים בטחון וכח מספיקים כדי לצאת מתחום הבית לעולם הרחב מצויידות בתחיקה ליתר שיווין בין המינים בחינוך, שכר, הזדמנויות תעסוקה ושליטה בגוף. השלב השני, אם כן, אינו נסיגה לבית אלא הצורך בו חשות נשים כה רבות, לשלב את חיי המשפחה עם חיי העבודה. בטי פרידן טוענת כי השוויון אינו מלא שכן גם אם הרבה נשים עובדות מחוץ לבית, עדיין חייבות הן לראות במשפחה את תחום האחריות הראשוני שלהן ועדיין הן מנסות לעמוד בסטנדרטים שנקבעו ונדרשו מעקרת הבית שאינה עובדת ושאולי יש לה עזרה. צירוף צרכים זה מוליד את ה"סופר־אשה" ופיתרון זה אינו נראה חיובי לבטי פרידן. הרי בכך נחליף את התיסכול הקודם בהתקפת לב. משמעות השויון אינה שעל האשה לקחת עליה את שני התפקידם במלואם. עתה יש למקד את תשומת הלב לנסיון לעבד דפוסים חדשים לחיינו, בהם ישתתפו הגברים בעול עבודת הבית לא רק עבורנו הנשים או למען הרעיון המופשט של השוויון, אלא גם למענם הם. עליהם להשתחרר מ"המיסטיקה הגברית", להשתחרר כדי שיוכלו לבטא רגשות, להשתתף יותר בגידול הילדים. על הגברים לראות שאם אשה עובדת ומשתחררת הרי גם הם מרויחים מכך, שכן על ידי כך יהיו נתונים לפחות לחצי פרנסה ויהיו יותר חפשיים לחשוב על סיפוק עצמי.

לדעת בטי פרידן משפחה המבוססת על שיתוף כלכלי ושיתוף באחריות ובהנאות ניהול הבית מתחזקת ויהיה לה יותר כח פנימי לעמוד בפני לחצי החברה המנוכרת. שחרור הגברים מקוד ההתנהגות הגברי־תוקפני וגילוי ושיתוף בעולם הרגשות של האשה והילדים ישחרר את הגבר גם מסכנת מוות ממשית שכן רוב הגברים בארה"ב נקטלים מהתקף לב ולנשים בממוצע תוחלת חיים ארוכה בעשר שנים מלגברים.

אם נתייחס לקנה מידה זה, נראה שהגברים בארה"ב הצביעו בבחירות האחרונות לנשיאות ארה"ב עבור סכנת התקפות לב... יש הפרש של 20% בין המינים בהצבעה כשרוב הנשים הצביעו נגד רייגן (בעוד בשנים קודמות היו אחוזי ההצבעה דומים בין נשים לגברים עבור כל מועמד לנשיאות) ולו היו רק נשים מצביעות לא היה רייגן זוכה בכס הנשיאות ולא זוכה בהזדמנות לממש איומיו על ההישגים שכבר הושגו עבור נשים (זכות ההפלה, חוק הזדמנויות שוות ועוד).

בטי פרידן

חדשות · חדשות · חדשו

עתון פמיניסטי בהודו

ב־1979 הופיע בהודו הגליון הראשון של העתון הפמיניסטי "מנושי" (אנושית). תפוצת העיתון כיום היא 10,000 עותקים באנגלית (בהודו ובכל העולם) ועוד 4,000 עותקים בהינדי.

נציגות "מנושי" שהופיעו לאחרונה באירופה וארה"ב כדי להסביר את מצבה של האשה ההודית מציינות שמאז השגת העצמאות בהודו מעמדה של האשה ההודית התערער. לדוגמה, ב־1971 34% מהנשים עבדו מחוץ לביתן — היום רק 17%. הן מצביעות גם על העובדה שחייה של האשה נחשבים לזולים. שיעור התמותה אצל תינוקות ממין נקבה גבוה יותר ב־60% מזה של הבנים. ובשנת בצורת מתות יותר נשים מאשר גברים, וזה כיון שהנשים אוכלות רק לאחר שהבעל והילדים קבלו אוכל. יתרה מזאת, ישנם מקרים רבים בהם האשה מתה מתת—תזונה אפילו כשיש עודף מזון במשפחה משום שהעודפים נמכרים. נציגות "מנושי" מספרות גם שבעת הבצורת האחרונה, נמכרו לזנות על ידי משפחתן כ־2000 בנות לשבוע.

ניתן לחתום מנוי על "מנושי" בתשלום של $15 לפי הכתובת הבאה:

New Woman's Times
Nov. 1980 MASTERY
C1/202
LAJPAT NAGAR 1
NEW DELLHI 110024

אלימות נגד נשים בהודו

ממשלת אינדירה גנדי מציעה חקיקה מיוחדת המטילה עונש של שנתיים מאסר בפועל וקנסות כבדים במקרים של עינוי כלות בגין נדוניה קטנה מדי. ארגוני הנשים ההודיים העלו נושא זה שנים רבות.

דו"ח וועדה ממלכתי מוסר שנשים נשואות מעונות ולפעמים הן נרצחות על ידי בעליהן ומשפחת הבעל כדי לסחוט ממשפחת האשה נדוניה גדולה יותר. לפי נתונים משטרתיים, בניו דלהי בלבד נרצחו כ־70 נשים במשך השנה האחרונה על רקע דרישות להגדלת הנדוניה. מנהיגות נשים ועובדים סוציאליים טוענים שהמספר הרבה יותר גבוה מזה, כי מרבית המקרים אינם מדווחים למשטרה.

נשים נשואות שחדלו למצוא חן בעיני בעליהן נשרפו למות בדלהי (על פי העיתון "אינדיאן אקספרס").

גם האונס הוא בעיה חריפה במיוחד בהודו, כאשר אנשי המשטרה עצמם אשמים באונס עקרות בית בבתיהן. (כ־40,000 מקרי אונס לשנה בהודו, בה אוכלוסיה של 660 מיליון. בארץ, 4,000 מקרי אונס לשנה באוכלוסיה של 4 מיליון — מסתבר שבעיית האונס אצלנו חריפה בהרבה מאשר בהודו).

קיפוח האשה ההודית מתחיל מרגע לידתה, לפי סוציולוגית הודית פרומילה קאפור. לידת בן נחשבת כמתנת אלוהים; לידת בת, במקרה הטוב — אכזבה. "אפילו במשפחות משכילות, התינוקת מקבלת פחות מזון מאשר התינוק, היא אומרת, והזנחה זו מאפיינת את כל חייה של האשה ההודית".

חוק ההזדמנות השווה בתעסוקה (?)

ד״ר ניצה שפירא־ליבאי משוחחת עם יונה הדרי

ד״ר ניצה שפירא־ליבאי היועצת למעמד האשה בלשכת סגן ראש הממשלה הגישה התנגדות נמרצת להצעת חוק ההזדמנות השווה בתעסוקה 1981 של ח״כ שרה דורון. השגותיה החשובות והמנומקות היטב של ד״ר ניצה שפירא־ליבאי לא זכו לסיקור ראוי בעתונות. מדורי חוג בית טרחו לצטט מספר שורות מקוטעות מדבריה תוך התייחסות לעיקרי הצעת החוק וכך דחקו את עניינן של הנשים לפינה ״הראויה״ להן — מדורי נשים וחוג בית.

״לחוק זה״, אומרת ד״ר שפירא־ליבאי, ״שלושה מישורים: נורמאטיבי — המטיל את האיסור להפלות בתעסוקה; הסיעודי (תרופות) — הקשור בסעדים שביהמ״ש יכול להגיש אם מוגשת תלונה כנגד מי שביצע אפלייה. והמישור השלישי קשור במנגנון האכיפה של החוק. המישור הנורמטיבי שעניינו איסור האפלייה הוא מצומצם מדי. הצעת החוק אינה קובעת איסור עקרוני על אפלייה בתעסוקה אלא קובעת איסורים מסויימים על אפלייה הכוללים הצעת עבודה, קבלה לעבודה וקידום. לא נאמר בחוק דבר על שכר עבודה, פיטורין וגיל פרישה. אין איסור אפלייה בתנאי הורשה: יש קופות גמל שבהם התנאים הסוציאליים אינם שווים. ברוב קופות הגמל זכויות הגבר עוברות לאשה. הכסף מעבודת האשה אם היא נפטרת אינו עובר לבעל כיון שאין לה זכויות הורשה.

הפן השני של המישור הנורמטיבי הוא שורה של אפליות לטובת האשה הקשורות לזכויות היתר שיש לנשים. אם קובעים הזדמנות שווה בתעסוקה כיצד אפשר לדרוש תנאים שווים מחד ולהעניק מאידך לנשים זכויות יתר? מדוע ירצה מעביד להעסיק אשה? למשל זכויות הקשורות בהורות: יש להעניקן במידה שווה לאשה ולגבר. כיום יכולה אשה לקחת לאחר לידה חופשה ללא תשלום לשנה כדי לטפל בתינוק. גבר אינו רשאי לעשות זאת. סביר להניח שמעביד המודע לזכותה של האשה לא ירצה להעסיק אותה. בארצות הסקנדינביות אשה וגבר רשאים לקחת חפשת שנה ללא תשלום לאחר הלידה. זכות יתר אחרת של אשה שהיא יכולה להתפטר לאחר לידה ולקבל פיצויי פיטורין, גבר אינו יכול לעשות זאת. וכיון שאין לעתים לנשים אלטרנטיבות הן מתפטרות ומפסידות מקום עבודה ועתיד כלכלי. יש מקומות עבודה המתירים רק לאם לקחת חופשה, אם הילד חולה, על חשבון ימי המחלה שלה. יש הסכמי עבודה הקובעים שאם יש לאשה שני ילדים עד גיל 12 אשה יכולה לעבוד רק שבע שעות ביום. גבר כמובן שלא. לאור זכויות יתר כה רבות לאשה, מדוע יעסיק מעביד אשה?

יש עבודות האסורות לנשים בנימוק שאיסור זה בא להגן על בריאות האשה. אך יש להגן על בריאות האדם באשר הוא אדם, מה על בריאות הגבר? יש איסור עבודות לילה לנשים בטיעון של הגנה על בריאות האשה. במידה שיש חריגים הרי הם במקצועות נשיים מסורתיים: בתי־חולים, בתי מלון, בתי קפה וכו'. הצעת החוק של ח״כ שרה דורון גם אינה אוסרת אפלייה עקיפה: מעביד יכול לקבוע תנאי קבלת מישרה כאלו שנשים לא תעמודנה בהם מה גם שתנאים אלו עשויים להיות אי־רלבנטיים לתפקיד.

במישור השני מישור הסעדים הרי נורמה שאין סעד לבצע אותה מחטיאה את המטרה. נניח שאשה הוכיחה בביהמ״ש שלא קיבלו אותה לעבודה או לא קידמו אותה בשל היותה אשה. הסעד היחיד שהצעת החוק של ח״כ שרה דורון מעניקה הוא פיצויים עד משכורת של שנתיים. לביהמ״ש אין סמכות לכפות שיקבלו אשה לעבודה או יקדמו אותה (המקרה של אביבה קינר מוכיח זאת). לביהמ״ש צריכה להיות סמכות לצוות על המעסיק לבטל את מעשה האפלייה.

המישור השלישי נוגע לאכיפה. לחוק תהיינה שיניים אם יהיה לו מנגנון אכיפה למנוע אפלייה. למשל קיים בארץ חוק שכר שווה מ־1964 ואנו יודעים שיש פער עצום בין שכר נשים וגברים. מ־1964 הוגשה רק תביעה אחת נגד אפלייה בשכר כיון שאין מנגנון אכיפה. בארה״ב יש ועדה לשוויון ההזדמנויות המלווה את המתלוננת או המתלונן מרגע הגשת התלונה. לועדה סמכות לחקור אפלייה מיוזמתה ולהגיש תביעה נגד המעבידים. החל מ־1972 נקבע שאם הוועדה לא הצליחה להסדיר את העניין יש לה סמכות להגיש תביעה נגד המעביד, ומאז 52% מהתלונות מסתיימות מחוץ לכתלי ביהמ״ש בעוד שלפני קבלת הסמכות להגיש תביעה לביהמ״ש רק 14% מהתביעות הסתיימו מחוץ לכתלי ביהמ״ש. הוועדה היא עצמאית ובלתי תלוייה, היא מתמנית על ידי הנשיא והסינט. בהצעת החוק של ח״כ שרה דורון נאמר שהשר ימנה מפקח ראשי ומפקחים. מינוי מטעם משרד העבודה מהווה חלק ממערכת אינטרסים רחבים מעצם טבעו ואינו יכול להיות בלתי תלוי. תפקיד כזה מחייב את נושאו לעסוק אך ורק בו ולהנתק מעיסוקים ומאינטרסים אחרים ואילו כאן בהצעת החוק שלפנינו הוא חלק ממערכת משרד העבודה. למפקח הממונה מטעם משרד העבודה אין גם סמכות להגיש תביעה ואם אין לו ״שיניים״ — כוח הרתעה נגד המעביד — מה הטעם? לאיזו עובדת יש כסף להגיש תביעה? (בארה״ב שירותי הוועדה ניתנים חינם). אשה תפחד להגיש תביעה מחשש התנכלות ופיטורין. ודאי הוא שאין כוחו של עורך דין אנונימי נגד מעביד ככוחה של וועדה ציבורית. בלי גוף כזה גורל החוק יהיה כגורל חוק שכר שווה״.

ד״ר ניצה שפירא־ליבאי קובלת על כך שהצעת חוק ההזדמנות השווה בתעסוקה לא השתמשה בנסיון המצטבר של חוקים שנחקקו במדינות שונות בעולם. הצעת החוק לדבריה לוקה בחסרונות יסודיים: ״אין בה איסור אפלייה לגבי תחומי תעסוקה חשובים כמו פיטורי אשה באשר היא אשה; אין בה תרופות הולמות לתיקון מעשה אפלייה כמו קבלה לעבודה שנמנעה מאשה בגלל מינה; ואין בה מערכת אכיפה יעילה ובלתי תלוייה כמו וועדה לשוויון הזדמנויות המקובלת בחוקים מסוגה״.

למה אין שייקספיר ממין נקבה?

ד״ר דינה פלדות

לפנים היו שואלים ״מדוע לא קם אף פעם שייקספיר ממין נקבה?״ ממש כפי ששואלים היום כל אשה המגדירה עצמה כ״פמיניסטית״: ואיפה המקבילות הנשיות לאיינשטיין, בטהובן, פיקסו?

על השאלה הראשונה ישנן כבר שתי תשובות. באופן מעשי, ״בשטח״ כמו שאומרים, יכולות נשים להצביע על סופרות רבות בעלות שעור קומה: ג׳יין אוסטן, האחיות ברונטה, ג׳ורג׳ אליוט, וירג׳יניה וולף, דוריס לסינג, גרטרוד סטיין, ועוד רבות רבות אחרות — נשים שזכו להכרה כסופרות ״קאנוניות״ (ועל כך בהמשך). מבחינה תיאורטית־תיאורית, ענתה על השאלה וירג׳יניה וולף בספרה A Room of One's Own (1929) כאשר ניסתה לדמות בנפשה כי לשייקספיר היתה אחות היפותיטית, שניחנה באותם כשרונות, באותו דמיון, ובאותה העזה, והסיקה כי המשימה שעמדה לפני אותה אחות היתה בלתי אפשרית: ״הבישוף צדק. היה זה בלתי אפשרי, לחלוטין, ובצורה בלתי מעורערת, שאשה תכתוב את מחזותיו של שייקספיר בתקופתו של שייקספיר. ... אחותו המוכשרת, ניתן לשער, ישבה בבית. היא לא נשלחה לביה״ס, לא ניתנה לה האפשרות ללמוד לוגיקה ודקדוק, שלא לדבר על קריאה בהוראציוס או וירגיל. כשניסתה לקרוא אמרו לה לטפל בגרביים בנזיד או בעבודות הבית...אם כתבה שורות ספורות בעליית הגג, נזהרה שלא תתגלינה. כאשר עמדו להשיאה לאיש בלי שתהיה לה זכות להתנגד, ברחה ללונדון בטרם מלאו לה 17. כמו אחיה, ניחנה ביכולת פיוטית ורצתה לשחק בתיאטרון. גברים צחקו בפניה, ומנהל התיאטרון אמר שנשים אינן יכולות לשחק כשם שכלבים אינם יכולים לרקוד. כשעמדה על רצונה לכתוב לתיאטרון, ריחם עליה המנהל. במהרה הרתה לו וכך — מי יכול לתאר לעצמו את עצמת לב המשורר הנכלא בלב אשה — איבדה עצמה לדעת בליל חורף קר״.

כך הוארה באור אירוני הביקורת המובלעת בשאלה הלעגנית ״מדוע אין שייקספיר ממין נקבה?״

אולם השאלה המרכזית, לדעתי, שיש לגעת בה בבואנו לדבר על ״ספרות נשים״ ועל ״האשה כסופרת/משוררת״ היא דווקא אותה שאלה שיש לה השלכות ברורות לשדות המתמטיקה, המוזיקה והציור כאחת: מהו הפוטנציאל היצירתי שיש או אין לאשה, ומהם התנאים ההכרחיים לטיפוחו והתפתחותו עד לפריחה? יתר על כן, השאלה חורגת מהתחום הסינכרוני של ימי חיי האשה היוצרת, ועוברת לתחום הדיאכרוני של הזמן העובר־חולף אחרי מותה. דהיינו, באיזו מדה זוכה גם האשה היוצרת שהשיגה הכרה בהישגיה המקצועיים להוקרה ולשימור באותו הפנתיאון של ״הספרות הקאנונית״, לעומת כל המוני היוצרים והיוצרות הנבלעים בשכחת ״גם הם כתבו״?

כנקודת מוצא לדיון זה אקח סופרת שאינה ידועה בארץ: טילי אולסן, אמריקנית שגדלה למשפחה עניה באמריקה של שנות השפל הגדול. נשירתה מביה״ס התיכון מחמת העוני ״הפכה את הספריות הצבוריות לאוניברסיטה״ שלה, כדבריה, אולם הדבר שהאפיל על חייה וגרם כמעט להפיכתם לטרגדיה מודרנית היה הנסיון לבצע להטוט אקרובטי: חינוך וטפול במשפחה דלת־אמצעים בת ארבעה ילדים, עבודה ב״ג׳ובים יומיומיים״ כדי לאזן את תקציב המשפחה הזעום, וכתיבתה — הכל בעת ובעונה אחת. בשנת 1934 זכה פרק ראשון מספרה הראשון להילולים כ״יצירת בכורים של כשרון גאוני צעיר״. אולם למשך 30 שנה השתתקה טילי, משום שלא הצליחה לעמוד בהצלחה במבצע האקרובטי. ספורה הקצר "Now I Stand Here Ironing" (1962) שהופיע אח״כ בקובץ הספורים Tell me A Riddle (1964) מתעד בצורה מרטיטה את היאוש, הכאב, ותחושת הכשלון אותן חווה האשה העומדת ומגהצת בחצות הלילה, כשהיא חושבת על רעבונותיה הרגשיים הבלתי מסופקים של בתה הגדולה. את הרקע לספור נותנת טילי בספרה Silences, שנכתב בשלבים בשנים 78׳־1972. במשך עשרים השנה של לידת וגידול הילדים, תוך עבודה בשכר, ״התנאים המינימליים ליצירה״ לא היו קיימים, אבל הרצון ליצור, התקווה ליצור, היו ״האויר שנשמתי״. לשם כך, ברגעים ״גנובים״ היו ״אגירה מודעת״ של אינפורמציה, ״קריאות חטופות, והתחלות של כתיבה״. כדברי קפקא, היה בכך ״כדוגמת הסנאי בכלוב: תנועה משכרת, יאוש מחמת תנאי הלחץ, טירוף שבהתמדה ועמידה״. ברגעים גנובים לאורך היממה כתבה טילי את הסיפור, אותו ראתה כבר־פרסום (מה כתבה וגנזה — על כך אינה מדברת). ואז הגיע היום בו ״הקיום המשולש״

טילי אולסן

מימין וירג׳יניה וולף
משמאל סילביה פלאת

״במקרה של סופר גבר, רבים המקרים שהאם, האחות או הרעיה מקדישה את עצמה לטיפוח כשרונו של הגבר בתנאי החממה הדרושים לו... אלו נכנסו לקטגוריה לה קראה וירג׳יניה וולף ״המלאך בבית״...״

הפך לבלתי נתפס. ״חמש עשרה שעות של מציאות יומיומית הפכו את הריכוז הדרוש לכתיבה לבלתי אפשרי. איבדתי את הטירוף שבהתמדה״.

בתארה את תהליך יצירת הסיפור, ובספור עצמו, עומדת טילי על הכוחות הכלכליים, החברתיים, המשפחתיים, והפנימיים ההופכים את הרצון להיות אשה־יוצרת למשימה בלתי אפשרית, באיימם להשחית ולהחניק את האימפולס היצירתי. וכי כמה מאגרי כוחות נפשיים ופיזיים נותרים בשעת לילה מאוחרת, לאחר שבאו לסיומן העבודה (המטמטמת) בשכר ועבודות הבית, ולאחר שנעשה, לפעמים בהצלחה חלקית בלבד, נסיון לספק את צמאון בני המשפחה (הגדולה) לתמיכה רגשית, הבנה, הקשבה ועידוד! הלב מתחמץ, פשוטו כמשמעו, כאשר טילי מתארת את מצבה אחרי שקיבלה — וניצלה לכתיבה — 8 חדשי חופש מהעבודה בשכר בעזרת מילגה. מחד — שיגרת היומיום ומאידך — הפנימיות: ״תמיד מעוררת על ידי הרצון לכתיבה, תמיד בלי סיפוק״, הדברים שקראו לכתיבה, ״רתחו, העלו בועות, צעקו, מילאו אותי בדמויות״ — כל אלו נדמו. בתנאי החיים הקשים, ״כל הפרעה השתיקה אותי״. טילי ניסתה, שוב ושוב, לחשוב על קריאתו של הנרי ג׳יימס ל״תשוקה, אמונה, סבלנות״, אבל כוחותיה לא עמדו לה. כאשר הברירה היא בין שגעון ואפתיה, האורגניזם האנושי בוחר לפעמים באפתיה. ״איבדתי הכרה. זמן של תרדמת חושים כבדה...שום חום, שום מלאות, שום תסיסה ודלקת. הפסקתי להיות מיושבת בדמויות, וישנתי טוב בלילה״. כאשר חברים בקשו בשמה, וזכו עבורה, במענק שיאפשר לה לשבת ולכתוב את שאר ספורי הקובץ ,היה הדבר כמעט מאוחר מדי. אימפולס היצירה, שהוחנק, כמעט גווע באופן סופי.

״הטביעה אינה כה מעוררת רחמים כמו הנסיון לשוב ולצוף״ אומרת אמילי דיקינסון. טילי אולסן, שאינה מסכימה עמה, מבינה על מה היא מדברת: ״במשך זמן ארוך הייתי אני אותה ניצולה סגופה הרועדת על החוף, ואינה מסוגלת לקום וללכת״. רק אחרי חדשים של כתיבה חסו־ת ערך, דפים שנזרקו לפח בשלמותם, יכלה למצוא בתכיפות הגוברת באיטיות גרגרי זהב הראויים לשימור. וגם אז, המשימה של טפול מתאים ב־14 טיוטות של ספר בכוריה, Yonnondio , שנכתבו במשך 40 שנה (ארבעים!) יכלה לצאת לפועל רק כאשר קרן פורד איפשרה לה לעבוד שנה שלמה בקומונת סופרים. משוחררת מדאגות הפרנסה מחד, ומהאחריות למשפחה שילדיה כבר הגיעו לעצמאות־מה ובגרות מאידך, יכלה טילי לחפש דרך בתוך המשקעים שהותירו ארבעים שנות יצירה. לא היתה זו סתם כתיבה, אפילו לא כתיבה מחדש, או שיכתוב. היה זה ״שיתוף פעולה בין האשה הבוגרת והסופרת הצעירה שהייתי״, כדברי טילי. התוצאה: פרסום Yonnondio ב־1974. ״ועדיין״, אומרת טילי אולסן, ״למרות שהסתיימה השתיקה הגדולה, עדיין לא החלמתי לגמרי״.

אינני רוצה לעמוד בהרחבה על ספר זה, ששמו לקוח משירו של וואלט ויטמן על האינדיאנים שאין מי שישיר את תהילתם. זהו ספר מרגש להפליא, גם בסגנונו הכאילו ריאליסטי, וגם בעיסוק שהוא עוסק במאבקם של אנשים, ובעיקר נשים, בתהליכים חברתיים וכלכליים השוחקים אותם בתקופת השפל הכלכלי. אני רוצה לפנות דווקא אל Silences , משום שבו מאירה טילי אולסן פנים שונים של תופעת שתיקתם של יוצרים, ודרכה — את השאלה ״מהם התנאים הדרושים וההכרחיים ליצירה של ממש״. מנסיונה שלה יודעת טילי שהאדם היוצר עומד כל הזמן בסכנת השתקה. כבר במוטו של הספר היא מקדישה את Silences לכל אותם אנשים ונשים ״מאה אחרי מאה, ישותם שקועה ונבלעת בעבודה הקשה, היומיומית, של טפוח החיים האנושיים. לאמנות, אותה יצרו למרות הכל — באלמוניות, מנועים מקבלת כבוד, הכרה; אבודים;״ ולכל אותם אנשים ונשים בימינו שבתנאים קלים הרבה יותר, ״עדיין מעידים בהישגיהם שלהם על מה שהיה (ועדיין) הולך לאיבוד, מושתק״.

יש יוצרים, כמו וואלט וויטמן, המתחילים ליצור מאוחר מאד (״שתיקת הקדמה״); אחרים מפסיקים ליצור, כמו תומס הרדי או הרמן מלוויל, שנים לפני שהפסיקו לחיות (״שתיקה שבטרם זמנה״). שוב אחרים, כוויליאם בלייק או ג׳רלד מנלי הופקינס, ווילה קאטר או מרק טווין, מפסיקים לכתוב לשנים ארוכות, או מפרסמים רק יצירות בודדות מאלו שכתבו (״שתיקה נסתרת״). בעולמם של היוצר/ת חייב להיות יצירותיה של אמילי דיקינסון, ו״בילי באד״ של מלוויל, נתפרסמו רק אחרי מותם.

כאחת ששתקה שנים רבות, יודעת טילי שאין שתיקות אלו מקריות. מלוויל, טווין, הרדי, ואחרים, נשתתקו משום שזכו ל״צנזורה״ מצד בקורת שלא הבינה אותם ולא אפשרה להם להתבטא, למשל. ווילה קאטר השתתקה לאחר שזכתה למנה גדושה של לעג וזלזול מידיו של הנרי ג׳יימס שנפשו גסה בנשים יוצרות. הופקינס נסה להקדיש עצמו לכנסיה, והעמיד את הדת בעדיפות גבוהה יותר מאשר היצירה.

אולם לא תמיד כה ברורות וידועות הסיבות לשתיקה. במבנה ספירלי, או אולי שכבתי, משתמשת טילי אולסן במכתבים, יומנים, והתוודויות של סופרים וסופרות כדי לעמוד על הקושי שבקיום היוצר בכלל, והאשה היוצרת בפרט. בפרק הראשון, בו גברים ונשים כאחת מדברים בקולותיהם האישיים, המוטיב החוזר הוא ה״עמל התמידי, החנק הנורא, המטלה המזעזעת״, כדברי מלוויל, הכרוכים בקיום כיוצר. או, כדברי ג׳וזף קונרד, הצורך להקדיש לילות כימים רק כדי ש״המאמץ שהשקעתי, שצריך להוביל ליצירות מופת ענקיות כהר,(...) מוליד, מפעם לפעם, עכבר...״. שוב ושוב מצביעים הסופרים על ההכרח להזין את אותם ״כוחות תת־קרקעיים״ של היצירה: על הצורך בעידוד, לא בבטול, הקמתו של ״מרכז הוויה ממוקד״; ועל חיוניותה של האפשרות להיענות באופן מיידי לאימפולס היצירתי ברגע בו הוא נולד. במלים אחרות, היוצרים שבים ועוסקים שוב ושוב בתנאי ההכרחי ליצירה: — על היצירתיות האמנותית ותביעותיה לקבל מקום ראשון בסדר העדיפויות, כאשר הכל

מוקדש לעידוד ותמיכה ביצירה. רק כאשר תנאים אלו מתקיימים, יש סכוי שהכשרון היצירתי יבוא לידי בטוי, אבל גם הם אינם מבטיחים פריחה.

במקרה של סופר גבר, רבים המקרים שהאם, האחות, או הרעיה מקדישה את עצמה לטיפוח כשרונו של הגבר בתנאי החממה הדרושים לו: אמו של חורחה לואיס בורחס, אחותו של ויליאם וורדסוורט, אשתו של הנרי ג׳יימס האב, או אשתו של ג׳וזף קונרד, לדוגמא — כל אלו נכנסו לקטגוריה לה קראה וירג׳יניה וולף "המלאך בבית", בלקחן על עצמן את תפקיד המקור לאנרגיה רגשית ונפשית, מקור השלווה והריכוז הדרושים ליצירה. כדברי קונרד על אשתו, הוא קיבל את החופש בו "מוח, כוח־רצון ומצפון מלוכדים במאמץ מלא, שעה אחרי שעה, יום אחרי יום...בלי לשים אף פעם לב לזרימתם השקטה של החיים, שנעשו קלים ודוממים עבורי ע"י אהבה שקטה, אחראית, בלתי נלאית".

אין פלא, איפוא, אומרת טילי, שספרים רבים פותחים בהקדשה "לאשתי, אשר בלעדיה..."

ל"מלאך בבית" מוסיפה טילי הגדרה משלה, אשר וירג׳יניה וולף רבת האמצעים והאמידה לא הכירה אותה מקרוב: "המלאך ההכרחי", אותו יצור החייב לקחת על עצמו את האחריות הכלכלית לחיי היומיום הפיזיים, לקיום עצמו. בהעדרו של מלאך זה, באותה מידה כמו בהעדרו של ה"מלאך בבית", נעשית פעולת היצירה לבלתי אפשרית. אפשר להוסיף בהקשר זה את הערתה של וירג׳יניה וולף על הקשר בין עצמאות כלכלית והיצירה הספרותית. בין 12 גדולי הספרות הבריטית במאה ה־19, מקולרידג׳ עד סוינבורן, רק קיטס לא היה בן למשפחה אמידה. 9 מתוך השנים־עשר הם בוגרי אוניברסיטאות פרטיות; דהיינו, בעלי כח כלכלי לשלם עבור חינוך פרטי גבוה (ויקר). מסקנתה? "הבל לומר כי הגאונות הפיוטית הולכת באשר תשאנה הרוח, במדה שווה בין עשיר ועני".

(A Room of One's Own ,1929).

מה משמעות הדבר לגבי האשה היוצרת?

טילי אולסן, המדגישה כי הקשיים האוביקטיביים והסוביקטיביים העומדים בפני היוצר והיוצרת הם בעלי משקל שווה, מדגישה גם את הפער התהומי שקיים בסוג ובמיגוון אפשרויות הפתרון הפתוחות בפניהן. חישבו לרגע על המשורר ריינר מריה רילקה, שעמד על כך כי רגישותו לתביעות הרגשיות של אחרים ורצונו לתת להם סיפוק "מרוקנים אותי לחלוטין". רילקה הגן על עצמו בכך שנמנע מלקחת על עצמו עבודה לפרנסת אשתו ובתו התינוקת, ואפילו לא חי עם משפחה צעירה זו. הקנאות בה שמר על הבדידות בה ראה תנאי ליצירת השירה מנעה אותו, שנים אח"כ, מלהשתתף בחתונת בת זו עצמה. מי האשה היוצרת שהיתה מסוגלת, מבחינה רגשית, לבחור בסדר עדיפויות כזה? ולו בחרה בכך, איזה לחץ חברתי היה מופעל עליה, תוך הוקעתה כיצור בלתי אנושי ובלתי טבעי?

במקרה של האשה, החברה, המשפחה וערכיה שלה משפיעים להיררכיה שונה לגמרי של עדיפויות. גם לפני המחקרים האחרונים, שמצאו את הערך הספרותי החשוב של יומניהן של נשים כדורותי וורדסוורט ואליס ג׳יימס, ידענו כי לעתים תכופות מדי הקריבו נשים את כשרון היצירה שלהן מתוך הנחה (מוטעית) כי יש חשיבות רבה יותר לטיפוח כשרונם של הגברים במשפחה. הביוגרפיה של אליס ג׳יימס (אחותם של הסופר האמריקני הגדול הנרי והפסיכולוג האמריקני וויליאם, ובתו של אחד מהוגי הדעות החשובים באמריקה), חשפה לאחרונה את מידת כוחם ואכזריותם של הכוחות שהופעלו **נגד** האשה המוכשרת אפילו במשפחה אמידה, משכילה וליברלית כמו משפחת ג׳יימס בשלהי המאה ה־19. אם במקרה כמו שלה היה צורך במחלה ממארת כדי שתרשה לעצמה סוף סוף לכתוב (בכשרון ובהבחנה!) יומנים, במקום להיות עד סוף ימיה הבת והאחות המעריצה של גברים מוכשרים ויצירתיים, כלום פלא הוא שרבות אחרות לא באו לידי בטוי?

הכל חוזר לסדר העדיפויות ההכרחי: מעטות מדי הנשים כמו קולט, שזכו שיהיה להן וילי אוהב ומבין שיכלא אותן בוקר בוקר בחדר העבודה. רבות, רבות מדי, הקדישו חייהן לטיפוח כשרונו של אחר עד כדי האטה כמעט מוחלטת של יצירתן שלהן: ג׳יין בואלס, אליזבט הרדוויק (אשתו של המשורר רוברט לוול), מרי אלמן, דיאנה טרילינג (נשותיהם של המבקרים ריצ׳רד אלמן וליונל טרילינג), אן בירסטיין (אשתו של הסופר והמבקר אלפרד קייזין), אלינור קלרק (אשתו של המשורר, הסופר והמבקר רוברט פן ווארן), הלן יגלזיאס (אשתו של חוזה יגלזיאס), ואחרות. רבות, רבות מדי, הלכו בדרכה של קתרין אן פורטר אשר כתבה את "ספינת השוטים" בשנתיים, אבל נזקקה לעשרים שנה (20) כדי להגיע ליצירתה הבאה. עשרים שנה בהן, כדבריה, "ניסיתי להגיע לאותו שולחן, אותה מכונת כתיבה, להתחמק מהצורך לעבוד בהוראה ולהסתובב לפרנסתי ברחבי הארץ, ולהיות עקרת בית". במלים אחרות, מעטים ונדירים המקרים בהם זוכה האשה היוצרת לעזרתו של "המלאך בבית" בדמות בעל התומך ומעודד כלאונרד וולף. רובן, באופן

מימין למעלה ג׳ורג׳ אליוט
משמאל למעלה האחיות ברונטה
למטה אמילי דיקנסון

מימין למעלה
גרטרוד שטיין
משמאל למעלה
אנאיס נין
למטה כריסטינה
רוזטי

ה"טבעי" וה"אינסטינקטיבי" ביותר, לוקחות אחריות זו על עצמן. מכאן התופעה המוזרה, עליה מצביעה טילי אולסן, כי במקרים רבים, כמו למשל בספורה של הסופרת (האנגליה) הראשונה אפרה בן (89־1640), היה צורך במוות במשפחה — מות האב העריץ או מות הבעל — כדי שהאשה היוצרת תשתחרר מהחובה לשאת את שני הדגלים, דגל ה"מלאך בבית" ודגל "המלאך ההכרחי", ותוכל להפנות אנרגיות אלו לטפוח כשרונה שלה: ג׳ורג׳ אליוט, קייט צ׳ופין, איזק דיינסן, לדוגמא. מרחיקה לכת אייוי קומפטון בורנט בהסבירה את הופעתן ועלייתן של סופרות בריטיות אחרי מלחמת העולם השנייה: "הגברים מתו, והנשים לא נישאו כל כך הרבה מחוסר מועמדים לנישואין,... וכך כל זה עודד כתיבה — היותן רווקות, בעלות עצמאות כלכלית, וברשותן הזמן..." טילי אולסן מצידה מצביעה על העובדה שבמאה ה־19, בין הנשים שהצליחו לעשות לעצמן שם בספרות לא היתה כמעט אשה נשואה: כדוגמא, ג׳יין אוסטן, האחיות ברונטה, אמילי דיקינסון, לואיזה מיי אלקוט, שרה אורן ז׳ואט, כריסטינה רוזטי. או שהן נישאו בשנות השלושים המאוחרות, לאחר שכבר יצרו לעצמן בסיס: ג׳ורג׳ אליוט, אליזבט ברט בראונינג, שרלוט ברונטה, אוליב שריינר. הארבע שנישאו וילדו היו בעלות אמצעים ונעזרו במשרתים: ג׳ורג׳ סנד, הרייט ביצ׳ר סטו, הלן האנט ג׳קסון, ואליזבט גסקל.

גם במאה שלנו, התמונה אינה ורודה. רוב הסופרות לא נישאו; או אם נישאו, לא ילדו ילדים. אלו שילדו (ילד אחד, בד"כ), נהנו ממעמד כלכלי ועזרת משרתים. אין בכך פלא, מסבירה טילי בעלת הנסיון: "יותר מכל קשר אנושי אחר, פי כמה וכמה יותר, אמהות פירושה הפרעה תמידית, להיות תמיד מוכן להיענות, לענות, להיות אחראי. ילדים צריכים אותך **עכשיו**... היותם של צרכים אלה ממשיים ואמיתיים והעובדה שאנו מרגישים אותם כצרכינו שלנו (אהבה, לא חובה), והעובדה ש**אין אדם אחר** האחראי לצרכים **אלו**, נותנת להם עדיפות. הפרעה, לא ריכוז, הופכים להרגל; אנו חיות בהפסקה, לא המשכיות; בעבודה מקוטעת, ולא ביצירה רצופה. כל השאר כבר נאמר: יצירה שהופסקה, הופרעה, נדחתה, נעזבה, הופכת לסתימה או מעצור — במקרה **הטוב**, התוצאה היא יצירת אמנות מדרגה נמוכה יותר. יכולת יצירה שלא נוצלה — קמלה, מפסיקה להיות".

אם מוסיפים לבעייתה של האשה היוצרת — דהיינו, העובדה שאין לה "מלאך בבית" או "מלאך הכרחי" כעזר כנגדה — את כל אותם כוחות חברתיים, פסיכולוגיים ומעמדיים המדכאים, ולא מעודדים, את הדחף הנשיי לעצמאות וליצירה, השאלה המתבקשת היא לא "מדוע אין יותר יוצרות בעלות שיעור קומה", אלא "איך בכלל קיימות נשים יוצרות!" רבות הנשים, שטילי מצטטת רק כמה מהן, שנתנו בטוי לתחושת אין האונים, ההתפוררות והאבדון שהן חשות כאשר המשא המשולש — אשה, אם, רעייה, יוצרת — הופך כבד מנשוא. האם מפליאה, איפוא, העובדה, שכה רבות מהן הגיעו עד כדי התמוטטות עצבים,שגעון ואף איבוד לדעת! גם אלו שלא בחרו במוות, כמו אחיותיהן סילביה פלאת, וירג׳יניה וולף, אן סקסטון ועוד — היו פעמים רבות, כעדות יומניהן, על סף ההחלטה הגורלית. אולם על קשיים חברתיים, כלכליים והסטוריים אלו נוספה המארה, אשר בניגוד לטילי אולסן, איני בטוחה כלל שהיא אך ורק תוצר של הפסיכולוגיה הפרוידיאנית והיונגיאנית, הלא היא מארת השסע שבין האשה והיוצרת. טילי מצטטת את יומנה של אנאיס נין, המגיבה על דברים שנאמרו לה עצמה: "היצירה והנשיות אינן עולות בקנה אחד". אולם אני יכולה לצטט כתשובה כבר ממאמרה החשוב של מרגרט פולר, שנכתב ב־1843, הרבה לפני פרויד ויונג כאחת: "ידוע היטב כי על כל אשה חזקה הם אומרים שיש לה מוח גברי". פולר מציינת כי התוית "אשה גברית" הנה בתקופתה בעלת מטען חיובי, מעין מחמאה. אולם בהמשך מאמרה "תביעת המשפטים הגדולה", עומדת פולר על הלעג והספקנות בהן מתקבל המספר הגדל והולך של נשים סופרות, אשר "השתלטו על תחומים כה רבים, אליהם הכריזו אותן הגברים כבלתי מתאימות". יש להוסיף לכך את הערתה של פולר, כי המספר הגדול של רווקות, הזוכה לתואר הזלזול "רווקות זקנות" (היא עצמה נישאה בגיל 39, ונספתה באורח טרגי שנה אח"כ), מוכיח כי נשים רבות יותר מבינות כי "להיות לבד" משמעו גם החופש "לא לדאוג להשבעת רצונו של בעל", שהתוצאה ממנו היא החופש להגות וליצור. נראה כי לדיכוטומיה אשה≠יצירה יש שרשים עמוקים מאד בהסטוריה, הרבה לפני שפרויד ויונג תרמו את תרומתם. תחושת האשמה על היותה יוצרת שהוסיפו פרויד ויונג למשאותיה הכבדים של האשה היוצרת רק העמיקו את השסע שהיה קיים גם קודם בין ה"אני כאשה", ה"אני כרעיה", ה"אני כאם", וה"אני כיוצרת". בנוסף לתחושה כי היא חוטאת בהשקיעה מאמץ וזמן, כשאלו היו בנמצא, ביצירה ולא בטפול בבעל־בן־בית, נוספה עכשיו תחושת האשמה על כך שהיא מוותרת על הנשיות שלה, כאשר הנשיות

המשך בעמ׳ 32

יוכי בן־שלום

אלימות עם גומות־חן

נשים הן נושא חביב על מספרי הבדיחות בכל הזמנים, אך עובדה זו אין בה כדי ל״החשיד״ בדחנים אלה באהבה מופרזת לנשים. די שניזכר בבדיחות מוכרות או נציץ במדורי־הצחוק שבכתבי־העת ובעיתונים היומיים, כדי שניווכח כי ההיפך הוא הנכון: בדיחות על אודות נשים משמשות בפי מספריהן אמצעי להשמצת הנשים ולהעלבתן, לסילוף תדמית הנשים, ומה שחמור מכל — להטפה גלויה לאלימות נגד נשים. למעשה — כל הבדיחות, לרבות אלו שהנשים אינן נושא מרכזי בהן, משלימות מגמה זו ומשמשות אמצעי להפצת דיעות קדומות נגד הנשים ולאישור תפישות רווחות, הרואות בנשים חפצי־נוי ותשמישי־שירות, שהגברים יכולים לרכשם, להשתמש בהם, להשתעשע עימם ואפילו להתעלל בהם. דברים אלה, כשהם אמורים בבדיחות, נדמים כמוגזמים ובלתי מתקבלים על הדעת, לא משום תמימותה של הבדיחה אלא משום חביבותה. חביבות זו היא המקנה לבדיחה את חסינותה מפני כל ביקורת, עד שאפילו הארסית שבבדיחות נתפסת כדבר קל־ערך, שאין להפריז בחשיבותו או בנזקו, אך תפיסה זו בטעות יסודה.

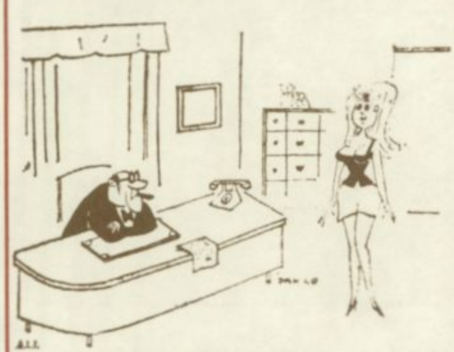
מהו סוד חביבותה של הבדיחה? התשובה לשאלה זו חשובה לענייננו, כי היא מבארת כיצד מתאפשר לה לבדיחה להתקבל בחיוך מתרצה גם כאשר היא ארסית ומעליבה. מסתבר שרבים נתנו דעתם על שאלה זו ותיאוריות שונות הוקדשו לה, אלא שכל התיאוריות מחזרות אחר אותו רעיון, עד שניתן לסכמן כאחת: גורמי הצחוק וכן ההתרחשות הפיזיולוגית של הצחוק מתוארים כתהליך שראשיתו בהיווצרות מתיחות וסופו בפורקנה; אשר ל״סוד״ עצמו, הריהו טמון בכפילות המצויה ביסודה של כל בדיחה — שני רעיונות מתקשרים בענין אחד ויוצרים סתירה מדומה, ו״מתוך שהשכל אינו מוצא את מה שביקש (יישוב הסתירה), הוא חש את פעולת התרפות המתיחות בגוף כדבר מבדח״ (קאנט); וכיוצ״ב כל כפילות — ניגוד בין שני הפכיו של דבר אחד, או עימות בין שני מוצגים מנוגדים, כמאמרו של משה מנדלסון: ״הצחוק יסודו בניגוד שבין השלם והפגום״. בעוד התיאוריות כולן מתרכזות בהסברת הגורמים לפריקת המתיחות, כלומר בסיבת הצחוק, אין הן עוסקות כמעט בסיבת המתיחות עצמה, אך משתמע מהן שהמתיחות נוצרת עקב מאמץ־החשיבה הנדרש להבנת ״עוקץ״ הבדיחה. הסבר כזה יכול להתקבל אך בדוחק ולו רק משום טיבה של הבדיחה, שלכל הדיעות היא מצטיינת באפקט־הבזק שלה. כצפוי, היה זה פרויד שניסה לחקור את מגמת הבדיחה מעבר לשאלת סוד קסמה. ״הבדיחה עוזרת לנו להתגבר על עכבות. בבדיחה גסה מתיר האדם לעצמו לעבור על חוקי המוסר; בבדיחה תוקפנית הוא מתיר לעצמו להיות תוקפני...״ אומר פרויד, וכאילו מרמז על מציאותו של גורם נוסף בתהליך היווצרות המתיחות — החרדה. האפשרות שהחרדה הינה הגורם — או לפחות גורם־נלווה — למתיחות, מתקבלת על הדעת יותר מן האפשרות שהמאמץ־החשיבתי הוא הגורם היחיד לכך; ומעצם טבעה של הבדיחה — שתמיד היא מלגלגת על מישהו או משהו, כלומר שהיא מכוונת נגד מישהו או משהו — מתבאר גם מקומה של החרדה בתהליך זה: חרדה מפני עוקצה של הבדיחה, שלעתים קרובות אין הוא מצחיק אלא מכאיב ומעליב. בהקשר זה ראויה להישמע דעתם של שוללי ההומור: ״יסודו של הצחוק בהפתעה שבה כרוכה הרגשת עליונותנו״ (ה.הובס); ״הוא מקנה הרגשה נעימה לצוחק, המדיר עצמו מכל המגוחך שבבדיחה״ (ב. בולצאנו). מכאן שחדוות־הצחוק שמורה רק למי שהוא עצמו איננו משמש נושא לבדיחה או מושא ללעגה, כי ״לעולם תמצא בהם (בהלצות ובכתבי־ההומור לסוגיהם)

„חור בגרב שלך, התחלה נאה!״

קורטוב של אכזריות פרימיטיבית״ (ת. לסינג).

אפשר שהצדק עם לסינג, המוצא קורטוב של אכזריות בכל דבר־לצון, אך אין ספק שיש הרבה יותר מקורטוב של רשעות וזדון בבדיחות שענייינן נשים. בדיחות אלו אינן רק דרך מקובלת להעלות חיוך על השפתיים, אלא הן אמצעי עממי, זול ונצרך־ביותר, להשרשת מסר שאין לטעות בו: ״מה שבטוח בטוח, אמרה הנזירה ועטפה את הגזר בקונדום!״ — המסר בבדיחה זו מוכר לנו עוד מגלגולו הישן־נושן: ״אל אישך תשוקתך והוא ימשול בך״ (בראשית, ג׳ 16), אלא שבגירסה המבדחת הוא מתוחכם יותר — שעה שהדעת נתונה כולה לתמימותה המופלגת של הנזירה, אין היא יכולה להתעכב על השאלה האם באמת אין הנזירה יכולה למצוא את סיפוקה ללא עזרת הגזר או כל תחליף אחר לאבר־המין הזכרי? הסחת הדעת משאלה זו והצגת השתוקקות הנזירה אל אבר־מין זכרי כדבר מובן מאליו, אינן אלא טריק פשוט, אך מועיל למדי, שכאשר הוא מתגלה מתבררת גם מטרתו. בבדיחה זו המטרה היא לחזק את ההנחה המופרכת, ועם זאת נפוצה ומוסכמת, כאילו אין האשה יכולה להנות ממין אלא בחסדי הגבר וכלי־זינו המפואר; וכאשר מוסכמה זו נמצאת כ״מוכחת״ אפילו בבדיחה — מי תעז להודות שיש לה העדפות אחרות בענין? או, במלים אחרות, מי לא תצחק ותפרוק את מתיחותה מן החרדה שמא ידעו... (עכשיו, תודות למחקרים שנתפרסמו בשנים האחרונות — כגון ״התגובה המינית האנושית״ מאת מאסטרס וג׳ונסון ו״דו״ח הייט״ — הדבר ידוע לרובנו). אימת המוסכמה ה״מוכחת״ איננה רק גורם למתיחות רגעית, המוצאת פורקנה בצחוק משחרר, אלא היא מכשיר־ענישה קולקטיבי נגד כל הנשים שאימת המוסכמה הזאת נפלה עליהן. העונש ימצא את מימושו בויתורן של נשים אלו על תענוג, שהוקע כפגום ומפוקפק, באשר אין הוא אלא תחליף שאינו נופל בעליבותו מן הגזר, לעומת פאר־זכרותו של הגבר, שהוא המקור המושלם. כך, בלשון בדוחה ובתחכום רב, מצליחה בדיחה ״תמימה״ לעולל לנשים עוול השווה בחומרתו לעוול הנעשה להן באמצעות כריתת הקליטוריס בחברה הפרימיטיבית או, לחילופין — באמצעות פולחן האורגזם הואגינלי בחברה ה״נאורה״ — שלוש דרכים שונות להשגת אותה מטרה עצמה, ובכולן ניכרים סימניה הידועים של האלימות: מרושעת — בהיותה

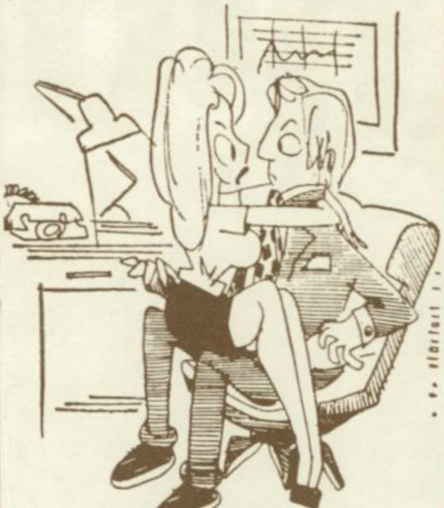
„אילו ידעתי לכתוב במכונה, מה אתה חושב, הייתי לובשת חולצה כזאת?״

שקולה ומחושבת; משפילה — בהציגה כפסולה ופגומה את זכות האשה להנאה־מינית חפשית, כפי בחירתה; מדכאת — בהיותה מכוונת לדיכוי יצריות האשה; ומכאיבה, כפי שרק תוצאתה של האלימות לסוגיה יכולה להיות.

בדיחות נושאות מסר אלים, כגון זו שהרחבנו עליה את הדיבור, אינן יוצאות־דופן, למרבה הצער, אלא הן עדות למגמה בולטת בבדיחות על אודות נשים. ״איך צועקת זקנה בשעה שהיא נאנסת? הזקנה צועקת בשמחה: או, נס!״ — הלצה מרושעת זו, אשר במפורש

„אני חוזרת לאמא !...״

„אם לא אקבל שעות נוספות, בעלי יתחיל לחשוד...״

„אני אומרת לך שהובר הזה עקב אחרי...״

ובריש־גלי קוראת דרור לאלסים, אף היא קוצרת צחוקים וחיוכים, ונשאלת השאלה: מה מצחיק כאן? לא אנסה לנחש מה עולה בדעתם של הגברים שעה שהם מגחכים בהנאה — ״או, נס!״ — לאחר שבהבל־פה נמהר קיבלו היתר לאונס; ולא רק אונס־זקנות — סופה של אמת זו להתגלות — במוקדם או במאוחר ״יתברר״ שכולן נהנות מן האונס ואפילו ״מודות״ בכך: ״מתי אירע הדבר? שאל הקצין־התורן את הישישה שהתלוננה על אונס. לפני כארבעים שנה, ענתה הישישה. אז למה את מתלוננת עכשיו? תמה הקצין. נעים לי להיזכר, ענתה הישישה״. הרי לכן — אונס כשר למהדרין — עובדה: נעים לה להיזכר! הזקנות, כמובן, ״תתמוגגנה מנחת״ לשמע בדיחות אלו, ומה באשר לנשים שאינן בגדר זקנות — מה מצחיק אותן? איזה סוג של מתיחות הן פורקות בצחוקן? — לא קשה לנחש: מתיחות זו מקורה בחרדת־האונס המושרשת בנשים, ופורקנה בא לה מן הידיעה הבוטחת ש״ככלות הכל, לא בי עצמי מדובר, אלא באיזו זקנה אלמונית״... והזקנה מה? גופה הפקר!

מן הדוגמאות שהבאנו ניתן לראות שיש בכוחה של הבדיחה לשמש מכשיר־דיכוי אלים וגס, אך בזה לא מתמצה כל כוחה. עיקר כוחה של הבדיחה שמור לה לעיקום המציאות כיד־דמיונם של מספריה. ומכיון שעיקום־המציאות הוא כשרונם המיוחד של מספרי הבדיחות על הנשים, הרי הם מתאמצים להבליט כישרון זה ושוקדים בחריצות על עיצוב דיוקן עקום ומעוות, המוצג כדיוקנה של האשה, ומפיצים את העתקו ברבבות מהדורות זעירות — הלא הן הבדיחות, שתפוצתן הרבה עושה אותן לשופר־תעמולתי אדיר השוטף את מוחנו בהתמדה עיקשת, עד שנאמין ללא צל של פקפוק כי הבבואה הנלעגת הנשקפת מן הבדיחה היא בת־דמותה הנאמנה של האשה כמות־שהיא: ״נשים — שערן ארוך ושכלן קצר״ — יאמר הגרמני; ״בת עשרים שואלת: איך הוא? בת שלושים שואלת: מה הוא? ובת ארבעים — איפה הוא?״ יתרברב האנגלי; ״האשה והזיכרון — שניהם נוטים לבגוד״ — יתלונן הספרדי; והישראלי מה הוא אומר: ״מה המשותף בין אשה וגבינה צהובה? — בשניהם החורים נותנים את הטעם״.

טפשה, פטפטנית, להוטה להינשא, בוגדנית, חמדנית ורכלנית — אלו הן מקצת מן הדוגמאות למאפייני־נשים החוזרים ונשנים בבדיחות, אך די בהן כדי לשרטט דיוקן מסולף ומעליב, שסופו להשתמר בתודעת־כל כדיוקנה של האשה המצויה. הכלל בבדיחות אלו שהן נאמנות למגמתן המשותפת — הטפה עקבית, ישירה או עקיפה, לביזוי נשים; וכלל נוסף בהן שהן נזהרות מאד בכבודם של הגברים. כך, למשל, אם או חותנת הן דמויות שכיחות בבדיחות אלו, ואילו אב או חותן אינם נזכרים בהן אלא כאשר יש צורך לפסוק בעניינים נכבדים, כמו בשעה שהחתן המיועד בא לבקש את יד הבת, או אז מתייצב האב בכל הדר־סמכותו ופוסק בענין. מיון קפדני יותר של הבדיחות מעלה שאין הן ערב־רב של שטויות מקריות, אלא הן ערוכות בסדר שיטתי, המוכיח מעל לכל ספק את מגמתן. ע״פ סדר זה נחלקות הבדיחות לשלוש סדרות עיקריות: סדרה ראשונה מתרכזת בעיצוב תדמית האשה כאובייקט־מיני ולהצלחת משימה זו מוקדשת הסדרה כולה לנשים צעירות — בנות־עשרה, רווקות או כאלו העומדות על סף נישואין, כלות ״טריות״ וכו׳. הבדיחות מסדרה זו משקפות את ״החתיכה העסיסית״, המציגה לראווה את חמודותיה על החוף, ברחוב או במשרד, והפעם כמזכירה שכל כישוריה טמונים בחזייתה התפוחה ומתניה הצרים מסמלים את צרות־אופקיה; יפה, טפשה ושלומיאלית, הנתקעת עם רכבה בעץ או בחלון־ראווה; שכל מעייניה נתונים למותרות (״אני אוהבת אצלך הכל: את העיניים, את הוילה, המכונית, היאכטה...״) ומשאת־נפשה להינשא בהקדם לבעל עשיר, ואמנם היא מובלת לחופה לצידו של חתן עשיר אך... זקן. סדרת הבדיחות השניה מציגה את האשה בתפקידה המסורתי — האשה כספקת־שרותים. הבדיחות מסדרה זו הן מן הנפוצות ביותר, ומהן ניבט דיוקנה העגום של אשה ממוצעת, שגילה נע בין 30 ל־50 (אך ״עשר השנים היפות שלה נעות בין 28 ל־30״!); שעדיין היא טפשה ושלומיאלית, אלא שעכשיו היא שמנה (״ההבדל בין אשה לבין פילגש! — בערך 40 ק״ג״) ומכוערת, שכיעורה מובלט ע״י המכבנות בשערה; משעממת ומאוסה על בעלה (הבעל המסתתר מאחורי עיתון או פוזל לעבר נשים אחרות — מוטיב שכיח בבדיחות המצויירות); רכלנית ופטפטנית מתמיד (״הייתי בים... תראי איך הלשון שלי שזופה!״); מרירה ומגוחכת למראה, כשהיא נחפזת לארוז את חפציה במטרה לנטוש את בעלה, שככל הנראה הריהו מרוצה למדי; נודניקית ומרושעת, האורבת לבעלה המאחר־בנשף ובידה המערוך המפחיד... הבדיחות מן הסדרה השלישית ״מטפלות״ ביתר הנשים — בתולות־זקנות, יצאניות, זקנות, נזירות, חותנות וכו׳; וכיון שהן מציגות מגוון טיפוסיות, שמצד אחד הן נבדלות זו מזו (נזירה לעומת יצאנית), ומצד שני הן מזוהות עם הפרוטוטיפ שהן מייצגות, עד כדי אובדן מוחלט של כל תו־זיהוי יחודי (זקנה היא סתם זקנה, בלא הבדל אם היא יפה, שמנה, חכמה, גבוהה או נמוכה), נבצר מבדיחות אלו לצייר דיוקן ממוצע. סדרת הבדיחות הזו מתאפיינת — כפי שראינו בבדיחות על הנזירה והזקנות, שהבאנו לעיל — בגודש גסות ואלימות וב״מוסר־השכלי״ שטיבו הולם את הבדיחה — בדיחה שעניינה נשים קשישות נושאת עימה את בשורת הגילנות, בדיחות על נשים חריגות (נזירות, יצאניות) מוקיעות את התופעה החריגה כבזויה ומעוררת חמלה; וכיוצ״ב בדיחות מפיקות לקחים מפוקפקים, האמורים לשכנע את האשה שכדאי לה להזדהות עם תפקידיה המסורתיים, אם אין ברצונה להימנות עם עדת־הטיפוסיות הגרוטסקית הזאת.

מכל שנאמר עד כאן אפשר להיווכח כי הבדיחה עלולה להפוך מדבר קל־ערך, ״שאין להפריז בנזקו״, לאמצעי־תמסורת מסוכן, שאסור לזלזל בכוחו ובהשפעתו. אין להסיק מזה שאנו, הנשים, צריכות להדיר עצמנו מן הצחוק, אלא שעלינו לאתר את הצחוק המכוון נגדנו ולהציב לו סייג — צחוק, צחוק, אך לא על חשבוננו!

נגה

מי מפחד מהאישה הפמיניסטית

מרשה פרידמן

מה אומרים על האשה הפמיניסטית? שהיא תוקפנית, צעקנית, רגשנית, שונאת גברים, לסבית, לא מטופחת, מכוערת, שטחית ולא רצינית.

תדמית זו נוצרה על ידי כלי התקשורת במשך עשר השנים האחרונות. הקשר בין תדמית זו ובין דמויות של ממש הוא מקרי בלבד. התדמית מתייחסת לקבוצה שלמה של בני אדם המאוחדים על ידי הרעיונות המשותפים להם. מיותר לציין שיש פמיניסטיות גבוהות ונמוכות, צעקניות ושקטות, תוקפניות והססניות, לסביות והטרוסקסואליות. לא לכל הפמיניסטיות

אותם איפיונים נפשיים ופיזיים. ברור שהמטרה של אמצעי התקשורת היא לא לתאר פמיניסטיות כמות שהן אלא רק לבטל את - רעיונותיהן, ולהרתיע נשים אחרות מלהזדהות אתן. והתוצאה היא עיכוב קידום מעמד האשה בישראל.

בדיקת העתונות מ־1971 מוכיחה שהפמיניסטיות הן שהעלו נושאים רבים בפעם הראשונה, והן יצרו באופן בלעדי את המסגרות היחידות הקיימות לטפל בהם. לזכות הפמיניסטיות מרכזי סיוע לקרבנות אונס, מקלטים לנשים מוכות, מרכזי יעוץ, הוצאה לאור והפצת ספרות.

המשך קיום התדמית המעוותת של הפמיניסטיות מקשה על נשים להצטרף לפעילויות אלו. היא גם מונעת התלכדות הכוחות וסולידריות של הנשים. היא בולמת את ההתפתחות האישית של האשה לחרות ולעצמאות מהחשש שמא היא תהיה "כזאת". יתר על כן, התדמית גורמת לבידודן של הפמיניסטיות ולצורך בהתגוננות של נשים המזדהות עם מטרות שונות של הפמיניזם — "אני לא פמיניסטית אבל...". באוירה עויינת כזאת נשים רבות מפסיקות את פעילותן ואף יש כאלו העוזבות את הארץ. אחרות נמנעות מלעלות או לחזור ארצה בגלל האוירה האנטי־פמיניסטית השוררת כאן.

פמיניסטיות בכל העולם הותקפו ללא רחם ונערך בהן רצח אופי כשהרימו לראשונה את קולן. וליחס דומה זכו נשים בארץ בראשית דרכן כפמיניסטיות.

מדוע זה קרה? היינו אז כמה עשרות נשים בלבד בכל הארץ, היינו חסרות נסיון בפעילות ציבורית וחסרות מידע — ידענו לשאול את השאלות הנכונות אולם רק במרוצת הזמן אספנו את הנתונים ולמדנו את התשובות. סבלנו מפחד במה ומחוסר מקצועיות בהסברה, וגם מחוסר אמצעים כספיים. אין ספק שחוסר הנסיון הציבורי של הפעילות הראשונות וחוסר הכלים למאבק ולתגובה היו אחד מן הגורמים ליצירת התדמית בכלי התקשורת. קל היה למשוך אותנו בלשון, להביך, לעצבן ולהרגיז. קל היה להיתלות בחצאי משפטים בלתי זהירים, לעוותם ולסלפם.

הפמיניזם יוצר אצל גברים ונשים רבים התנגדות חזקה המתבטאת לפעמים בתוקפנות ועוינות. הסופרת נטלי רין שהיתה בשנים הללו בארץ מתארת את האוירה ששררה אז: "הפמיניסטיות דאז, מחוייבות כפי שהיו למטרה צודקת, היו הססניות והרגישו מאויימות על ידי העוינות שנתקלו בה בהתמדה... הפרושים של טיעוני הפמיניסטיות היו מבולבלים ולא מבוססים. כשהוזמנו לארועים חברתיים פרטיים, מצאו הפמיניסטיות שהשיחה נסבה תמיד על נושא תנועת הנשים, אף על פי שהן עצמן מעולם לא עוררו ויזמו סוג זה של דיון. אז הגברים היו נעשים עוינים ופוגעים, מתוך חשש שמא נשותיהן 'תושחתנה'. לעתים, הנשים האחרות בחדר פחדו מפני רגשותיהן כאשר שמעו מה שיש לפמיניסטיות לומר. ...הן לא ציפו לשנות את אופיה של החברה בין לילה, אבל הן היו בלתי מוכנות לעויינות שהתנסו בה ולרגשות האלימים בהם נתקלו...".

רין מדגישה את הפחדים שהיו לפמיניסטיות עצמן וגם את הפחדים שהנושא עורר מסביב. הפחד מובן: נושא השוויון בין המינים הוא בעצם נושא היחסים בין המינים, נושא הנוגע לכל אחד ואחת. אי אפשר להמנע ממנו בקלות. הנושא דורש בדיקה עצמית ויישום אישי. הוא מערער את הסטטוס־קוו היום־יומי. לכן בשל דרישותיו לשינוי, הנושא עלול לעורר פחד והתגוננות. תגובות אישיות להשקפותיהן ופעילותן של הפמיניסטיות הופיעו מעל דפי העתונות. לדוגמא, תמר מרוז (מעריב, 1972), כותבת באריכות שאיננה רוצה להיות משוחררת כי חרותה תהיה על חשבון נשיותה; יעל דיין (את, 1972), כותבת שהיא כבר משוחררת. יצירת תדמית שלילית הינה פועל יוצא של תגובות והתבטאויות אישיות מסוג זה ועוד רבות כדוגמתן.

יהיה זה מענין לחקור באופן מדעי את התגובות השונות של ציבור הנשים והגברים לנושא הפמיניזם, בודאי שהתמונה תהיה מגוונת. עם זאת, נראה לי שאצל גברים רבים, הפחד הוא מפני אובדן פריווילגיות נוחות. לעומת זאת פחדן של נשים רבות נובע מחוסר נכונות לעימות ישיר עם הסביבה הקרובה תוך הסתכנות באובדן שקט נפשי. אין ספק שרבים מפרשים את הפמניזם כמלחמה בין המינים. לדוגמא, כותבת רות שרייבר (ידיעות אחרונות, 1974) תחת הכותרת "שדה הקרב עובר לזירת המשפחה" על: "פתיחת חזית שלישית בה יצטרך לעמוד, בחירוף נפש, הגבר הישראלי. אין הוא יכול להסתפק עוד בישיבה במוצבים ובטנקים על גבולות הארץ, ובשמירה על ערינו וישובינו בפני התקפות מחבלים; בעתיד יהיה עליו גם להתמודד בביתו פנימה, להתגונן בפני אשה. כך לפחות מקוות נשות התנועה הפמיניסטית בארץ".

ההגזמה, הדמוי המלחמתי, הקריאה לגברים להתגונן בפני הפמיניסטיות כולם תורמים להתיחסות בלתי רציונאלית לענין הפמיניסטי. מכאן משתמע כביכול שהפמיניסטיות הן תוקפניות ושונאות גברים. דוגמה נוספת, הפעם גברית, להבעת חרדות אישיות הינה דבריו של עיטור גלביץ (מעריב, עולם קטן, 1972) על בטי פרידן עקב ביקורה בארץ (תאור המבוסס על שמועות בלבד): "היא לא נמנעת מלעורר שערוריות בשל קפריזות משוחררות מלווה ברקיעה ברגלים, הלימה בשולחנות וצעקות

בקולי קולות". בהשוואה, נעמי גל (את, האמא הגדולה) נפגשה עם פרידן ומצאה אותה "חכמה, מענינת, חביבה, פזורת דעת, עייפה אולי, אך מלאת רצון לספר, להסביר, לשכנע...". קשה להאמין שמדובר באותה גברת.

גורם נוסף ליצירת התדמית בשנים הראשונות היה חוסר מידע כתוב בשפה העברית בנושא הפמיניזם. אפילו ספרות בשפות זרות לא היתה בארץ בתקופה זו. רק דרך כלי התקשורת הגיע הנושא לציבור, וזאת כאשר הפמיניסטיות יכלו להתבטא ולהסביר רק על ידי ראיון. הראיונות שהופיעו אז (לרוב במדורי הנשים) היו לעתים קרובות בליל של דעות, עובדות והשקפות. וכפי שהן הוצגו הן באמת נראות פשטניות, שטחיות ולא רציניות. מי שלא הבינה את הנושא קודם לכן לא היתה יכולה להבינו כהלכה מפרסומו בכלי התקשורת. לעתים רק הדברים הסנסציוניים ביותר הוצגו, ללא הסבר מניח את הדעת. בתקופה זאת, הבה נזכור, כל פרט של מידע על מעמד האשה בארץ נפל על אזניים ערלות. מושגים כמו סטריאוטיפיות על בסיס מין היו לגמרי חדשים לחברה הישראלית (עד כדי כך שלעתים לא היו מילים כדי לבטא אותם בשפה העברית); נושאים כמו חלוקת התפקידים במשק ובמשפחה היו מקוריים ומפתיעים. מושגי היסוד של הפמיניזם הם פסיכו־סוציולוגיים בעיקר. ההשקפה הפמיניסטית על מעמד האשה, כאשר אינה מובנת ומוסברת היטב יכולה להראות קיצונית בהחלט, אנטי גברית ואנטי נשית כאחד. הסברה נאותה היתה חיונית, אך המשימה והתנאים היו קשים מדי בשביל הקומץ הקטן של נשים

שהתארגנו בראשית שנות ה־70, והעזרה שהגיעה היתה מעטה.

יצירת תדמית זו בתחילת דרכו של הפמיניזם היתה בלתי נמנעת, ולמעשה בכל מקום בעולם בו היתה תסיסה פמיניסטית, התגובה הראשונה היתה בדיוק כפי שהיתה בארץ. התסריט הידוע מארצות אחרות כמו ארה״ב, אנגליה, צרפת, גרמניה, פורטוגל, ספרד ואיטליה, הוא שתוך מספר שנים נוצרה תדמית מחרידה/מגוחכת של הפמיניסטית המטורפת השורפת חזיות. אולם כעבור זמן קצר יחסית, הצטרפו למאבק נשים בעלות מעמד בעתונות, בפוליטיקה ובאקדמיה. לדוגמא, לידיה פלקון (ספרד), שלושת המאריות (פורטוגל), סימון דה בובואר וסימון וייל (צרפת), ג׳רמיין גרייר (אנגליה), בלה אבצוג, גלוריה סטיינם ומרגרט מיד (ארה״ב). כתוצאה מכך הופץ הפמיניזם באור חיובי בכלי התקשורת, בקמפוסים, ובכתבי עת יוקרתיים. באותה עת זרמו לשוק העממי אלפי ספרים וביניהם מאות רבי־מכר בנושאים פמיניסטיים מגוונים והשקפות פמיניסטיות שונות. הנשים הללו היוו קבוצה חשובה של דוברות מקצועיות שהיו מסוגלות להגיע לקהל רחב ביותר. הן שהשפיעו על שינוי התדמית ועוררו הזדהות המונית של נשים עם הפמיניזם. כך, למשל, ב־1975 לפי סקר שנעשה על ידי מכון גלופ, 75% מהנשים האמריקאיות הביעו הזדהות עם הפמיניסטיות. כך למשל התנועה לשחרור האשה הצרפתיה הצליחה להוציא לרחוב עשרות אלפי נשים פעמים רבות בנושאים כמו אונס, הפלה, זנות וכו׳. כמובן שלא כל אלו שהזדהו עם הפמיניזם בארצות העולם הסכימו עם כל פרט ופרט, וחילוקי הדעות בין הפמיניסטיות עצמן ידועים ולא מוסתרים. כדי להגיע למצב זה של סולידריות בין נשים, היה צורך לטהר את התדמית, כדי שאף אשה לא תהסס או תתבייש להצהיר שהיא פמיניסטית. וזה היה תפקידן העיקרי של הדוברות המקצועיות ושל ארגוני הנשים הקיימים.

המציאות בארץ היתה אחרת, והיא נמשכת עד היום הזה. למשל, עתונאיות בעלות מעמד מקצועי גבוה (כלומר, אלו הכותבות בגוף העתון ולאו דוקא במדורי נשים), אלה שהסכימו עם המטרות הפמיניסטיות, לא צירפו את קולן לקול הפמיניסטיות. להפך, הן מיהרו להצטרף לקולות הלעג של כלי התקשורת בהפגנת הסתייגותן מהפמיניסטיות הישראליות. מה שקרה כאן בארץ לא קרה בארצות אחרות — נשים בעלות שם שלדבריהן הן מסכימות עם המטרות הפמיניסטיות, התקיפו את הפמיניסטיות. לדוגמא, ב־1971 כתבה שולמית הר־אבן (מעריב, מסכת נשים) על הויכוח שהתנהל אז בנושא הפסקת הריון. הר־אבן יוצאת בתוקף להגן על זכות האשה להחליט בנוגע לגופה (טענת הפמיניסטיות בדיוק). לאחר כמה קטעים בנושא זה ממשיכה היא בנושא אחר: דעותיה על הפמיניסטיות הישראליות: ״נציגות התנועה הפמיניסטית הישראלית, אחראיות לכך שהוויכוח מתנהל באותה רמה נמוכה בה הוא מתנהל היום״. היא מודה שלא שמעה במו אוזניה את הנציגות שהיא תוקפת אלא קיבלה דיווח מאחר על בסיס זה בלבד היא קובעת באופן חד־משמעי: ״בכלל נדמה לעיתים שתנועה זו, שבה הרבה דברי אמת, מטרות אמת, יש בה גם יסוד שטחי מסוים, כמעט היינו אומרים שארלטני המסוגל לגחך את התנועה הפמיניסטית ואת מטרותיה ולהרחיק אותה מטעמו ויכולת הזדהותו של אדם בר דעת״. כתבה זו היא לא רק רצח אופי אלא גם רצח דעות. ל״דברי האמת ומטרות אמת״ היא מדביקה שארלטניות, גיחוך ושטחיות שחייבים לדחות כל אדם בר דעת. וכל זה תוך משהו שמישהו אמר למישהי שאמרה. ברור שאין המאמר מקדם דבר. להפך הוא אפילו מצליח להזיק לרעיונות שהר־אבן מאמינה בקידומם.

עשר שנים לאחר מכן, מביעה הדה בושס דברים דומים, בסגנון קצת אחר. בכתבתה על עתון זה קובעת בושס ש״הפמיניזם המיליטנטי החד משמעי... גובל לעתים באבסורד״. (״נגה ורוח הקודש״, מוסף ״הארץ״, 1981). בפיה של ״נגה״ היא שמה את מה שהיא מתארת ״הבשורה״ של המגזין לנשים בישראל: ״שעלינו להתנזר מיד מגברים כדי שלא להיות חשופות לסכנה בריאותית חמורה ולהיות לסביות בשם הבריאות. האמינו לי, כל זה נאמר שם ברצינות משוועת, ובטון תוקפני, כאשר העיקר והשולי מתערבים זה בזה, ללא פרופורציה״. בשורה נוספת של ״נגה״ לפי בושס היא ש״כדי להפגין את שחרורן וחירותן, על נשים להיות מכוערות, שעירות, ומה לא... (אולי גם יהיה איסור על רחצה)״. כדי שהמסר יהיה עוד יותר ברור, בושס מעירה שבאנגליה נפגשה עם

פמיניסטיות (דבר שכאן, למיטב ידיעתי, איננה עושה כלל) ומצאה אותן מסודרות, נקיות ומטופחות. הבינו את הרמז, התדמית מצלצלת באוזנינו: הפמיניסטיות הישראליות הן אבסורדיות, טפשיות, תוקפניות, לסביות ששונאות גברים ומלוכלכות[1]. בדומה להר־אבן בושס מכריזה על עצמה כמסכימה לדעות הפמיניסטיות, ואפילו "מוכנה לצאת להאבק למען זכויות האשה, ונגד קיפוחן". רק אם לא תצטרך לעשות זאת עם פמיניסטיות ישראליות אחרות, כנראה.

אם הר־אבן ובושס ועוד רבות כמותן באמת רוצות לקדם את מעמד האשה הישראלית, הן, יותר מכולן, יכולות לעשות זאת — על ידי כתבות חוזרות בנושאים שונים הדורשים תיקון. הן יכולות לכתוב ספרים בנושא ולהופיע בפני הציבור להסבירו. ועל ידי כך להפוך את עצמן לדוברות הפמיניזם בארץ. אולם הן לא עושות זאת. הן משאירות את הפמיניסטיות כמעט לבד בפעילותן למעמד האשה ולאחר מכן תוקפות את הפמיניסטיות כי אינן מתבטאות כפי שהיו רוצות. יתרה מכך, הן משמיצות את הפמיניסטיות ומדביקות להן את התדמית המסלפת ומכערת ומעודדות את קוראיהן לעשות כדוגמתן. המסקנה הבלתי נמנעת היא שמטרתן היחידה בכתיבת מאמרים כאלו היא להבהיר לכל

המעונין שהן אינן "כאלו" למרות שיש להן דעות דומות מאד. המטרה היא לטהר את שמן. "דברי האמת, מטרות האמת" מקבלים עדיפות משנית למעמדן האישי.

חוסר תמיכה, לעתים אפילו התקפה של ממש, הורגשו גם בקרב האקדמאיות בתוך האוניברסיטאות. לרוב, הן שתקו[2] ובכך, נמנעה מן הפמיניסטיות העזרה הממשית של מחקרים, פרסומים והסברה אקדמית. במשך הזמן, כתוצאה מהשתתפותן בכנסים בינלאומיים או שנת שבתון בחו״ל, האקדמאיות הישראליות התחילו להבין שנושא האשה נעשה מכובד ומקובל במדעי החברה ובמדעי הרוח, וכן, שהגישה הפמיניסטית נעשתה קו מנחה לא רק בהגדרת נושאים למחקר, אלא גם בקביעת מתודולוגיה. מדי פעם פרסמו החוקרות הישראליות מחקרים פמיניסטיים על האשה בארץ, אולם הן עשו זאת בכתבי עת לועזיים שבדרך כלל אינם מגיעים לקורא המצוי כאן. בארץ עדיין שתקו במשך השנה האחרונה מורגש מפנה מסויים בקרב האקדמאיות, ויש נטיה זהירה לעסוק במעמד האשה ואף מעט נכונות לתת תמיכה למספר פרויקטים פמיניסטיים. יש לקוות שהתפתחות זאת תימשך.

גם בין הפוליטיקאיות בארץ, ישנן נשים שמסכימות עם המטרות הפמיניסטיות, ואף מכריזות שפעלו בשטח לפני הקמתה של התנועה הפמיניסטית בארץ, אך הן מצרפות את קולן להשמצת הפמיניסטיות בכלי התקשורת. דוגמה אופיינית הינו מאמרה של תמר אשל ("מעריב", 1976) בנושא "נעמת ושחרור האשה". טענתה העיקרית היא שהלוחמות האמיתיות לזכויות האשה בארץ הינן חברות נעמת ולא הפמיניסטיות. לא די בכך, היא גם מסבירה את ההבדלים, כך שהד

התדמית נשמע ברקע: "במה השוני: איננו גורסות לא עויינות לגבר מחד ולא פולחן נשים מאידך. אנו, בניגוד לפמיניסטיות, מדגישות את החשיבות בשמירת התא המשפחתי...אנחנו סבורות שאין לקחת יעד אידיאי ולתרגמו באופן עיוור ובלתי מתחשב לכלל האוכלוסיה". בצורה אינטליגנטית ואף עדינה יחסית מצליחה אשל לומר שהפמיניסטיות שונאות גברים, הורסות משפחות ומתעלמות מהמציאות הישראלית. ועל ידי שימוש במילים כגון "קולנית" "תוקפנית", "קיצונית", היא מצליחה להזכיר פרטים נוספים של התדמית.

יש אירוניה בזה שהיא טוענת כנגד הפמיניסטיות ש"תיקון מפליג" כפי שדורשות הפמיניסטיות יגרום "לפילוג העם בתקופת מאבק על עצם קיומו". האירוניה היא שאלו הן אותן מילים בדיוק בהם השתמשו המתנגדים למתן זכות בחירה לנשים בארץ לפני קום המדינה. דברי אשל מאפיינים את דבריהן של פוליטיקאיות אחרות בארץ המזדהות עם המטרות הפמיניסטיות. כפי שראינו קורה דבר דומה אצל עתונאיות, ובמידה פחותה אצל אקדמאיות. ומאחר ואין דוגמא דומה לכך מיתר ארצות העולם יש מקום לשאול מדוע דוקא אצלנו? מדוע פחדו ומדוע הן ממשיכות לפחד מהתדמית כאשר יש בידן לשנותה? שאלה זו היא שאלת מפתח למציאות חברתית־ישראלית מיוחדת הראויה למחשבה ואף למחקר.

תהיינה הסיבות אשר תהיינה, העובדות מדברות בעד עצמן. מרבית הנשים הישראליות מפחדות מהפמיניזם ומהפמיניסטיות. והדוברות שלהן מזינות פחד זה כדי לקדם את האינטרסים שלהן בקרב עמיתיהם הגברים. אין הפמיניסטיות יכולות לעשות דבר לשנות את המצב. אנו יכולות רק לקוות שאם נמשיך לעבוד כדי להביא לשינוי ישככו הפחדים בסופו של דבר. ואנו מקוות שכל הנשים תהיינה מסוגלות לשתף פעולה כדי להשיג את מטרותינו המשותפות.

1. ניתן לבדוק את מידת הסילוף והעיוות על ידי בדיקת המקור, ("נגה", גליון מס׳ 1).

2. היחידה היוצאת מן הכלל היחידיה היתה דורית פדן־איזנשטארק ז״ל שניהלה מלחמת יחיד להכניס את נושא מעמד האשה לתוכנית הלימוד האקדמית ופירסמה מאמרים רבים, בעברית, בנושא. מותה היה מכה קשה למאמצים לקדם את מעמד האשה בארץ.

נשים

יואלה הר־שפי

משבר הבורסה מיקד באחרונה את תשומת הלב הציבורית במידה כזו עד שדחק לשוליים את פעילות צה״ל מעבר לגבול, שערוריות פוליטיות ומשברים חברתיים. התמקדות הזרקורים על הבורסה הבליטה גם את מיעוט הנשים בקרב העוסקים בפעילות זו בגלוי.

אינדיקציה מאלפת לתדמית הגברית של הבורסה מצאתי גם במבצע ״קו פתוח״ למומחי בורסה שכינס ״מעריב״: בכל הרשימה הארוכה של שאלות ותשובות שפירסם העתון מצאתי רק שאלה אחת של אשה.

דומני שיש עניין רב ללמוד מן הנסיון האמריקאי בתחום זה:

לפני כשנה, כאשר שהיתי בארצות־הברית, משכה את עיני מודעה גדולה מאד ב״ניו־יורק טיימס״ מטעם חברת הברוקרים הגדולה מריל לינץ׳, המזמינה נשים ליום עיון בנושא ניירות ערך וניהול כלכלה אישית. המודעה פירטה את תוכנית יום העיון העומד להערך במלון ״הילטון״ והזמינה את המעוניינות לאשר את השתתפותן בטלפון או בכתב, על מנת להבטיח את מקומן. טילפנתי.

זמן רב לפני השעה היעודה מצאתי תכונה רבה בפרוזדור המוביל לאחד האולמות הגדולים של ההילטון הניו־יורקי. נשים חייכניות ויעילות בדקו את שמה של כל אורחת ברשימת המוזמנים וציידו אותה באוגדן אישי, שכלל חומר מגוון בדפוס וציוד כתיבה. האולם עצמו היה גדוש נשים אלגנטיות, שגילן נע מן ה־20 המוקדמות עד ל־60 ויותר, עם הדגשה בולטת על 25־35 של הטיפוס הקרייריסטי המינהלי.

היו שם רופאות ועורכות־דין ועתונאיות ומינהלניות, וסטודנטיות ומעט מאד עקרות־בית וכולן האזינו בדריכות לדיונים ולהרצאות, רשמו הערות בחוברות העזר שקיבלו ושאלו שאלות ענייניות. על הבמה ישב צוות נשים צעירות ומטופחות, שכל אחת מהן הציגה עצמה בתורה כבעלת תפקיד מרכזי בסוכנות מריל־לינץ׳,אשה אשה בתחום ההתמחות שלה בדברי ההקדמה מסרה מרכזת יום העיון נתונים מאלפים על שיעור היקף העסקים של סוכנות מריל לינץ׳, על ציבור הלקוחות שלה ועל שיעור הגידול של עסקיה בשנים האחרונות. בארצות־הברית של אמריקה קשה מאד להתחרות על לקוחות חדשים. הגברים האמריקאים נכנסים באופן מסורתי וטבעי כמעט לעסקי הכספים, מוצאים להם את ה״ברוקר״ שלהם ונשארים שם. הם אינם מחכים שידוגו אותם. ״משאבי הטבע״ הבלתי מנוצלים של עסקי הכספים הן הנשים. למרות צעדי הענק שעשתה האשה האמריקאית בעשור האחרון, עדיין חוששות נשים רבות להודות, שהן אינן בקיאות במונחי יסוד בבורסה, בניירות ערך, בבנקאות. יש להן כסף, הן להוטות לתמרן בו, אבל הן חרדות לחשוף את בורותן. רבות מהן יודעות כבר שהמיסטיקה הגברית סביב ענייני הכסף אין לה על מה לסמוך. אבל הן אינן יודעות איפה לחפש הדרכה ראשונית וחוששות שישימו אותן לצחוק.

סוכנות מריל לינץ׳ גילתה את הנשים והפכה לחברת הברוקרים בעלת הגידול המהיר ביותר והמרשים ביותר בארצות־הברית. היא עשתה את הטיפול בנשים לעניינה. יוזמת ימי עיון, שירות הדרכה, מוציאה לאור חוברות, ספרים, טבלאות ולוחות ואת כל אלה היא מציעה חינם לנשים. כל השאר בא מאליו. הנשים שלמדו בעזרת מריל לינץ׳ איך הבורסה פועלת, נוטות להפקיד לאחר מכן את הטיפול בכספן בידי הסוכנויות של חברה זו. שיעור הגידול של מריל לינץ׳ והערכת רמת השרות שלה אינן מענייננו. מעניינים המאמץ והמשאבים של חברה זו להפצת ידע ויעוץ כלכלי ופיננסי בקרב ציבור הנשים, לא למען שמים, אלא כהשקעה עיסקית לטווח ארוך.

יום העיון שהשתתפתי בו, שהיה מעין ״מבצע היכרות״ בין החברה לבין המשתתפות, סיפק מידע בסיסי מאלף בכל אחד מתחומי הפעילות של בורסה, בסוגי ההלוואות המקובלות בשוק ובתוכניות החיסכון של הבנקים הגדולים.

התוכנית נפתחה בהקרנת סרט קצר, שהפיקה מחלקת ההדרכה של החברה, על שלוש נשים, שבשלב זה או אחר של חייהן היו צריכות לנהל באורח עצמאי את הצד הכלכלי של חייהן.

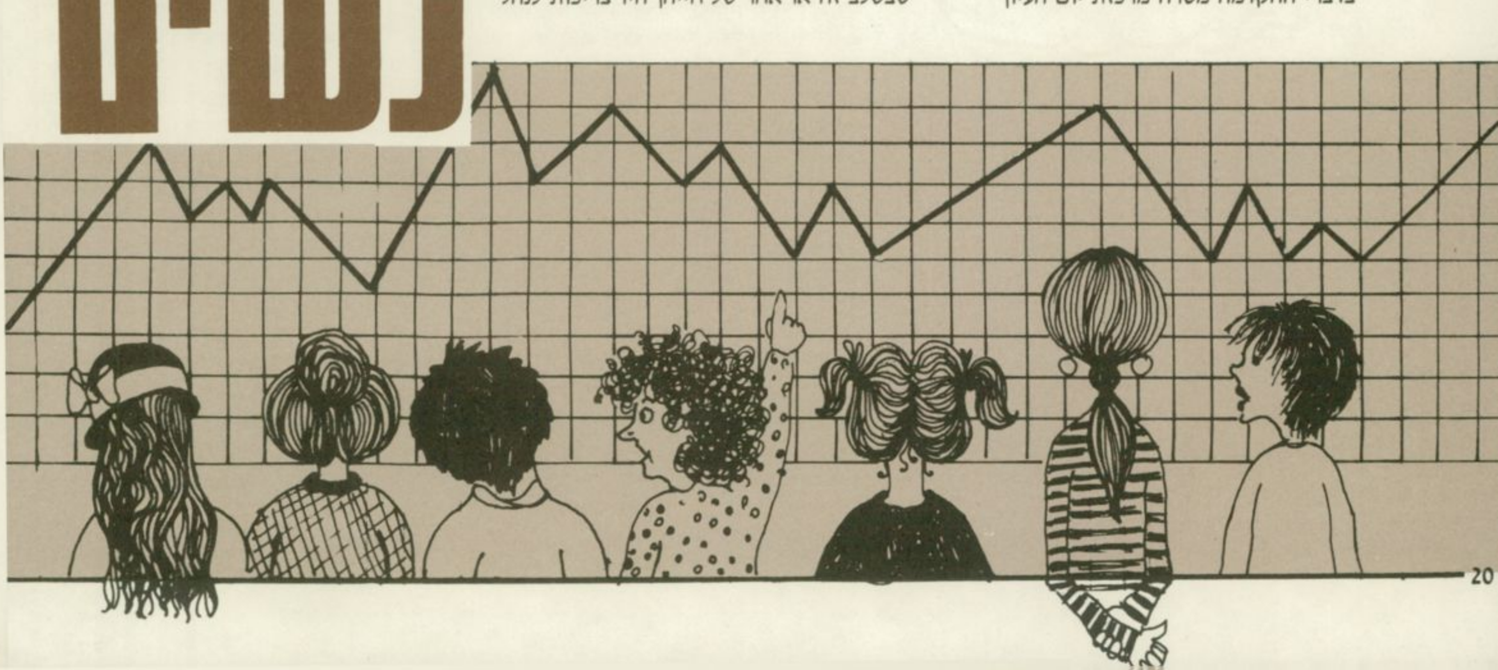
הבעייה אינה בעיית פרנסה או השתכרות. אשה עובדת ומשתכרת מחוץ למשק ביתה אינה עוד רבותא. המדובר במודעות לצורך לנהל באופן עצמאי את החיים הכלכליים השוטפים, תוך תיכנון כולל לטווח ארוך, תוך הבטחת קיום ועצמאות לעת זיקנה. וזה כבר סיפור אחר.

הסרט שהוקרן כלל ראיונות עם שלוש נשים. הראשונה, שהיתה נשואה לבעל סוכנות נכסי דלא־ניידי, לא עבדה מאז סיימה לימודיה בקולג׳. היא ניהלה משק בית גדול, גידלה שלושה ילדים והיתה פעילה בארגוני נשים וולונטריים בקהילתה. כאשר התגרשה בגיל 41 היו ילדיה באוניברסיטה, מחוץ לבית. העתיד נראה ריק ומפחיד. היא התחילה לחפש עבודה. התברר, כי ערכה בשוק קרוב לאפס. היא אינה מדפיסה מהר. היא נבוכה לקבל הוראות קצרות ופסקניות מבוסים צעירים, המבוגרים אך מעט מבניה. נסיון החיים שלה והשכלתה מצטברים בשוק העבודה לסך הכל של שום דבר.

היא לא היתה חסרת פרוטה, אך משאביה היו מוגבלים. ערכה חשבון נפש נוקב עם עצמה ופנתה לקבל יעוץ מקצועי כדי לערוך את חשבון הכיס. הסתבר, כי כספה יאפשר לה ללמוד שנים אחדות באוניברסיטה, אם תנהג בחסכנות רבה. והיה ותקוותיה לשיקום מקצועי יוגשמו — הללויה. ולא — תצטרך למכור את ביתה ולהפוך את התמורה לקרן, אשר פירותיה, בצירוף משכורת צנועה, יבטיחו את קיומה.

היום אותה אשה היא עורכת־דין מצליחה, המתמחה במשפטי גירושין. היא יודעת כיצד לכלכל את ענייניה הכספיים כך, שעצמאותה ורמת חייה יובטחו גם לעתיד הרחוק.

הסיפור השני היה של צעירה תוססת, על סף שנות השלושים, שסיפרה בצחוק כי עם כניסתה לאוניברסיטה, היו כל תוכניותיה לגבי

העתיד האישי שלה נקטעות סביב המשפט "...ואז אני אמצא את גבר חלומותי ונבנה את עתידנו ביחד". כל האולם רעם מצחוק כאשר אמרה, תוך הרמת כתפיים: "רק כאשר סיימתי את התואר השני והתחלתי להציע את מועמדותי למשרות שונות, התחיל לנקר בלבי הרעיון, שאולי מוטב להתחיל לבנות את עתידי באופן עצמאי ואם גבר חלומותי יימצא פעם — אוכל תמיד לשקול את צירופו לתוכנית". הדוברת היתה מטופחת, בעלת חוש הומור ו...מצליחה. הנשים באולם לא התקשו להזדהות איתה. המסר היה ברור: להיות לבד — אין פירושו שנכשלת. אין פירושו שלא רצו אותך. יתכן מאד שאת היא זו שלא רצתה, שלא מצאה, כי לא הסכימה להתפשר. את לבד — כי בחרת להיות לבד.

צעירה זו הפכה רעיון מקורי לעסק מצליח, המאפשר לה ניידות, גיוון, רמת חיים גבוהה. היא סיפרה כיצד למדה לנהל את הצד העסקי של עבודתה.

האשה השלישית היתה מזכירה, שבלעה במשך שנים רבות את עלבונה למראה חברים לעבודה ממין זכר העולים בסולם הדרגות על פניה. היא פתחה סוכנות מזכירות עצמאית. כיום היא יועצת מבוקשת בנושא ייעול משרדי.

הסרט "הפשיר" את האוירה. כל אחת מן הנוכחות מצאה בסיפוריהן של שלוש הנשים לפחות קו דמיון אחד לבעיותיה שלה. הדיון שנפתח לאחר מכן היה פתוח, ער, אינטליגנטי ותכליתי — כשהכל מתובל בהרבה חוש הומור.

באותו יום עיון הודרכו הנשים כיצד לתכנן באופן מעשי את התקציב החודשי שלהן וכיצד לבנות את התוכניות הכלכליות שלהן לטווח ארוך. כמה הן "שוות", כמה כדאי להן לחסוך, כמה אחוז מהכנסתן מותר להן להקדיש להימור פיננסי וכמה חובה להפריש להשקעה סולידית. הן קיבלו הדרכה בתוכניות הביטוח השונות, ביתרונות ובסיכונים שלהן. הן למדו להבדיל מה רצוי מתי ומה שווה כמה בהתחשב בגילן, בגובה הכנסתן, בתוכניותיהן וחלומותיהן לעתיד, בנתמכים שלהן.

כאמור, נועד יום העיון לצייד את המשתתפות בכלים בסיסיים ולהקנות להן התמצאות במונחי היסוד של מדורי הכלכלה והבורסה בעתונות היומית. אבל מה שחשוב עוד יותר — הוא שיחרר אותן מן האי־נוחות והמבוכה שחצצה בינן לבין תחום התמצאות חשוב בחיי היום־יום, הוא סייע לכך, שהאשה המבוגרת לא תרגיש פתאום כילדה קטנה כאשר ברצונה להכנס לעולם הבורסה. הוא הבהיר, כי הבורסה אינה מועדון סגור לגברים, אלא הוא מקום שבו אפשר לעשות כסף על ידי מחשבה מהירה ונכונה, או על ידי מציאת מומחה מתאים. לא חסרה בהירות מחשבה ולא חשיבה נכונה. מה שחסר להן זה בטחון עצמי.

עד כאן — "הרווח" של המשתתפות. והיכן הדיבידנדים של המארגנים?

הם זרמו בשפע. אך ננעל האירוע באורח רשמי, זרמו הנשים לעבר הבמה כשהן מקיפות קבוצות־קבוצות את נציגות החברה. כל אחת פנתה אל האשה שצורת דיבורה, התנהגותה והאופן שבו הציגה את החומר וענתה על השאלות דיבר אל ליבה במיוחד. נציגות החברה שלפו חבילות של כרטיסי־ביקור עיסקיים וחילקו אותן ברצון לכל דורשת. אם רק אחוז מיזערי מן הפונות יגיע אל החברה במעמד לקוחות — זהו הישג מרשים ומשתלם.

זהו רווח שבא לאותה חברה ביושר. כי נוסף למידע שקיבלו הנשים הלכה כל אחת הביתה מצויידת בחומר הדרכה רב ערך, כולל ספר בהיר ותמציתי, המסביר תהליכים ומושגי יסוד בכלכלת יום־יום.

אכן, אמריקה. בארץ זה אחרת, וחבל. הבנקים, המודעים־לכאורה לציבור הנשים, מסתפקים בעריכת יום־אשה, שבו מוגש שי סמלי ללקוחות, ובהצעת תוכניות חיסכון פשוטות וקיצרות טווח לנשים. תוכניות אלה מסגירות את העובדה, כי הבנקים מתייחסים לאשה בזלזול סלחני, בסטטוס שבין תלמיד תיכון לחייל־חובה. "אם את רוצה להחליף מכונית, או לנסוע לחוץ לארץ..." נו, באמת, מה עוד יכולה אשה לרצות?

סבורתני, כי בנק, או חברה רצינית לניירות ערך, אשר יסתערו על ציבור הנשים בישראל לא מתוך גישה של חסות ופטרונות והענקת ספר מרשמים ביום האם — אלא באותה רצינות כפי שהסתערו כל הבנקים בתקופה האחרונה על הנוער המתגייס או על הנוער הלומד — יעשה שרות חשוב ויימצא נשכר.

אך חבל לחכות עד אז. אירגוני הנשים צריכים ללחוץ על האוניברסיטאות להכין למטרה זו מיגוון תוכניות לימודים, לרמות השכלה שונות, במסגרת לימודי חוץ שלהן. נשים בכלל — הורים ומורים בפרט — צריכים ללחוץ על משרד החינוך לכלול לימודי כלכלה־בנקאות של יום־יום במסגרת תוכנית הלימודים של בתי־ספר יסודיים ותיכוניים.

אך בינתיים, כל עוד לא הגיעו ימי המשיח, הערת שוליים לציבור הנשים הבוגרות: בישראל מאמינות נשים רבות שהפקדת הטיפול בעניינים הכספיים השוטפים והעומדים בידי הבעל היא ביטוי לנשיות, ערובה ליציבות הנישואין, והבעת אמון בגבר שלהן. לדעתי, אם לנקוט בלשון המעטה — אין זה מעשה נבון. להלכה, כל עוד שני בני הזוג מתפקדים היטב וחיים היטב כזוג, אין זה משנה מהי חלוקת התפקידים ביניהם. לא כל שכן אם היא מניחה דעתם שלהם. הצרה מתחילה כאשר מסיבה כלשהי מפסיק הבעל לתפקד או נעלם מן השטח ועל האשה מוטלת חובת ההתמצאות המיידית בענייני כסף. ואחת היא אם עליה לדאוג לענייני שניהם, או שמסיבה זו או אחרת היא נדרשת לדאוג לענייניה בעצמה. אז מאוחר מדי לקונן מרה על הטפשות והבורות שגרמו לה שלא להתמצא בתחום חיוני כל כך. נשים הניצבות לפתע — כי הרי זה תמיד בא בהפתעה גמורה — על סף הגירושין, אינן יודעות להסביר כיצד יתכן שאדם מבוגר, משכיל, יודע קרוא וכתוב כמוהן, אינו יודע בכלל את המצב הפיננסי של המשפחה, איזה נכסים יש לה, היכן הם ועל שם מי הם רשומים, וכיוצא באלה.

במקום להצטער בדיעבד — מוטב להתחלק באמת בטוב וברע מן ההתחלה. וזה כולל את ענייני הכספים.

בורסה

ברוריה הבנאית

מאת גבריאלה דפיר

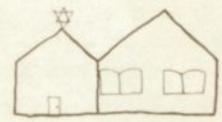

לפני הרבה שנים היתה ילדה קטנה שאהבה לבנות. כשהייתה מאד קטנה היתה בונה בתי בובות, משרדי רופאים ותחנות דלק. כשגדלה בנתה מבנים רציניים יותר.

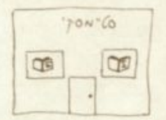
כמו סוכות

בתי כנסת

וחנויות ספרים.

"ברוריה הבנאית" קראו לה כולם.
וכשנשאלה "ברוריה מה תהיי כשתגדלי?" היא ענתה "אהיה הבנאית הטובה בישראל".
ואכן באמת גדלה ברוריה והפכה להיות הבנאית הטובה בישראל.

יום אחד פגשה ברוריה בגבר והתאהבה בו.

ואחר כך פגשה בגבר אחר והתאהבה גם בו.

ושוב פגשה בגבר נוסף ואהבה גם אותו.

3 גברים!
כל החברים של ברוריה, מכריה, ואנשי המקצוע דברו עליה מאחורי גבה.

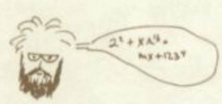
הם אמרו:
"זה נורא"
"זה לא מקובל בחברה".
מתי היא מוצאר את הזמן?"
"מה יקרה לתעשיית הבניין בישראל?"

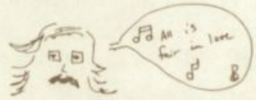
אבל ברוריה התעלמה מהם. והמשיכה לבנות... ולאהב. וגם שלושת הגברים אהבו אותה.
היא אהבה את אלי משום שהיה נחמד ועדין.

היא אהבה את רפי משום שהיה חכם.

והיא אהבה את גבי משום ששר שירים יפים.

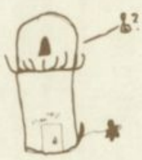
והם אהבו אותה משום שהיתה נחמדה ועדינה, משום שהיתה חכמה, ומשום ששרה שירים יפים. וגם משום שהיתה מסוגלת לבנות.
יום אחד אלי העדין בקש להתחתן עם ברוריה והיא אמרה: "כן". אחר כך רפי החכם בקש להתחתן אתה. והיא אמרה: "אשמח מאד". ולאחר מכן גבי ששר שירים בקש אותה להתחתן עמו (למעשה הוא שר את הבקשה) וברוריה אמרה: "למה לא". וכך התארשה לכל השלושה.
אבל
הם לא הסכימו. כולם באו לברוריה ואמרו
"אי אפשר שתאהבי את כולנו".
"את יכולה לקבל רק אחד מאתנו".
"בחרי!"
ואז ברוריה (עצובה למדי) הלכה לה לביתה שבנתה בחיפה בקצה ההר והיא נשארה שם ימים רבים. וכל שעשתה הוא חשבה, וחשבה וחשבה עוד יותר. אבל היא לא יכלה לבחור.
לבסוף חשבה ברוריה הבנאית על רעיון.
היא טלפנה לאלי והזמינה אותו אליה.
כשבא היא סגרה אותו במגדל מיוחד שבנתה מאחורי ביתה שבקצה ההר בחיפה.

ואחר כך קראה לרפי וכשבא סגרה אותו במגדל השני.

ואת גבי סגרה במגדל השלישי.

כך ישבה ברוריה, יום יום, שומרת על שלושת המגדלים. הביאה להם אוכל מצויין ויין מובחר.
אבל
ברוריה לא היתה מסוגלת לעבוד, לא הספיקה לבקר חברים. לא הלכה אפילו לקולנוע. צריכה היתה לשבת בבית ולשמור על שלושת המגדלים שבהם החזיקה שלושה גברים שאהבה. לבסוף אמרה ברוריה: "חסרה לי עבודתי, חסרים לי חברי. לא ראיתי סרט ולא בניתי בית מענין מזה חודשים. האם כל זה שוה רק בגלל האהבה?"
ברוריה החליטה שזה לא היה שוה כלל וכלל. היא החליטה שחשוב יותר להיות חופשיה ועצמאית. היא שחררה את שלושת הגברים משלושת המגדלים. וכששלושת הגברים בקשו ממנה שוב להחליט ביניהם חייכה ברוריה ואמרה:
"אינני רוצה אף אחד מכם".
בעצב עזבו השלושה את אהובתם.

ברוריה הבנאית חזרה לעבודתה. היא בנתה ובנתה. היא חזרה לבקר אצל חבריה. שבה לראות סרטים. ברוריה הבנאית היתה שוב למאושרת.

"ילדים מחוץ לנישואין קבוצה בסיכון רפואי גבוה"

האמנם?

ד"ר נירה יובל־דיויס

בגליון "מדע" (כרך כ"ד, מס' 6 1980) הופיע מאמר מאת ד"ר רינה גיל, מנהלת מחלקת ילודים וטיפול נמרץ בפגים בביה"ח ביקור־חולים בירושלים ומרצה בביה"ס לרפואה של האוניברסיטה העברית.

הכותרת הסנסציונית של המאמר אינה משתמעת לשתי פנים — "ילדים מחוץ לנישואין — קבוצה בסיכון רפואי גבוה"(!). סימן הקריאה בסופה של הכותרת נעדר אמנם אך הוא השתמע בבירור בקולו של קריין הרדיו שציטט את המאמר והביאו לידיעת המאזינים. סוף סוף נמצאה הסמכות הרפואית המכובדת אשר מוכיחה באופן "מדעי" שנשים המעיזות למרוד במוסד הנישואין וללדת ילדים מחוצה לו אינן עושות רק מעשה "נון־קונפורמיסטי, לא מוסרי, או גורמות לנזק פסיכולוגי רב לילדיהן", אלא אף מעמידות את בריאותם הפיזית והתפתחותם המוחית (כפי שנאמר בכותרת המשנה של המאמר) בסכנה! אך כמו "מחקרים פסיכולוגיים" רבים לפניו מהוה המאמר שילוב של אי יושר סגנוני ושימוש באמצעי הטעיה סטטיסטיים לפי מיטב המסורת שהונצחה בספר הפופולרי "איך לשקר עם סטטיסטיקה", אותו מקבל כל תלמיד מבוא לסטטיסטיקה במדעי החברה כחלק מהבבליוגרפיה (כך לפחות היה בתקופה בה אני למדתי בקורס זה).

כותרתו של המאמר מצביעה על קשר סיבתי בין לידה מחוץ לנישואין וסיכון רפואי גבוה. כותרת המשנה מסבירה קשר סיבתי זה בכך שכרבע מהילדים הנולדים מחוץ לנישואין הם קטנים יחסית לילדים אחרים ולכן נמצאים בסיכון גבוה. אולם אם הקורא טורח להפוך את הדף ולקרוא את המאמר הוא יכול לקרוא בין השאר את הדברים הבאים:"...ברור שמדובר כאן **לא על קשר סיבתי** (ההדגשות שלי נ.י־ד.) אלא על מכלול של גורמים הפועלים על האם הלא־נשואה עוד לפני הריונה... בחברות בעלות רמה סוציו־אקונומית גבוהה כמו בארצות סקנדינביה... אין הלידה מחוץ לנישואין נושאת משקל רב בהגדלת הסיכון ללידת ילד קטן יחסית. במפתיע המצב דומה בחברות בעלות רמה סוציו־אקונומית נמוכה מאד כמו אצל הכושים במרכזים מסוימים בארה"ב...לעומת זאת בחברות בעלות רמה סוציו־אקונומיות בינוניות... מהוה הלידה מחוץ לנישואין **אינדיקטור** חשוב באיבחון ההריון המלווה **בתת־תזונה תוך רחמית**".

הוה אומר, **הסיבה** לסיכון היא תת־תזונה תוך רחמית הקשורה לגורמים סוציו־אקונומיים הפועלים על האשה ההרה, **ולא** לעצם אקט הלידה מחוץ למסגרת הנישואין, היכולה להיות אולי בתנאים מסוימים רק **אינדיקטור**, גורם העוזר לנבא **סכוי** שדבר כלשהו יקרה ולא גורם לתופעה **עצמה**.

אבל, כמובן, כותרת סיבתית שתטען "ילדים הנולדים לאמהות המצויות בתנאים סוציו־אקונומיים נמוכים — קבוצה בעלת סיכון רפואי גבוה" תהיה, גם היא הרבה יותר מדויקת מבחינה מדעית, הרבה פחות לרוחם של אלה האחראים לכתיבת המאמר ולעריכתו.

אך הסילופים במאמר ובמסקנותיו מרחיקי לכת עוד יותר. קודם כל — כותרת המשנה של המאמר טוענת ש"כרבע מהילודים הנולדים בארץ מחוץ לנישואין הם קטנים יחסית לילודים אחרים". אבל המידגם שעל פיו מוסקות המסקנות במאמר הוא מדגם של ילדים שנולדו ב־4 השנים האחרונות במחלקת היולדות של ביה"ח ביקור חולים בירושלים, בו עובדת כותבת המאמר. כדי שאפשר יהיה להסיק מתוצאות בדיקת המדגם על האוכלוסיה כולה, צריך המדגם להיות חתך המייצג את האוכלוסיה. אבל במקרה זה המדגם בפירוש אינו כזה. כי, כפי שכותבת המאמר מודה בעצמה, זוהי מחלקה אליה מופנות כל הנשים שנכנסו להריון מחוץ לנישואין ואשר נזקקו לעזרת שירותי הסעד המקיימים בקירבת בית החולים מעין מקלט ארצי. גם אם נקבל את דברי כותבת המאמר ש־70% מהנשים היולדות בארץ מחוץ לנישואין (סטטיסטיקה שקשה לעמוד על מידת תקפותה) פונות לשירותי הסעד, הרי ברור שאלו הן הנשים הנמצאות בתנאים הסוציו־אקונומיים הנמוכים ביותר מבין אלו היולדות מחוץ למסגרת הנישואין, ובשום אופן אינן מייצגות את כלל האוכלוסיה של היולדות מחוץ לנישואין בארץ (לפי כותבת המאמר עצמה המדובר הוא ב־1200—1000 לידות לשנה, לעומת המדגם של 300 נשים שילדו מחוץ למסגרת הנישואין במשך 4 השנים האחרונות, המהוות בסביבות 7% מהאוכלוסיה בלבד).

אם עדיין אנחנו עוסקות בחיפוש כותרות תקפות למאמר ונסתפק, כמו במאמר שלפנינו בציון אינדיקטור ולא גורם סיבתי, הרי שכותרת מתאימה למאמר תהיה "נשים הנזקקות למעון מקלט של שירותי הסעד מסתכנות בכך שהריונן ילווה בתת־תזונה תוך־רחמית".

אך גם אם נתייחס למסקנות המובאות במאמר, לא כמייצגות לידות מחוץ לנישואין בכלל, או אף רק לידות מחוץ לנישואין בישראל, אלא רק כמיצגות השוואה בין יולדות מבכירות (= יולדות לראשונה) נשואות ולא נשואות שהגיעו ב־4 השנים האחרונות למחלקת היולדות של ביה"ח ביקור־חולים בירושלים על כל התנאים המיוחדים המלווים הפנייה למחלקה זו, נמצא שהמאמר מטעה.

המאמר טוען שנמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטית בין קבוצת האמהות הבלתי נשואות והנשואות לגבי אחוז התינוקות הקטנים יחסית שנולדו להן. אבל, הוא גם מודה שלא היה זה ההבדל המובהק היחיד שנמצא בין שתי קבוצות האמהות. נמצא שבקרב האמהות הבלתי־נשואות היולדות לראשונה נמצא אחוז גבוה הרבה יותר של אמהות מתחת לגיל 19 (30% מול 2%) ושל אמהות יוצאות מרוקו (50% מול 20%), בהשוואה לנשואות המבכירות.

כל מחקר סטטיסטי המכבד את עצמו היה משווה במקרה זה גם את אחוזי התינוקות הקטנים יחסית בין קבוצות גילים שונות (מה עוד שהגרף המתאר במאמר מראה שאין הבדל מובהק בין אחוזי תינוקות קטנים יחסית בין מבכירות נשואות או לא נשואות מתחת לגיל 19) ובין עדות שונות, שלא לדבר על השוואה בין רמות סוציו־אקונומיות שונות שכנתונים בספרות העולמית נמצאו כקובעים ביותר. זוהי דרישה מינימלית, גם אם אין ברשות כותבת המאמר הידע הדרוש לעריכת מבחנים סטטיסטיים מסובכים (קצת) יותר שהיו קובעים את התרומה היחסית לגבי היולדות תינוקות קטנים יחסית של כל אחד מהאינדיקטורים האפשריים של נישואין, גיל, עדה ומצב סוציו־אקונומי.

אבל כאן התייגעה כותבת המאמר, ולא המשיכה לבדוק משתנים אלו. או שמא המדובר כאן לא בעייפות גרידא, אלא בחשש שבדיקה זו תפריע למגמתיות של המאמר ותראה בממצאיה שאקט הנישואין של האם אינו רק חסר משמעות **כגורם** לבריאות התינוק אלא אף **כאינדיקטור** יעיל לו!

בשנים האחרונות גובר מספר הנשים בארץ, כמו בחו"ל, בעיקר בקרב שכבות **סוציו־אקונומיות** גבוהות וגיל גבוה יחסית הבוחרות ללדת ילדים ללא נישואין. **הנתונים המצויים** במאמר, ועוד יותר אלו **המרומזים** בו, בניגוד לכותרת ורוח המאמר, אינם יכולים אלא לעורר חרדות אצל נשים ביחס לבריאות ילודיהן.

נולד או נולדת?

שושנה אלינגס

בשנים האחרונות גברה הדרישה לשויון חברתי, פוליטי וכלכלי של הנשים, ועלה הצורך לבחון מחדש את מקורם של רבים מן הקשיים והקונפליקטים שבהם מתנסות נשים, ובעיקר הדכאון הרווח כל כך אצל נשים. מקובל לחשוב שהתנסות מוקדמת של ילודים משפיעה על התפתחותם בעתיד. כשחוקרים את מהות הקשרים המוקדמים אפשר לראות את השפעת הבדלי המין על התפתחות האישיות של הילוד. כלומר, אם נולדת נקבה, או אם נולד זכר, היחסים עם האם שונים. חוקרות וחוקרים מצאו שהזהות המינית של התינוקות נקבעת מוקדם מאד, כבר בגיל 18 חודש, ושנקבות וזכרים זוכים בהתיחסות שונה, מגיבים בצורה שונה, וכתוצאה — התנהגותם שונה, והדרך שבה כל מין תופס את עצמו — אף היא שונה.

מאמר זה יסקור את תכני המפגשים המוקדמים בין אם לתינוקת, והשפעת מערכת יחסים זאת על עיצוב האופי של האשה, המתלוננת בשנים האחרונות בעיקר על איכות חייה יותר מאשר על סימפטומים ספציפיים. ראוי להדגיש שלהשקפות החברתיות והתרבותיות לגבי מעמדם של שני המינים בחברה ישנה השפעה עצומה על תוכן היחסים בין האם לתינוקת שלה, משום שערכים ונורמות רגשיות, חברתיות ותרבותיות מועברות מהאם אל התינוקת.

תצפיות הראו שישנם הבדלים קטנים מאד במזג בין ילודים זכרים לבין ילודות נקבות. בעבר הניחו שזכרים פעילים יותר מלידה מאשר נקבות, אבל במחקרים רבים שנערכו בשנים האחרונות לא נמצאו הבדלי מין עקביים לפני גיל שנה בתחום של אקטיביות—פסיביות. החל בגיל שנה, במידה ונמצאו הבדלים — היה זה הפעוט הזכר שהיה אקטיבי יותר, והמסקנה היתה שתגובותיהם הדיפרנציאליות של המטפלים מגבירות את ההבדלים בין המינים. בחברה שלנו ישנן

עמדות, ערכים וציפיות ביחס להתנהגות הולמת של נקבה ולהתנהגות הולמת של זכר, ואת המורשת החברתית והתרבותית הזאת מנחילה גם האם לצאצאיה. בהתאם לסטריאוטיפים לגבי תפקידי המינים — גברים הם עצמאיים, אובייקטיביים, פעילים, תחרותיים, הגיוניים, מיומנים בעסקים, מחליטים בקלות, בטוחים בעצמם, מנהיגים וכד'. לנשים יש פחות מכל התכונות האלו והן פסיביות, תלותיות ולא הגיוניות. התיחסות האם לתינוקת משקפת סטריאוטיפים אלה. חוקרים הבחינו בכך שכבר בגיל 3 חדשים מגיבות האמהות לעתים קרובות יותר אל התינוקת מאשר אל התינוק, ומנסות לשכך את רגזנות התינוקת יותר מאשר את רגזנות התינוק. יתכן שהאם תופסת את רגזנות התינוק כמצביעה על תוקפנות הקשורה ב״גבריות״ טבועה מלידה שאותה אינה רוצה, או סבורה שאינה יכולה, לשנות. בכך היא מחזקת התנהגות אקטיבית אצל הזכר, וכאן כבר אפשר לראות את ראשית הקיטוב בהתנהגות זכרים ונקבות בתחום האקטיביות — פסיביות. התצפיות הראו גם שכאשר אמהות מטפלות בזכרים הן מסגלות לעצמן עמדה: ״אתה רוצה? — אז בוא וקח!״ בעוד שכאשר הן מטפלות בנקבות הן נוטות לעמדה: ״אמא יודעת טוב יותר מה טוב בשבילך״. האם מתיחסת בכבוד לזכר ומעודדת את האוטונומיה שלו. לעומת זאת, יחסה אל הנקבה משקף עמדה שהילדה זקוקה להגנה, וכך מעודדת האם תלותיות של הנקבה. מגמות מוקדמות אלו משמשות מכאן ואילך כדפוס לצורות השונות של התמודדות עם העולם שאותן אנו רואים אצל ילדות וילדים.

העמדות השונות של האם כלפי זכר או נקבה משקפות יותר מאשר את ציפיותיה ואמונותיה לגבי התנהגות הולמת של כל אחד מן המינים. עמדותיה הן גם פועל יוצא של רגשותיה המודעים, והלא מודעים, לגבי הנשיות שלה עצמה; אשה בתרבות פטריארכלית כשלנו, באופן בלתי תלוי ברקע שלה, תופסת את עצמה כלא שלמה. בתרבות בה אנו חיות, מעמד האשה נחות מזה של הגבר, ומן האשה נמנעות אפשרויות והזדמנויות באמצעות אילוצים שונים משום שהיא אשה. הילדה הצעירה לומדת מהר למדי שעמדות כוח, יוקרה וזכויות שונות הם חלק מהיות אדם גבר, והיא מודעת בכאב ליתרונות שמהם נהנה המין האחר. לכך אפשר ליחס את מה שמכונה ״קנאת הפין״. העובדה שלזכר יש פין ולנקבה אין — אינה חשובה כשלעצמה אבל לתגלית שהנקבה היא אזרחית מדרגה שניה יש חשיבות מכרעת; היא ״לוקה בחסר״ כלשהו בעוד לגבר יש, וכתוצאה מציבה אותה החברה בדרגת נחיתות חברתית תמידית. הפין מסמל עבורה את כל הזכויות והיתרונות הנשללים ממנה, וסמליות זאת היא שעושה את התגלית למשמעותית במיוחד. תגלית זאת מספקת לה את ההקשר בין הסטטוס הנחות ״הלוקה בחסר״ שלה לבין זהותה המינית.

וכך, כאשר הילדה הופכת אשה בוגרת ויולדת ילד, ציפיותיה ועמדותיה כלפי זכר ונקבה מובחנות זה מכבר. כאשר פרויד דן בכתביו בחשיבות שהאם מיחסת ללידת זכר כפתרון ל״תסביך הזכריות״ שלה עצמה הוא הדגיש את המשמעות הסמלית של המשוואה תינוק=פין. למרות שהפסיכולוגיה החדשה חולקת על פירוש זה שתינוק מייצג את ״הפין הנערץ״, אפשר להסכים עם מה שמשתמע מכך: האם מזדהה עם התינוק הזכר, ותגובותיה לעצמה ולתינוק קשורות להזדהות זאת. הרגשת הנחת המיוחדת שבה הבחין פרויד אצל האם כאשר הביאה לעולם תינוק־זכר יכולה להיות מובנת על ידי המנגנון הבא: כאשר אשה יולדת זכר היא בוראת מישהו שיש לו ערך רב בחברה. באמצעותו היא תתנסה בסיפוק המשאלות שאינה יכולה לממש בעצמה. אם היא יולדת נקבה, הנה היא בראה מישהי שבעיני החברה לוקה בחסר כמוה עצמה. אין כנראה דרך, בתרבות שלנו, שבה האם יכולה לצפות שנקבה תשלים אותה, משום שגם הילדה נועדה לאותו מעמד משני בעולם כשלה. ואז, הרגשת האכזבה היא בלתי נמנעת.

מנקודת מוצא זאת, תגונן האם יותר על ילדה שאותה היא רואה כשברירית ומסוגלת פחות לספק את צרכיה מאשר הילד. כפי שאחת האמהות המצוטטות בספרה של ננסי פריידי ״אמי ואני״ אומרת: ״אני חושבת כי הדבר המפחיד אותי ביותר היא הפגיעות של בתי. זהו הפחד המקנן בי עצמי מפני כך שינצלו אותי מבחינה מינית. אני יודעת שאני עוטפת אותה בהגנת יתר. אבל אני כה מפוחדת שתיפגע, שתנוצל לרעה. היא כה בלתי מוגנת, בת חסרת ישע״. מנקודת מוצא שונה במקצת, אפשר לשער שתפיסת האם את התינוקת כאחת שתהיה מחוץ לעמדות השפעה וכוח, מעוררת באם את החרדה שהדחיקה זה מכבר לגבי חוסר הסיפוק שלה עצמה. וכך, הילדה שיש לה מעמד דומה לזה של אם מתאימה

יותר להשלחה (פרויקציה) של רגשות כאלה. האם התופסת את התינוקת כשברירית וכחסרת אונים במיוחד, דרך התפיסה שלה את עצמה ככזאת, מאמינה שפעוטה זקוקה למידה גבוהה יותר של הגנה ולשיכוך רגזנותה מאשר הפעוט. האם מצידה כנראה זקוקה לתלותיות זאת מצד הילדה כדי לתמוך ברגשות היכולת הכל־ילדית שלה עצמה שנעורו נוכח חרדתה הגוברת סביב נושאים של הערכה עצמית ובטחון ביכולתה היא. פעוטה לא תהיה מסוגלת להיגמל מיחסים סימביוטיים שבהם האם מתנסה ברגשות עליונות כפיצוי־יתר כתוצאה מתפיסת עצמה כיצור חברתי נחות.

התינוקת מצידה מושפעת מהצרכים ומהרגשות שהיא מעוררת באם. מדובר בתקופה המוקדמת שבה ישנה עדיין התיחסות סימביוטית בין האם לתינוקת שלה. למרות שהתינוקת אינה יכולה להבחין עדיין בין עצמה לבין אמה ישנה בכל זאת מערכת פעילות־גומלין שכתוצאה ממנה כאילו אומרת התינוקת לעצמה: "אם היא מטפלת בי בזהירות כזאת, כנראה שאני שברירית; אם היא כל כך מאוכזבת ממני, כנראה שאני בלתי משביעת רצון". הצורך של האם בתלותיות של התינוקת שלה מתפרש על ידי התינוקת כחולשתה היא וכחוסר אונים שלה. וכך, בתהליך ההיווצרות הראשונית הזהות של התינוקת מחלחלים תכנים של חוסר סיפוק והרגשה עמומה של היותה לא מספיק טובה. את התכנים העמומים האלה מרחיבה הילדה כאשר היא מסיקה שמעמדה המשני הוא בגלל איזושהי מגרעת של עצמה. במלים אחרות, הפצע הנרקיסטי העמוק שלעתים כה קרובות מיוחס לתגלית של הילדה שחסר לה פין, הוא למעשה תוצאה של הטמעת ידיעה זאת לתוך התוכן הקדום של חסר או לקות. תגלית זאת, כנראה, מבססת את מה שהילדה הרגישה זה מכבר.

ההזדהות המאוחרת של הילדה עם האם כאדם נבדל, מורחבת אף היא במונחים של ההזדהות הראשונית. תכנים אלה מחזקים את הדימוי של הילדה כיצור בלתי מספיק. היא רואה שאמה אינה נחשבת כשווה לגברים בעולמה, ושהיא עצמה כמו אמה. ואז הנחה ומסקנה: "היא נחותה, אני כמוה. לכן — אני נחותה". התוצאה של ארועים אלה היא שאחד הסגנונות האיפיוניים אצל נשים הוא דכאון. כלומר, הרגשה מחלחלת של אפסות וחוסר הערך של מאמציה, וכתוצאה — חוסר הערך שלה עצמה. ההשפעה המוקדית של היותה ילדה שאליה מגיבים על בסיס של תפיסות שונות לגבי זכר ונקבה, וכן, תפיסת הערך החברתי של אמה כיצור נחות וכבעלת השפעה ועמדה פחותות מזה של הגבר, יוצרת את הבסיס להתפתחות דכאון.

זאת ועוד. לפני התפתחות הזהות המינית, תלויה המשימה של בניית ההערכה העצמית בתנועה אקטיבית ותקיפה לקראת אינדיוידואציה (תהליך התפתחותי שבו אדם נהיה מודע להיותו נבדל ושונה מהזולת) והיפרדות מקשר סימביוטי. כשמתגלה לתינוקות שהם חיים בעולם שבו בני אדם ועצמים נעלמים לפתע הם מתמלאים חרדה שמא נעזבו. הפגנת חרדת העזיבה עשוייה להתבטא בתנועה האקטיבית. התינוקות זוחלים וסביבם כסאות, שולחנות, וכל מיני חפצים אחרים הנמצאים שם בקביעות, וכך מקבלים התינוקות בטחון שהדברים אינם נעלמים לנצח. ואז מתפתח רעב נוסף לרעב הגופני — רעב לעולם, לסביבה, סקרנות לגבי הכל. והתינוקות ממשיכים לזחול, למשש ולחקור, להתנגש בחפצים, ליפול ולקום. לזכרים מותר להנות מפעילויות עצמאיות בעוד שנקבות מוגבלות בסוגי התנהגויות אלה. כפי שנאמר כבר, פעוטות נקבות הן פחות אקטיביות מבחינה מוטורית משום שבולמים את הגברת התפקודים המוטוריים שלהן. וכיון שתפקודים מוטוריים אלה עוזרים לתינוקות להתגבר על חרדת העזיבה ולפתח בטחון ביכולתם, ואצל נקבות מגבילים את התנועה, אצל תינוקות, שמגבילים את תנועתן, מתפתחים תחושת חוסר אונים וחוסר בטחון ביכולתן העצמית. בדרך כלל קשור הדכאון בהרגשות שהדרך חסומה וכי אין האדם מסוגל להגשים את רצונו.

ישנם מקורות נוספים של חוסר אונים שפעוטה מתנסה בהם. בפעוטונים ובגנים מתעלמים מפעילויות רבות של ילדות בעוד שעל פעילויות דומות משבחים את הילדים. תכניות טלויזיה* לילדים משחזרות את אותו עולם תכני, ובהן אפילו מראים כיצד ילדות נענשות על הצגת רמות פעילות גבוהות. לכן, נראה לילדות כי אקטיביות היא חסרת טעם עבורן, משום שהתגובה שהן מפיקות מן הסביבה היא בלתי רצויה. וכך, פעילויות רבות שעשויות היו לסייע בבנית הערכה עצמית — או שאינן משאירות רושם על הסביבה, או שהן משאירות רושם שלילי. נוסף על כך, מעודדים ילדות לבקש עזרה מאחרים, מה שבולם התפתחות הרגשה של "שליטה בעניינים"

(Mastery), ומחזק הרגשות של אי יכולת. כבר נאמר כי הפעוטה מעוררת את חרדות האם בקשר לחוסר המספיקות שלה עצמה. והשאלה מדוע? האם רואה את ילדתה כשברירית וכחסרת אונים, וכאשר הפעוטה נעשית אקטיבית מתעוררים באם חששות שהבת תיפגע, משום שאינה יכולה להשגיח על עצמה. ואז, אם תיפגע הפעוטה תרגיש האם שנכשלה בהשגחה על ילדתה. ומכאן, לא רק שבראה נקבה, היא עצמה אינה מתאימה להיות מטפלת. הפעילויות העצמאיות של הפעוטה המכוונות להיפרדות מאיימות על האם. האם, כאמור, זקוקה לילדה חלשה ותלותית שתישאר ביחסים סימביוטיים אתה כדי שהאם תוכל לשמר את הרגשות פיצוי־היתר שלה ככל יכולה. עמדות אלו אינן מודעות לאם. כאשר הילדה תופסת את ההשפעות המזיקות שיש למאמציה להשיג "שליטה בעניינים" על אמה, כלומר, שהיא מעוררת את חרדתה, היא מרגישה צורך עז לפצות את אמה. הילדה יכולה להסיק שיש לה השפעה מזיקה על אמה. וכי כיצד יכולה ילדה לעשות את אמה שלמה מבחינה פסיכולוגית אם האם מצדה רואה את ילדתה כ"לוקה בחסר" כמוה עצמה, ואם מאמצי הפיצוי של הילדה גורמים לאמה חרדה מוגברת? למעשה, מרגישה הילדה אשמה כשהיא תופסת את עצמה כאילו היא הרסנית כלפי אמה. בשל חוסר יכולתה "לתקן" את אמה היא איננה מסוגלת להפיג את הרגשות האשמה שהן חלק מהדכאון שהוא, כנראה מרכיב בלתי נמנע של האישיות של נשים רבות. מאוחר יותר מדווחות נשים רבות על מין הלך נפש טורדני שהן "אינן בסדר" כלפי אמותיהן.

יתר על כן, הרגשה של אפסות או דכאון נובעת גם מהעובדה שעל הנקבה להכחיד את המאמצים הפעילים שלה, ולפתח עצמיות מזוייפת המבוססת על צייתנות כדי להשיג אישור מהזולת. הילדה זוכה באישור מהסביבה אם היא נחמדה, חסרת ישע, ותלותית. בהטמינה את פעילותה תחת מסווה של פסיביות היא מתרחקת מעצמה, וכל אשר היא משיגה אינו נותן לה את ההרגשה שזה אמנם שייך לה. ככל שהעצמיות המזוייפת צוברת אישור של הזולת — יותר היא נעשית מקור של חולשה והרגשת תבוסה של העצמי האמיתי. בהענותה לצרכיה של אמה להיות תלותית מקבלת הילדה עידוד לפתח עצמיות מזויפת תלותית. וכך משסעת הילדה את מגמות העצמאות שלה כדי להימנע מתפיסת עצמה כהרסנית כלפי אמה. שסע זה פוגם בהערכה העצמית האותנטית שלה. כנראה שבנסיון "להשיב את אמה לאיתנה" או לעשותה שלמה מבחינה פסיכולוגית על הילדה לוותר על אותו החלק בעצמה החיוני לצמיחתה הבריאה. בתהליך זה היא הופכת יציר ההשלכה של אמה. כלומר, שברירית ולא שלמה מבחינה פסיכולוגית, זקוקה לטיפוח מתמשך, ומזדהה עם האם המרגישה "לוקה בחסר".

לאור הדברים שנאמרו, נראה שמקורותיו האפשריים של הדכאון הרווח אצל נשים רבות הם: בלימת המאמצים להיות אקטיבית; שיסוע העצמיות; עצמיות מזויפת פאסיבית ותלותית; תחושת עצמיות חסרת ערך בגלל אי יכולת להביא את האם לכלל שלמות פסיכולוגית ותפיסת הכוח ההרסני של המאמצים לעשות כך. מתוך ההוויה המסוכסכת והקדחתנית הזאת אין הילדה מסוגלת לגייס את המשאבים האמוציונליים כדי להפיג את רגש האשמה שלה ולהגביר את הערכתה העצמית. תכני הזהות של הנקבה מכילים מרכיבים של לקות, חוסר הערכה עצמית, והרגשות אשם. מאוחר יותר מגיבות נשים בדפוס דומה ליחסים בינן לבין בני אדם משמעותיים בחייהן כפועל יוצא של פגיעות מוקדמות שמהן סבלו בעבר, ושטרם העלו ארוכה. פסיכולוגיות ופסיכולוגים יכולים לעזור לנשים להתגבר על תופעות הדכאון, אבל הפסיכותרפיה מגיעה רק אל מעטות.

משום כך, דרוש שינוי במבנה החברתי שלנו שיבטיח לנשים מעמד שווה לזה של הגברים, כדי שנשים תוכלנה להתפתח בהרגשה של שלמות ויכולת. האמהות תתפוסנה אז את עצמן כיצורי אנוש שלמות, בעלות ערך, מתפקדות בצורה אוטונומית, וכתוצאה תראינה את בנותיהן ככאלו.

הכוח המניע העיקרי של החשיבה החדשה שמוקדשת לפסיכולוגיה של האשה נובע מעיקרו מרעיונות של התנועה לשחרור האשה. כובד הראיות שמציג הפמיניזם מחייב לקחת בחשבון השפעות חברתיות, תרבותיות והיסטוריות כאשר מעיינים מחדש בהתפתחות הפסיכולוגית של האשה.

נשים במצרים

מקצתה של מציאות

נירה יובל־דייויס ואמירה גלבלום

בקהיר הלכנו ברגל. מבט נדהם אחד באשכולות האנשים התלויים על דלתות, חלונות וגגות האוטובוסים והטרמים הבהיר לנו שאיננו כשרות להתמודדות זאת. במבחן ההליכה ברגל הצלחנו יותר — בתחילה היינו נצמדות לקהירי אמיץ שעשה דרכו ללא חת בין המכוניות הצופרות ללא הפסק, השוטרים השורקים והרמזורים המתחלפים מכאנית ללא קשר למתחולל לפניהם. לאחר מספר נסיונות הפסקנו אפילו להתפעל מכך שנשארנו בחיים. גם טקסי לא היה כדאי בדרך כלל לקחת. פקקי התנועה גורמים לכך שמהירות המכוניות לעתים קרובות איטית מזו של העגלות עם הסוסים והחמורים, שהוצאו מכבישי מרכז קהיר לפי פקודת סאדאת לפני שנים אחדות.

קהיר מתפוצצת. קראנו ושמענו על כך. אבל חשנו את משמעות הדבר רק כששוטטנו ברחובותיה. המספרים המופשטים החלו לקבל משמעות פאראנואידית — גידול של כ־15 מליון תושבים תוך 10 שנים; הצטופפות של 45 מיליון בני אדם בשטח הגדול רק פי 1.7 משטחה של מדינת ישראל ו־4 מיליוני תושביה (אמנם שטחה הכולל של מצרים גדול, אך 90% ממנו הוא מדבר שומם). בעיה דמוגרפית ממדרגה ראשונה שסיבותיה ודרכי ההתמודדות איתה קשורות קשר הדוק למעמדה של האשה המצריה.

השיטוט ברחובות היה מרתק אך מעייף. לנוח יכולנו רק במספר מקומות מוגבל כיון שבתי הקפה המרובים הם נחלת הגברים בלבד. רוב הנשים המצריות שראינו נחות ישבו על המדרכות, לצידן של עגלות הרוכלים שסיפקו אוכל מבושל בצלוחיות פח להמוני המשוטטים. היו אלו בדרך כלל נשים כפריות או ממוצא כפרי, לבושות בגלימות מסורתיות שחורות מלוות על ידי בני משפחתן. הנשים ללא "ליווי" שראינו מהלכות ברחוב היו לבושות בדרך כלל בבגדים מערביים — אלה הנשים מהמעמד הבינוני־תחתון ומעלה. אך היו גם נשים צעירות רבות שראינו מהלכות בגלימות וכסויי ראש תואמים בצבעיהם, הדומים למלבושי נזירות אך בהירים — אלו הן בדרך כלל סטודנטיות שהצטרפו לתנועת "החזרה בתשובה" ההולכת ופושטת באוניברסיטאות מצרים, כמו בקרב כל העולם המוסלמי (ולא רק המוסלמי) כולו. הבדלי סגנון הלבוש של הנשים השונות שראינו ופגשנו היו רק היבט אחד של ההבדלים העמוקים בין נשים (וגברים) ממעמדות שונים במצרים.

השינויים הפוליטיים, חברתיים וכלכליים שעברו על מצרים מאז מהפיכת 1952, השפיעו בצורות שונות על נשים במצרים. על רובן המכריע פסחה המהפכה כמעט לחלוטין. למרות העובדה שבמצרים קיים מאז חינוך חינם כולל אוניברסיטה, לנשים וגברים כאחד, עדיין מעל ל־90% מהנשים המצריות (ו־63% מהגברים) הן אנאלפבתיות. לכך יש גם השפעה על זכויותיהן האזרחיות — שלא כגברים מעל גיל 18 החייבים להצביע, הרי על הנשים להגיש בכתב בקשה להצביע בבחירות — ולשם כך יש צורך לא רק במוטיבציה אלא גם בידיעת קרוא וכתוב... כך שרק מיעוט קטן מבין הנשים המצריות משתתף בחיים הפוליטיים ולו רק בצורה פסיבית. נשים אמנם נבחרות למשרות פוליטיות, ושתים אף הגיעו למשרת שר (הסעד כמובן), אך הן באות מאותו חוג מצומצם של נשים משכילות מהמעמד הגבוה.

רק כ־10% מהנשים המצריות משתתפות בשוק העבודה. רובן המכריע עוסקות במשק ביתן, גידול ילדים (5.5 בממוצע, לעומת 1.7 ילדים במשפחה ישראלית ו־0.4 באנגליה...), במלאכת־יד בבית ובעבודת השדה בכפר. נשים במצרים נהגו תמיד לעבוד לצד בעליהן או אביהן בשדות. כיום רבות מהן מעבדות את חלקות האדמה המשפחתיות לבדן בעוד הגברים עוזבים את הכפר לתקופות ממושכות ככוח עבודה נייד בערים או בארצות המפרץ הפרסי.

בעיר, בעיקר לגבי נשים מהמעמד הזעיר־בורגני, שונים פני הדברים. כאן יש לחצים כלכליים הדוחפים את הנשים לצאת לעבוד בדרך כלל במקצועות כמו הוראה, שירותים, טכסטיל ותעשייה. כיום חודרות נשים גם לענפי האדמיניסטרציה והמסחר. כנשים עובדות יש להן זכויות סוציאליות כמו חופשות לידה והנקה, ובמקומות עבודה בהם יש מספר גדול של עובדות נדרשים המעסיקים על פי החוק להקים מעונות־יום. למסיימים לימודים תיכוניים ואוניברסיטאיים, נשים וגברים, המדינה מבטיחה מקום עבודה. למרות האחוז הנמוך של נשים משכילות, והעובדה שעדיין יש כמה מקצועות הסגורים בפניהן או שמעדיפים להעסיק גברים, הרי אחוז מרשים מקרב בעלי המקצועות החופשיים (רוקחות, הנדסה, רפואה וכו׳) במצרים הן נשים (מעל לרבע).

אך השתתפות הנשים בחיים הפוליטיים והכלכליים במצרים מהווה רק פן אחד בהבנת מעמדן. הפן השני, הקשור למקומה של האשה במשפחה מגשר במידה רבה הרבה יותר על פני ההבדלים המעמדיים המשפיעים בצורה כה מכרעת על השתתפות הנשים בחיים הציבוריים.

העמדה הבסיסית היא, שעקרונית פתוחים בפני האשה כל תחומי ההשכלה והעבודה, באופן השווה לגבר (מלבד הגבלות מסוימות כמו עבודות לילה שאומצו לחוק המצרי

כ״השגים״ הלקוחים מחקיקת מדינות הסעד המערביות) — ״כל עוד אין זה פוגע בחובתה הראשונית, על פי האיסלם, להיות אשת־איש ואם״ (כדברי סאדאת). הסתייגות זו מכפיפה את מעמדה של האשה בתחום הציבורי לתפקידה בתחום המשפחה ולכך חשיבות עליונה בהבנת מעמדה של האשה המצריה.

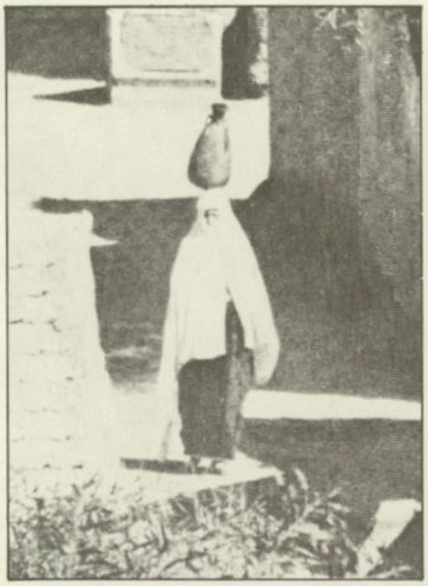
תמונה על חיי אשה מבית, ניתן לקבל מהספר ״פניה החבויות של חוה״, שנכתב על ידי נאוול א־סאדאוי (רופאה וסופרת פמיניסטית שפוטרה ממשרתה במשרד הבריאות המצרי בשל ספריה).

עצם הולדתה של בת בחברה המצרית־מוסלמית אינו מקור לאושר וכבוד — אלה יהיו אולי נחלת אחיה. אמה ניגזפת על שלא ילדה בן. למן הרגע הראשון ובמשך כל ימי חייה, ניטעת בה התחושה ש״אינה מושלמת״, ש״חסר לה משהו״. אסור לה לצחוק כאחיה, לשחק כמותם ולקבל את מיטב המזון, כמותם. קבלת פנים זו הינה האקט האגרסיבי הראשון בו נתקלת הילדה בשל מינה. עליה להתבייש במינה — ובאברי מינה. מסר זה מועבר בצורה הברוטלית ביותר על ידי המנהג הפרה־איסלמי של כריתת הקליטוריס (הנהוג במצרים, סודן ותימן), בגיל 7—5 כדי ״לטהרה״ ולהבטיח לחברה הבנויה על כליאת האשה בד׳ אמותיה, שילדה זו, בהיותה לאשה, לא תדע, וכל כן גם לא תתאוה לתענוג מיני משלה — וכך תהיה כול כולה כלי שרת בידי בעלה. במעמד המשכיל־עירוני יש נטיה להפסיק מנהג זה, בניגוד לכפר בו הוא עדיין נפוץ.

כל חינוך הילדה־נערה מדריך אותה לקראת תפקידה העיקרי בחברה מסורתית: אם ורעיה. חינוך כזה מוחק את אישיותה. עליה להיות פסיבית, מבויישת ובורה — כדי לזכות בנישואין, בלעדיהן רע ומר יהיה גורלה. בחברה של ימינו מופעלים על הנערה לחצים מנוגדים. לחץ המסורת פועל לכיוון שמרנות, ״צניעות״ ו״טוהר״ — שמירה על שלמות קרום הבתולין, לבוש צנוע מכסה־כל והפרדה חברתית. אי שמירה על כל אלה עלול לגרום למוות או המטת חרפה על המשפחה שכן ״כבוד המשפחה״ ו״כבוד הגבר״ נמדדים בהתנהגות המינית וקרום הבתולין של נשות המשפחה. אך מצד שני פועלים לחצי החברה המערבית־מודרנית החודרים למצרים ומעבירים לנערה דרך פרסומת, סרטים ולימודים מסרים חדשים ואחרים הקוסמים לה אך מסכנים אותה במוות או נידוי חברתי. למעשה כל חיי האשה כיום נקרעים בין שני קטבים אלו, המשפיעים על כל החברה המצרית, אך לעתים קרובות האשה היא הקורבן של קונפליקט חברתי־תרבותי זה.

עם התבגרה, הופכת הנערה לסחורה בשוק הנישואין, סחורה הנקנית על ידי מוהר על פי החלטת ובחירת האב (עם או בלי הסכמתה — זה תלוי עד כמה המשפחה ״מתקדמת״). הנערה נמצאת בהשגחת אביה ואחיה עד שהיא מופקדת בידי בעלה. אמנם אין האשה לוקחת את שם בעלה עם נישואיה, מותר לה להחזיק חשבון בנק על שמה, ואם היא שכירה משכורתה נמסרת לה ועל שמה (נוהגים אלו מקורם בקוראן), אך עליה לקבל רשות בעלה לעזוב את הבית, גם בענייני עבודתה, ותפקידה

הודה שאראוי ב־1924.

נאוול א־סאדאוי

סזה נאבאראוי והודה שאראוי לוחמות לזכויות נשים במצרים.

העיקרי הוא להיות אם ורעיה וללדת, בעיקר בנים. לגבר מותר לשאת עד 4 נשים (אך מטעמים כלכליים ו״התמערבות״ אין נוהג זה נפוץ ביותר). אם אין האשה נושאת חן בעיני בעלה, מסיבה כל שהיא, רשאי הוא לגרשה בתהליך ה״טאלאק״, תהליך פשוט בו עליו לומר שלוש פעמים את המשפט ״הרי את מגורשת״ בפני עדים (אך לאו דוקא בפני האשה) ברווחי זמן קבועים. ״שיפור״ בחוק מחייבו כיום גם לרשום את הגירושין ופקיד מודיע לאשה שהיא מגורשת... האשה לעומת זאת, יכולה אמנם לדרוש גירושין, אך זאת בפני בית דין אזרחי ועל סמך סיבות שנקבעו והן: היעדר הבעל שנתים ומעלה, התעללות גופנית והתעללות נפשית.

מעמדה כגרושה קשה — חברתית וכלכלית. בעלה חייב לשלם לה דמי מזונות שנתיים בלבד (וגם זה תיקון של השנים האחרונות) ועבור הילדים כל עוד הם קטינים (עד גיל 11). אם יש לה ילדים, רשאית היא להמשיך להתגורר בדירה, כל עוד הילדים קטינים. אחר כך חוזרת הדירה לרשות בעליה — הבעל לשעבר. כיון שהחברה אינה מקבלת בעין יפה אשה הגרה לבד, ובשל הקושי לכלכל עצמה וילדיה, חוזרת האשה הגרושה בדרך כלל לבית אביה והופכת שם למעמסה.

נסיונות לריפורמות בחוקי הנישואין והגירושין (שכמו בישראל נגזרים מהמשפט הדתי) ניתקלים בהתנגדות חריפה ומאורגנת של אנשי הדת באל־אזהר ותנועת ה״חוזרים בתשובה״.

גם בנושא הילודה פועלת במצרים מערכת לחצים מנוגדת. המסורת המעוגנת בדת ובצרכים כלכליים־חברתיים (חוסר ביטחון כלכלי, דאגה לשעת זיקנה, הצורך בעבודת בנים בשדה המשפחתי, אחוז תמותת תינוקות גבוה ופחד האשה מגירושין באם לא תלד בנים), דוחפים לכיוון של ריבוי ילדים. אך מצד שני, למדינה ככלל יש היום אינטרס להוריד את אחוז הילודה, העומד כיום על 5.5% לשנה במדינה הסובלת מ״התפוצצות אוכלוסין״. כיון שכנראה הרבה יותר קשה למימשל לספק מזון, דיור וחיים בכבוד לאוכלוסיה הגדלה בקצב כה גבוה, מושקעים מאמצים ומשאבים אדירים ב״תכנון המשפחה״ בלי לפתור באופן יסודי את הסיבות הדוחפות אנשים להרבות בילדים ובלי להתמודד במוסכמות הדת והמסורת. ב־1965 הוקמה ועדה ממשלתית לתכנון המשפחה הפועלת תוך התבססות על פסוקו של הנביא מוחמד האומר כי ״האסון הגדול ביותר הוא ריבוי ילדים ומעט אמצעים״. ״תכנון המשפחה״ נעשה בעזרת אלפי תחנות לתכנון המשפחה המנוהלות הן על ידי הממשלה והן על ידי מאות ארגוני נשים, ומערכת תעמולה ומחקר עצומה בה מושקעים סכומי עתק (כולל כספי עזרה מארה״ב המיועדים למטרה זו). וכך ניתן לראות ברחבי מצרים כרזות ענק בהן נראית ״המשפחה המאושרת״: אב, אם, בן ובת ו... טרנזיסטור. אך ההצלחה אינה רבה. לא יותר מ־10% מנשות מצרים מסתייעות בשירותי תכנון המשפחה, והתגובה הטיפוסית לכרזות ענק אלו היא של רחמים על המשפחה המסכנה...

למאבק לשחרור האשה במצרים, או לפחות לשיפור מצבה, היסטוריה ארוכה, עוד משנות ה־20 למאה זו, כאשר נשים מבנות המעמד הבינוני־גבוה התארגנו למען השגת זכות הבחירה לנשים וגיל 16 כגיל נישואין לבנות. המאבק הונהג על ידי נשים כמו הנסיכה הודה שאראווי וסזה נאבארוי שזיהו את המאבק לשחרור האשה עם מפלגת הוופד שנלחמה לשחרור לאומי.

גם כיום חלק מהנשים המגדירות עצמן כלוחמות לשוויון זכויות לאשה קושרות מאבקן זה אידיאולוגית וארגונית בתנועה חברתית. במקרה זה הן מרוכזות סביב ארגון ה״טגמה״ — האופוזיציה במצרים. מאבקן מוגבל בשל ״מיתת סדום״ אידיאולוגית, שכן האופוזיציה המצרית נוטה לכיוון המודל הפוליטי של ה״סוציאליזם הערבי״ כדוגמת משטרו של נאצר. מודל פוליטי זה רואה את שימור האיסלם — אם גם בגירסה ליברלית ומודרנית — ערך חיובי ששימורו חיוני לעצמאות התרבותית והפוליטית של העולם הערבי. התוצאה היא התייחסות סכיזופרנית למעמדה של האשה בחברה — הקוראת לה לחיות כאדם בצאתה וכאשה באהלה, או במשפחתה.

רוב המאבק הפומבי לזכויות האשה במצרים כיום מרוכז בחוגים חברתיים של נשים מבנות המעמד בינוני־גבוה, כאשר ה״לובי״ לשינויים תחוקתיים מונהג בידי ג׳יהן סאדאת. לובי זה השיג מספר שיפורים בחוק הנוגעים בעיוותים חמורים במעמדן האישי של נשים אולם השגים אלו מוגבלים בשל האופוזיציה החזקה (דתית בעיקרה) לכל שינוי במעמדן האישי של נשים.

המאמר אינו מתיימר לתת תמונה כוללת ומקיפה על מצב הנשים במצרים, ומבוסס בעיקר על ספרה של נאוול א־סאדווי ״פניה החבויות של חוה״, על רשמי ביקור קצר במצרים, שיחות וקריאת מחקרים אחדים. מטרתו לקרב אל ליבנו את מצבן ומאבקן הקשה של נשים במצרים, השונה אך דומה לשלנו.

חברות יקרות,

הועדה המתכננת את הכנס הפמיניסטי הארצי הרביעי מגבשת בימים אלו תוכנית לקראת קיום הכנס. ברצוננו לציין שהקו המנחה של הועדה הוא לאפשר לנשים רבות ככל האפשר להשתתף בכנס. לאחר דיון ממושך ובהתחשב בנשים העובדות בביתן, נשים העובדות מחוץ למשק ביתן, בנשים דתיות, אמהות לתינוקות וכו׳, החליטה הועדה המארגנת שהכנס יתקיים בתאריכים 6—5 ביוני ב״ימקא״, ירושלים, במשך יום וחצי.

1. **תוכנית כללית**
יום שישי, 5 ביוני, 17.00—15.00: הרשמה וסידורים; בערך ב־17.00: ישיבת פתיחה.
יום שבת, 6 ביוני, מהבוקר שתי סדרות של סדנאות וישיבת סיום.

2. **דוכנים**
כפי שנהגנו בשנה שעברה, החליטה הועדה גם הפעם להקים אולם דוכנים. בדוכנים יוכלו להציג, להפיץ ולמכור בין באות הכנס מידע והסבר על האירגונים או הפעילויות השונות (גם כרוזים, חוברות, פוסטרים, ספרים, תכשיטים וכדומה). מכיון ומספר הקבוצות בארץ הולך וגדל (מעל 40) וכדי לאפשר לנו להכין מראש מספיק מקום לכל אירגון או פעילות, נבקשכן להודיע על רצונכן בדוכן במהירות האפשרית. השנה נבקשכן להביא אתכן שילוט וקישוט הדוכן.

3. **סדנאות**
עדיין לא נקבעו באופן סופי נושאי הסדנאות השונות. הצעות חברות הועדה לסדנאות השונות הן:
נשים ועבודה; נשים וחוק; ספרות ומודעות עצמית (באנגלית); נשים יהודיות וערביות (עברית/ערבית); נשים ובריאות; טכניקות להעלאת התודעה; נשים ומדעי הטבע; אלימות נגד נשים; הפורנוגרפיה כתעמולה לשנאת נשים; סדנא תכליתית לפעילות פמיניסטית; מיסטיקה ופמיניזם; אומנות של נשים; פמיניזם ויהדות; פמיניזם וסוציאליזם; לסביות בחברה פטריארכלית; לסביות — הטרוסקסואליות — בי־סקסואליות — בחירה!; הגנה עצמית לנשים (גם הדגמה); גוף האשה — לימוד בדיקה עצמית (הדגמה); אמהות יחידות; הטרדה מינית במקום העבודה; נשים ודת; נשים וחינוך אקדמאי; מיניות האשה; חינוך לא־מיני; סדנא לבנות־העשרה; נשים במקצועות חופשיים.

4. **דמי השתתפות בכנס**
לאור האינפלציה של כ־150% לשנה, קבעה הועדה דמי השתתפות בסך —.75 שקל לאשה בהרשמה מוקדמת עד תאריך 15 במאי 1981.
לאחר מכן, ההרשמה תתבצע רק בכנס עצמו ותעלה —.100 שקל לאשה.
נערות, חיילות וסטודנטיות — דמי הרשמה: —.50 שקל.
נשים שאינן יכולות לעמוד בסך הנ״ל, מתבקשות לפנות אל אחת מחברות הועדה.
דמי ההשתתפות הם עבור ההוצאות של אולם גדול המצויד במערכת רמקולים, למעלה מ־10 חדרים לקבוצות דיון, אולם לדוכנים, דפוס, דואר וכן כיבוד קל.

5. **לינה**
מקומות לינה אצל חברות בירושלים מובטחים רק לאלו שתרשמנה ו/או תגשנה את בקשתן לפני ה־15 במאי.

6. **שמרטפיה**
אמהות המעוניינות בשמרטפיה, מתבקשות לציין זאת בטופס ההרשמה.
הועדה תכין חדר פעילות (צעצועים, ניר, דבק וכו׳) לילדות/ים. האמהות מתבקשות לקחת תורנות בשמרטפיה.
בנוסף, נשים המוכנות להתנדב לתורנות בשמרטפיה, מתבקשות למסור על כך באמצעות הטופס.

7. **מסקנות והצהרות הכנס**
אם וכתוצאה מהדיונים בסדנאות, הגיעו ברוב קולות למסקנות שונות, תאפשר הועדה לשכפל ולהפיץ מסקנות אלו בין כל באות הכנס. המסקנות יוקראו בישיבת הסיום.
נשים או קבוצות, הרוצות להגיש הצעות להצהרות הכנס הפמיניסטי הארצי הרביעי, **חייבות** להגיש זאת בכתב (רצוי מודפס) בציון שם המציעה (או מציעות) לא יאוחר מה־15 במאי לאחת מחברות הועדה.
ההצעות שתתקבלנה עד לתאריך זה, תשוכפלנה ותופצנה ביום הראשון של הכנס בין כל המשתתפות. טופס ההצעות יהוה טופס הצבעה.
עד שעה 15.00 ביום השני של הכנס, יאספו טפסי ההצבעה בקופסא מיוחדת וסגורה. התוצאות יוקראו ביום השני של הכנס בישיבת הסיום.

לשם הצלחת הכנס הפמיניסטי הארצי הרביעי — מלאי במהירות האפשרית את טופס ההרשמה וביחד עם סכום דמי ההשתתפות, שלחי זאת לאחת מחברות הועדה הבאות:
1. שימי מזרחי — שדרות עמנואל 28, תל אביב 62645, טל. 03־241906
2. רינה פישר — רח׳ שמשון 22/5 בקעה, ירושלים 93501, טל. 02־245971
3. עמליה ברגמן — יפה נוף 95, חיפה 34641, טל. 04־83817

המשך מעמ' 13

למה אין שייקספיר ממין נקבה?

"יותר מכל קשר אנושי אחר, פי כמה וכמה יותר, אמהות פירושה הפרעה תמידית, להיות תמיד מוכן להיענות, לענות, להיות אחראי. ילדים צריכים אותך עכשיו..."

נתפסת כהיפוך גמור לתכונות האגרסיביות, הפעלתנות, התחרותיות והמרדנות המיוחסים לפעולת היצירה. דוגמא לכך מהווה דווקא מלותיה של אנאיס נין, המשקפות את החלום הנשי להמשיך ולהיות ה"מלאך בבית": "פעולת היצירה האגרסיבית; תחושת האשמה על עצם היצירה. לא רציתי להתחרות בגבר; לגנוב את הרעב שלו, את היצירתיות שלו. עלי להגן על הגברים, לא להאפיל עליהם". מעניין שאנאיס נין עצמה, כידוע למי שקרא ביומניה, היתה צריכה לעבור תהליך ארוך ומכאיב, ולקבל עידוד ממשי מהפסיכולוג אוטו ראנק, בטיפול מעמיק, לפני שיכלה להשלים עם הכוחות המנוגדים — הרצון להיות אשה והרצון להיות יוצרת — שאיימו לקרוע אותה לגזרים. מעניין גם שאנאיס נין, על כל התהפוכות בחייה מבחינה כלכלית ומשפחתית, זכתה למידה לא מבוטלת של תמיכה כלכלית, ובעצמה נשארה חשוכת ילדים.

מהדברים שנאמרו לעיל עולה בבירור כי בעולם האנושי כפי שאנחנו מכירים אותו, אין זה פשוט כלל וכלל להיות מחונן בכשרון יצירתי. להיות יוצר, משמעו להיות מסוגל להחזיק מעמד בתנאים נזיריים של עבודה קשה, בדידות, ספיקות תמידיים ובקורת, פנימית וחיצונית כאחת. קשים ומרים חייו של היוצר הגבר, אך קשים ומרים פי שבעים ושבעה הם חייה של האשה היוצרת. מצד אחד, כמו היוצרים בני המעמד הנמוך שהופיעו בזירה הספרותית **רק במאה השנים האחרונות** (צ'כוב, גורקי, ד.ה. לורנס, לדוגמא), יכולה האשה להצביע על הישגים מרשימים בזמן האחרון. כדברי טילי, "לאחר מאות ארוכות של שתיקה, מתחילות הנשים לכתוב בגלוי. בנות המאה שלנו כבר מהוות ממשיכות דרך לדור שקדם להן; יש להן אמהות ספרותיות ,וקורפוס ספרותי ממנו ניתן לדלות". מצד שני ישנם קווי דמיון בין האדישות, הלעג והשיכחה שהם מנת חלקו של הסופר הכושי, ואלו להן זוכות נשים סופרות **אפילו בימינו.** ה"שתיקה" של ספר אחד", כפי שטילי מתארת אותה, הנה תגובה של יוצר לעולם השופך עליו קיתונות של ביקורת ואינו מעודד אותו להמשיך במסלול הכתיבה. האם מקרה הוא, שואלת טילי, שבין הסופרים הכושים בשנים 1850־1950, רק אחד עשר (11) פרסמו יותר משני ספרים? התשובה ברו"ה. בדומה לכך, אין זה מקרי, כדברי וירג'יניה וולף, כי למרות שחלוצות רבות יצאו לפני המחנה של הנשים היוצרות, יש "נשים מפורסמות רבות, ורבות הרבה יותר בלתי ידועות ושכוחות".

את תהליך השיכחה וההשתקה הזה מתארת טילי בקטע הנקרא "אחת מתוך 12". וכדי לסבר את האוזן, יש לציין שגם במאה שלנו, בה כביכול זכו הנשים להכרה מלאה ביכולתן ובזכותן לכתוב, ישנם שני יחסים מספריים מעניינים. 1:5 ו־1:12.

הראשון מייצג את היחס המספרי בין סופרים לסופרות ב"ספרים בדפוס". (הדבר נכון גם לארה"ב וגם לבריטניה, לפי סטטיסטיקות שנבדקו באמצעים פחות או יותר משוכללים). השני מייצג את היחס המספרי בין סופרים לסופרות באותם מאגרי אינפורמציה האמורים לציין ולתעד הישגיות ואיכות בספרות: "רשימות קריאה לקורסים בספרות, ספרי למוד, אנתולוגיות, רשימות "נבחרי השנה", "נבחרי העשור", "נבחרי חמישים השנה", והתייחסותם של מבקרים וכותבי רצנזיות במגזינים מובחרים, רבעונים, מוספים ספרותיים וספרי בקורת". אחת על כל שנים עשר! (ומנסיוני האישי אני יודעת כי כאשר למדתי לתואר הראשון בספרות אנגלית ואמריקנית באוניברסיטת קולומביה, היחס בין סופרים וסופרות ברשימות הקריאה היה קרוב יותר ל־1:15, ועל כך בהמשך).

מניין נובעת שתיקה נוספת זו, ומהי הסיבה לה?

מדוע, כאשר סופרת אחת כותבת על כל חמישה סופרים, כה דל חלקן בידוע, במועבר לתלמידים, וזוכה להכרה? הרי אין ספק כי כאשר יצירתה של סופרת אינה זוכה לעיון בקרתי בזמנה שלה, ו/או אינה זוכה להכלל בפנתיאון הספרותי של "הספרות הטובה", דינה להשכח בדורות הבאים וכאילו ולא היתה.

צר המקום פה מכדי לעמוד על המהפכה שחוללה התנועה הפמיניסטית, שהפכה את העיסוק בספרות שכתבו נשים לעיסוק מכובד ולגיטימי. אני רוצה לעמוד על התוצאה ממהפכה זו, המוצאת לה בטוי בחפירות ארכיאולוגיות של ההסטוריה הספרותית ובהשבתן לתחיה, פשוטו כמשמעו, של סופרות שצללו לתהום הנשייה הנקראות "Out of Print". כדוגמא לסופרת שחזרה לרשימת "הספרים שבדפוס", ואשר קורסים ב"למודים אמריקנים" ו"למודי נשים" מתחילים לתת לה הכרה וכבוד, אקח את ספורה של רבקה הרדינג דייויס. ספורה מרמז, לדעתי, על מדת אי־הצדק, עיוות הדין ומשוא הפנים הכרוכים באותה "השתקה" לה "זכו" הסופרות הנשים, ואשר תוצאתן היא המספר 1:12.

"החיים במשרפות הברזל", שנכתב על ידי רבקה הרדינג דייויס, הופיע באפריל 1861 בירחון הספרותי החשוב Atlantic Monthly . בתקופה בה הטרנסצנדנטליסטים כמו אמרסון, ויטמן, תורו, כתבו באופטימיזם רומנטי על היכולת האנושית ליצור ולכבוש את העולם, פנתה האשה הצעירה לטפל בנושא שלא עסקו בו מעולם בספרות האמריקנית, ולא יעסקו בו במשך עשרות שנים אחריה: חייהם של מליוני אמריקניים, לא באויר היערות הצח, אלא בסרחון ובתנאים המנוולים של משרפות הברזל. (1 מכל שבעה אמריקנים עבדו ב־1860 במשרפות ברזל או במכרות!) רבקה הרדינג, רווקה בת שלושים בעת כתיבת הספר, הבינה כי מתחת לקיום הבהמי, בו אדם עובד שעות ארוכות ביממה בעבור פרוטות, וחוזר לחור מסריח ומסמורטט כדי לבלות את מעט השעות שנשארו לו באכילת פיגולים ובשינה טרופה, אינו יכול להיות כל התמונה כולה. כמו טילי אולסן, גם היא מתמקדת במה שנמצא מתחת לפני השטח: לא הרעב הגופני אלא "רעב הנשמה" הנובע מכליאתה בקיום שאינו אלא"מות בחיים". מה קורה, שואלת רבקה הרדינג דייויס, כאשר תנאים פיזיים נוראים כאלה נפגשים באדם שיש בו ניצוץ של כשרון יצירתי? במובלע, היא מעמידה כאן לבקורת את האידיאלים הרומנטיים של אמרסון וויטמן, שחזו לרוח האדם בכלל ורוח המשורר בפרט, נצחון על כוחות השחור המאיימים להכניעה. אצל רבקה הרדינג דייויס, הו וולף, האיש שכשרון הפיסול שלו הופך לקללה, ודבס, הנערה שעבודה מפרכת מגיל ילדות הפכה אותה לגיבנת, מרמזים שיש גם גבול לכוחה של רוח האדם. ישנם חיים המגיעים ל"חנק ובזבוז", ישנם "רעבונות ענק... וכוחות שלא התעוררו" שאינם יכולים לבוא לידי בטוי ומצוי משום שקיימים תנאים אוביקטיביים המונעים את מימושה של היכולת, וישנה יכולת אמנות מגששת, בלתי מושלמת, שאין לה מורה ומדריך ויש לה רק רגעים בודדים כדי לנסות ולהפיק משהו. במצב זה גונבת דבורה כסף (סכום קטן) כדי לשחרר את הו מהמשרפה, ולאפשר לו "חופש. לעבוד, לחיות, לאהוב. זכותו". כאשר הו נתפס ומקבל עונש של תשע עשרה (19!)

אליס ג'יימס

שנות מאסר, הוא מעדיף איבוד עצמו לדעת. "אין זכויות, אין 'צודק ולא צודק' לאנשים כמוני" חושב הו לפני שהוא מתאבד. בהתמקדותה על חייו ומותו של הו, מעלה רבקה הרדינג בכל תקיפותה את אותה שאלה עצמה שמעלה יותר ממאה שנה אחריה טילי אולסן: מהם המאבקים בהם עומד האדם היוצר, ובאילו תנאים גוברים הכוחות המחניקים ומחריבים את האימפולס היצירתי על כוח היצירה עצמו? ביצירותיה הבאות, יוצרת רבקה גלריה שלמה של גיבורות ספרותיות, נשים צעירות שהן בעלות ישות פיזית גופנית יוצאת דופן בתקופתה וכולן עומדות בסימן "כוחות שלא נוצלו, אנרגיות שהוחנקו, תקוות מורעבות". אולם בביוגרפיה של רבקה ובהסטוריה הספרותית שלה יש אירוניה. כפי שמתארת זאת טילי אולסן: אחרי נישואיה של רבקה ב־1863 ולידת בניה, חוותה הסופרת על בשרה את הקושי הנורא שבתרגיל האקרובטי בו האשה היא גם מפרנסת, גם רעיה ואם תומכת, וגם יוצרת. בו בזמן "זכתה" לבקורות פחות ופחות מבינות מצד המבקרים הגברים, ולהבנה מצד נשים סופרות כמו הרייט ביצ'ר סטו או אליזבט סטיוארט ליון פלפס. (יש לציין כי עורך **האטלנטיק** בשנות ה־60, תומס ונטוורט היגינסון, היה אדם ליברלי במיוחד וכוח מרכזי למען זכויות הנשים, שפעל באופן פעיל למתן הכרה ובטוי בדפוס ליצירתן של נשים).

אן סקסטון

קולט

אולם האירוניה המרה ביותר היא הסטורית. שמה "נמחק" מרשימת האנשים שכתבו על מלחמת האזרחים. ספרה, (1868) "Waiting for the Verdict" שיש בו פגמים רבים אבל עולה בהרבה על ספרים שנכתבו בתקופה זו, אינו זוכה לאיזכור בספרו של דניאל אהרון "The Unwritten War: American Writers and the Civil War (1973)" תרומתה לספרות הריאליסטית (20 שנה לפני זולא!) ולתיעוד חייו של מעמד הפועלים "נמחקו" במידה שווה כבר ב־1891, עד כדי כך שאלינור מרקס ואדוארד אבלינג, בספרם "The Working Class Movement in America" יכולים לשאול "איפה כותבי הספורת האמריקנים?... אין בנמצא תיאורים של פועלי תעשיה ושוכניהן של שכונות עוני; אין תמונות של אלה השקועים בעמקי המעמקים של הגיהנום (**אינפרנו**) המודרני". **הניו יורק טיימס**, בהספידו את מותה, קרא לכתבה "אמו של ריצ'רד הרדינג דייויס מתה בבית בנה". (בין הסופרת מדרגה א' ובנה, הכותב מדרגה ג', אין מקום לטעות בסדר החשיבות...)אין צורך להוסיף שכאשר למדתי באוניברסיטת קולומביה, לא שמעתי את שמה של רבקה הרדינג דייויס, כפי שגם לא שמעתי על סופרות אנגליות ואמריקניות אחרות בעלות שיעור קומה, שהיום אני מכירה ומעריכה את יצירתן: באמריקה, למשל, מרגרט פולר, מרי וילקינס פרימן, שרה אורן ג'ואט, שרלוט פרקינס גילמן, קייט צ'ופין, אליזבט סטוארט פלפס. (לואיזה מיי אלקוט והרייט ביצ'ר סטו זכו מזמן ל"הכרה" כסופרות של ספרות־ילדים. יש רק לזכור שגם מרק טווין, א.א. פו, והרמן מלוויל נחשבו לסופרי ילדים עד המאה ה־20).

לענייננו, ספור הצלחתו, "מחיקתו" והשבתו לתחייה של "Life in the Iron Mills" מעלה בכל תקיפותן את השאלות הכרוכות במספר 12:1: מי, מתי, ולמה מחליט על 'הכשרתה' של יצירה ספרותית שנכתבה על ידי אשה להכללה באותם מכשירים ממסדיים המעניקים לה חיי נצח בפנתיאון הספרותי? מי, למשל, יעשה ללואיזה מיי אלקוט ולהרייט ביצ'ר סטו את השירות שעשה ד.ה. לורנס למלוויל, פו וטווין?

בלי לענות על שאלות אלו כרגע, חובה להעלות על נס את תרומתה של התנועה הפמיניסטית להפיכת העיסוק בספרות שנכתבה על ידי נשים לדבר "מכובד", ובעידוד שנתנה להקמתם של מוסדות כגון
בלי שנשים תקחנה חלק פעיל ופורה בגילוי, עידוד, ושימור כשרונן של נשים סופרות, לא נוכל למנוע את עלייתה של השאלה הבלתי נמנעת במאה ה־22: איפה כל הנשים הסופרות? מדוע אין לנו שייקספיר ממין נקבה?".

ד"ר דינה פלדות ילידת הארץ ומרצה לספרות אנגלית ואמריקאית באוניברסיטת תל־אביב.

1. Margaret Fuller, "The Great Lawsuit", in Woman in the Nineteenth Century (New York: Norton, 1971 reprint of the 1855 ed.)
2. Rebecca Harding Davis, Life in the Iron Mills (New York: The Feminist Press, 1972 reprint of the 1861 ed.)
3. Tillie Olsen, "Tell Me A Riddle", (New York: Dell, 1961).
4. Tillie Olsen, "Yonnonido: From the Thirties (New York: Delacort Press, 1974).
5. Tillie Olsen, "Silences (New York: Delta, 1978).
6. Virginia Woolf, A Room of One's Own (Penguin: 1976 reprint of the 1929 ed.).

מסכים ומסיכות

"תשע עד חמש"

רחל אוסטרוביץ

במאי: קולין היגינס
תסריט: קולין היגינס, פטרישיה רזניק (מבוסס על ספור משל פטרישיה רזניק)
צילום: ריינלדו וילאלובוס
מוסיקה: צ'רלס פוקס
שחקניות: ג'יין פונדה, לילי טומלין, דולי פארטון

קומדיה נחמדה ומשעשעת זו מוגשת לכל המזכירות המתחילות את יום עבודתן ב־8 ומסיימות אותו ב־4 מדי יום.

"9 עד 5" מוקדש לכל הנשים הנאלצות להגיש קפה, כאשר הן עוסקות במשהו חשוב באמת, ולשרת את הבוס בכל שאוותה נפשו, והרי לכן סרט המשקף את המציאות האבסורדית ביחס אל הנשים. אין צל של ספק שנשים רבות תזדהנה עם הסיטואציות המגוחכות, אך אמיתיות, המוקרנות לנגד עיניהן.

המסר ברור — הנשים העובדות, יהיו כישוריהן אשר יהיו, הופכות לאובייקטים מיניים ולנותנות שרותים לגבר — הבוס. ואם לפני שנים אותן סיטואציות עצמן בסרטי דרמה או קומדיה לא עוררו כל בקורת מצד הנשים הרי שלכניסת הפמיניזם לכל שטחי החיים, להתעוררות הנשים למצבן, ולמודעות של נשים שיש לדרוש שינוי יש יד בדבר.

הסיפור הוא פשוט. שלוש מזכירות מתקוממות כנגד הבוס המטריד אותן מינית ומתנהג אליהן כאילו שירותיהן צריכים להנתן ללא סייג. בעקבות התרחשויות גדושות הומור הן קושרות אותו בביתו והוא הופך להיות אסירן. בהעדרו הן הופכות את סדרי החיים במשרד ומצליחות להנהיג שעות עבודה גמישות, רוטאציה בעבודה, מעון יום לילדים ושפור האוירה החזותית של המשרד. המשרד פועל ביעילות ואיש אינו שם לב להעדרו של הבוס. "אפשר לנהל משרד ללא הבוס" אומרת אחת המזכירות "אך אי אפשר לנהלו בלי המזכירות!".

אינני חושבת שיש להעמיק בניתוח הסרט מבחינה קולנועית לפי המסורת הידועה והמקובלת של מבקרי הקולנוע. אין זה משנה לענינו של הסרט אם זו פארסה או קומדיה הוליוודית מן הסוג הישן. צריך לראותו כהמשך הקלטותם של מסרים פוליטיים פמיניסטיים לתחום הקולנוע, מצבים המתוארים כיום כאבסורדים תוארו על ידי גברים במשך שנים רבות בקולנוע — כטבעיים. אין זה מפתיע שנשים החלו להקים חברות הפקה משלהן (ג'יין פונדה, ברברה סטרייסנד, מרי טיילור מור, סוזן האריס) כיוון שברור להן שיש בידי המפיקים כח רב להחליט מה וכיצד יופק ויוקרן לציבור הרחב.

דולי פארטון, לילי טומלין וג'יין פונדה מצויינות בתפקיד הדמויות אותן הן מייצגות ומשחקות באוטנטיות ובחן רב. כמו כן הן יוצרות אוירה הרמונית מיוחדת המשקפת את הסולידאריות והאחווה של נשים. דולי פארטון הזמרת, היא שחקנית חדשה על מסכי הקולנוע ומצליחה לשבור את המיתוס הגברי שמזכירה בלונדינית ששדיה גדולות היא בהכרח מטומטמת ואובייקט מיני. במשחק נפלא ושובה לב היא מקרינה חום ואינטליגנציה. לילי טומלין מקסימה במשחק קומי נהדר ואני מאמינה שעוד צפויות לנו בעתיד שעות רבות של הנאה אתה. בתפקיד המזכירה הבכירה שעבודתה לא מקבלת את ההערכה לה היא ראויה, מצליחה טומלין להביע בהבעות פניה גם את כל מה שמילים ודיאלוגים לא היו מצליחים לתאר. ג'יין פונדה המוכרת לנו במשחקה המעולה ("קלוט", "ג'וליה", "השיבה הביתה") לקחה על עצמה בסרט זה גילום דמות מזכירה סטריאוטיפית שלכאורה היא חלשה, מבולבלת וחסרת בטחון, ועושה זאת בכישרון רב.

ג'יין פונדה עברה דרך ארוכה מאז שיחקה ב"ברברלה" של רוג'ר ואדים בו עוצבה פונדה על ידו כסמל מין. ואילו היום היא מפנה את מירצה לטפל באמצעות המדיום הקולנועי בנושאים פוליטיים וחברתיים חשובים ("שחררו את הצבא", "השיבה הביתה" — נושא מלחמת וייטנאם; "הסינדרום הסיני" — נושא כורים גרעיניים; "9 עד 5" — נושא שוויון האשה).

אין לי ספק ש"9 עד 5" לא יהיה ארוע יוצא דופן בקולנוע. קשה היום להתעלם ממטרות הפמיניזם ולא קל להכחיש שאכן דמותה של האשה בקולנוע עוותה והוצגה כפי שגברים היו רוצים לראותה. כמו רבי־מכר בנושאים פמיניסטיים שאינם יכולים לגרום למהפכה מיידית, כן גם סרט אחד אינו יכול לשנות תרבות מושרשת מדורי דורות. אולם סרטים רבים ככל האפשר בנושאים חשובים אלו עשויים להביא לשינוי מהותי בהתייחסותם של גברים אל הנשים ובהתייחסותן של הנשים לעצמן.

האם עומדות הנשים מצידו הנכון של שולחן המנהל?

הגינות, נאמנות, אחריות

בשבועות האחרונים הופיעה ב„לוח הכפול" („הארץ" — „ידיעות אחרונות") שתי מודעות, כמעט זהות ב־לשונן: „...האם את טובה מספיק להשתלב בצוות הצעיר והדינמי שלנו כיד ימינו של מנהל החברה? אם כך, נשמח ל־העניק לך את השכר והקידום ההולמים את כישרונותיך. אם את בעלת השכלה תיכונית לפחות, שולטת באנגלית (כולל הדפסה) בעלת יכולת לפתור בעיות באופן עצמאי, בעלת ניסיון של מספר שנים בארגון משרד, אחראית, חרוצה, מסוגלת לבצע כל תפקיד החל מהפעלת מרכזיה וכלה בארגון כנס קניינים מחו"ל. פני אלינו..."

אל מודעה אחת (חברת תכשיטים) הגיעו כשבעים פניות. אל המודעה השנייה (משרד עורכי־דין) הגיעו כ־100 פניות. לאחר המיון הראשוני — אף אחת משתי המשרות הפנויות עדיין לא אוישה. „אני מאמין בשוויון בין גברים ונשים בכל הנוגע לכישורים", אומר אבי עזריאלנט, יו"ר מועצת המנהלים בחברת־התכשיטים — והבוס המיועד למזכירה שטרם נמצאה. „אני מעריך שיש בארץ כאלפיים גברים בעלי כישורים המתאימים לשמש מנכ"לים ומנהלי־חברות. על־פי התיאוריה שלי — יש אותה כמות של נשים המסוגלות מבחינת כישוריהן למלא אותם תפקידים. במציאות הישראלית — מסיבות שלא זה המקום להיכנס אליהן — רבות מאותן נשים אינן מגיעות לתפקידים המנהליים הבכירים. לאלה ייעדתי את המישרה שהצעתי. הן תתאמנה בדיוק לדרישותי ממזכירה בכירה".

הגינות, נאמנות, אחריות, מרץ בלתי־נדלה, כושר ארגון וביצוע, תושיה, ידע רחב ככל האפשר (ובתחומים רבים ככל האפשר) שליטה בשפות. תיפקוד תחת לחץ, עצמאות — אלה רק חלק זעיר מהתכונות שמבקשים הבוסים מ־מזכירותיהם לעתיד. ההופעה החיצונית חשובה — אם כי בפירוש אינה הקריטריון החשוב מכולם. („שתהיה נאה", אומר המשפטן; „אבל חשוב יותר שיהיה לה ראש על הכתפיים. איני צריך קישוט במשרד — אפשר להסתפק בעציצים יפים"). גם לגיל או למצב המשפחתי אין חשי־בות עליונה — אם כי „תהיה עדיפות כלשהי לאחת שלא תעמוד עם סטופר בכל הקשור לשעות עבודה".

אבי עזריאלנט מוכן לתת הרבה למזכירה שתשביע את רצונו. („לא שתחליט על שינויים אם איעדר מהעבודה — אבל שתוכל לכל הפחות להמשיך ולהזיז את העסק כרגיל"). במזכירה טובה הוא מוכן להשקיע עד מאה ושלושים אלף לירות ברוטו לחודש.

מתוך מוסף הארץ, 6 מרץ 1981

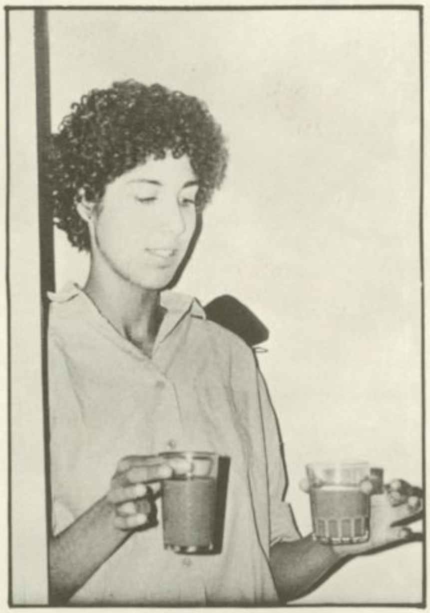
"להיות אשה חיילת"

יונה הדרי

תסריט בימוי והפקה: שולי אשל

הוקרן בטלויזיה ביום ה' 2.4.81

"בצבא כמו בחברה תפקידה העיקרי של האשה הוא לספק שירותים" אומרת שולי אשל בסרטה הדוקומנטרי "להיות אשה חיילת". הסרט עשוי בעידון רב ובאיפוק ותורם על ידי כך לחידוד המסר הביקורתי שלו יותר מאמירות בוטות וולגריות. שתי החיילות, אורלי ואביגיל, ואתן שורה ארוכה של חיילות מציגות אמת עגומה שמתגלה בשיטת שאלת הסרט הנע: "את יודעת להדפיס" הן נשאלות ביום גיוסן כשהן עומדות בשורה ארוכה. בשלושת שבועות הטירונות הן מטפחות ציפיות להיות חיילות של ממש אך סיום מסדר הטירונות הופך למיסדר הבכי: התמונה החוזרת היא של החיילת ליד הטלפון, החיילת המחייגת, החיילת המדפיסה והחיילת מגישת הקפה. שני טקסי הענקת דרגות, האחד לחיילות והאחר לחיילים, ממחישים את מעמדה של החיילת. בראשון שואל המפקד למקצוען וכולן משיבות: "פקידה". בשני, לחיילים, נושאת נערה אל המפקד את מגש הדרגות. החיילת היא מגישה. אין היא מוצגת כמי שממלאה תפקידים הדורשים ממנה הפעלת הראש או כישורים. היא פאסיבית

וצייתנית — היא מספקת שירותים. כל מה שיש למפקדים לומר לחיילות הוא "תביאי קפה" "תשיגי לי כמה שיחות טלפוניות", "תביאי את התיק או הניירות". אמת יש כבר סגניות ראשונות של פקחות טיסה, פקידות טכניות, טכנאיות ואפילו מירי דיין האחת והיחידה מפקדת קורס טנקיסטים. אך בצה"ל 709 מקצועות מהם רק 225 פתוחים לנשים, בעוד שבארה"ב למעלה מ־670 מקצועות ומהם למעלה מ־570 פתוחים לנשים היכולות להיות טייסות, שיריונאיות ואסטרונאוטיות. בצה"ל ממלאה עדיין החיילת את תפקידה המסורתי כנותנת שירותים. צה"ל אינו יכול לשנות דפוסים שנקבעו מדורות אם החברה לא שנתה את יחסה לאשה ולאפשרויות תפקידיה המקצועיים. אורלי ואביגיל עם סיום שרותן הצבאי ממשיכות בתפקיד הנשי המסורתי: אורלי פקידה ואביגיל מבשלת בקיבוצה.

עדה בן נחום מציגה עמדה חד־משמעית "צריך לפתוח את כל המקצועות לנשים כולל לחימה". לעומתה אלוף משנה דליה רז זהירה יותר. היא טוענת שהפיכת האשה ללוחמת מחייבת החלטה מדינית. אך נראה ששולי אשל ערה לעובדה שזו בינתיים אינה השאלה העיקרית כיון שלפנינו שאלות בסיסיות יותר: כיצד לנצל את מלוא הפוטנציאל של חיילות בתפקידים שאינם בהכרח תפקידי לחימה בשטח. שולי אשל אינה שולחת את הנערות לשדה הקרב ואינה מנסה להפוך אותן לגברים. היא מבקשת לשנות את הנורמות הצבאיות שאינן אלא השתקפות של נורמות חברתיות מחוץ לצבא, ולתת לנשים את מה שמגיע להן: לחיות בחברה שוויונית המכירה בהבדלים שבין המינים אבל אינה מתעלמת מן האפשרות שנשים יכולות להיות לא רק פקידות ומגישות קפה.

"אני יוצאת עם שירי לדרך"

בתיה פישרמן

אני זוכרת ערב נעים בתיאטרון קטן בגריניץ' ווילג' שבניו־יורק בו צפיתי בהנאה במחזמר "אני יוצאת עם שירי לדרך". תהיתי אז אם נזכה אי פעם לראות גם בארץ מחזה פמיניסטי ולהנות מתרבות נשים המתפתחת בכל העולם. והנה, שמחתי לקרוא על העלאת המחזמר בגירסתו העברית כאן בארץ.

המחזמר מועלה כעסקת חבילה אלגנטית במוסיקול של מלון שרתון בת"א, עם משקה וריקודים, היאה אמנם למלון מרובה כוכבים אולם אינו מאפשר לנשים רבות לחזות בו.

חנה לסלאו

ואכן גרטשן קרייר וננסי פורד כתבו את המחזה האמריקני למען כל הנשים ובו הן חושפות אמיתות על חייהן ומנסות לנפץ את השקר שחיו עמו בעבר.

המחזה מתאר את חוויותיה האישיות של המחברת גרטשן קרייר. במחזה היא הזמרת קאתי ג'ונס הנמצאת בעיצומן של חזרות למופע קברטי חדש. השירים שחיברה למופע אינם אותם שירים רומנטיים על אהבה "שמכרו" אותה בעבר. הפעם אלו שירים המספרים את הספור האמיתי של חייה וסביבתה. ג'ו, אמרגנה של קאתי, מודאג מרצון החשיפה של הזמרת ומפחד שהקהל לא יאהב את קאתי, המנפצת את כל האשליות והחלומות שנרקמו מסביב לדמותה בעבר, אך קאתי מתעקשת להעלות את המחזה כפי שהוא.

הגיבורה, שאיננה מוצגת כקרבן, נמצאת בתהליך של שינוי והשירים החדשים שלה נותנים ביטוי לשינוי זה. היא צוחקת על חייה בעבר וחוגגת את הוויתה החדשה.

הקהל הניו־יורקי, ברובו נשים, קיבל בהזדהות, בחמימות ובהבנה את הצגת השינוי, המודעות החדשה, הרצון לחשוף את האמת. הגברים הספורים שחזו בהצגה הרגישו אי־נוחות למשמע הדברים. כן גם אמרגנה של קאתי, ג'ו, אינו מוכן לקבל עדיין את המסר החדש. הוא רוצה לאפר את קאתי כדי להסתיר את הקמטים שעל פניה, את גילה האמיתי ואת כוחה ואומץ לבה. קאתי נחושה בהחלטתה להסיר את התחפושת.

לצערי, הגירסה העברית של המחזה קוצרה ודוקא המסרים החשובים לא מצאו בטוי בדיאלוגים שבין קאתי לאמרגנה ובינה לבין חברות הלהקה. המסר הפמיניסטי "עודן" למען הציבור הישראלי.

מי שלא ראתה את המחזה המקורי תהנה גם מהגירסה העברית המקוצרת, שתירגם עמוס אטינגר בבמוייה של עדנה שביט.

חנה לסלאו בתפקיד קאתי, ידועה לציבור הרחב כקומיקאית במערכונים וסרטי קומדיה, מצליחה היטב בתפקיד רציני ורב־גוני זה. ישראל בידרמן אמין מאד בתפקיד האמרגן ג'ו, ומשחקו מעולה.

הצהרת אונס

אילין מקרתי **תרגום: יעל פיילר**

האם הוא ״בא״?
הדוקטור רוצה לדעת.
האם הוא בא?
הדוקטור בפנים קפואות
מחליק יד, בכפפה אל תוך הפות.
אני אומרת כן, הוא בא
דרך הדלת
הוא בא מאחורי
בא כאילו גר שם
או כאילו זו רק עוד פינה
להשתין בה
כאילו בְּשֶׁלוֹ.
כמוך.
האם הוא השתמש בכח?
השוטרים רוצים לדעת
רובים ואלות תלויים על ישבנים
האם הוא השתמש בכח?
אני אומרת שהיה לו כח של סופה
פתאומית
הכח של ילד מיואש
הכח שיודע מה הוא רוצה.
אבל האם היה לו נשק?
הם שואלים, בוהים בי.
אני אומרת היה לו את עצמו; יתרון
ההפתעה.
הוא נראה כאילו חשב שזה מספיק,
ש...
ו...

אני שוכחת את ידיו
אני רוצה לשכוח את ידיו
(האימה שבידיים האלה. ארוכות,
דקות...
כמו ידיים אחרות שאני אוהבת ללטף...
אבל הידיים ההן...)
כמו פטישים כמו מלחציים
כמו צפרניים
אני אומרת שהיה לו נשק אני מאמינה
שהיה לו מחסן שלם של נשק
כאילו נתמך בקשר של סַפָּקֵי נֶשֶׁק.
והיית לבדך?
הם שואלים נוטים קדימה.
כן, אני אומרת בצייתנות
והבזק של סרט־כחול ישן עובר דרך שפתותיהם
אני צועקת שלא ידעתי שזה נגד
החוק
לא ראיתי את השלט
״לכי הביתה לבד על אחריותך בלבד!״
מה לבשת?
אני כותבת: הייתי לבושה כמו עכשיו,
בערום כמו עכשיו
חשוף עד כדי כך.

האם היית יכולה לזהות אותו?
הם, בחוש של בילוש, שואלים
האם את יכולה לזהות אותו?
הוא שואל
מאחרי ספר חשודים עבה.
אני אומרת שאני רואה אותו
בכל מקום.
אם תראי אותו — קראי לנו,
הבחורים הכחולים מרגיעים.
אני אומרת אם אראה אותו אקרא
לכל כח הרצון שלי כדי לשכוח
שהוא יצור אנוש.
אני אהרוג אותו.

נו נו, גברת קטנה, הם ממלמלים
את, רק תני לנו לטפל בזה אחרי הכל
את מוכרחה להבין הוא צעיר
מטורף מסכן
אני מבינה אני אומרת שהוא ואני
לא עושים כלום
מלבד ארוחה בשבילכם
או במילים אחרות
מספיקים שני קרבנות
כדי לעשות לצודק
את שינוי כל
השיטה
הדפוקה.
חִתמי כאן.

דין שוטר־אנס

יונה הדרי

השוטרים הם כנראה קבוצת עילית בעלת פריבילגיות מיוחדות. דין שוטר־אנס אינו כדין כל אנס. תיירת משבדיה שהתלוננה במשטרה על אונס, נאנסה שנית על ידי איש משטרה שהסיע אותה לאחר תלונתה ברכב משטרתי מתחנת המשטרה למלונה.

כידוע כיון שלא היתה עדות מסייעת וגירסת המתלוננת בלבד אינה תופסת, נידון איש המשטרה על מעשה מגונה בעת מילוי תפקיד (ולא על אונס). אך כיון שהשוטר אינו ככל בני האדם הנשפטים בבתי משפט, הוא נדון בבית הדין המשמעתי של המשטרה. והעונש: הורדה בדרגה מסמל ראשון לסמל שני ומאסר חודש על תנאי. כמו כן יש לשוטרים אשראי שאינו ניתן לכל אחד כגון: שרות מצטיין, חרטה, היותם נשואים ואבות לילדים. כידוע המליצה ועדת איתן־סירוטה לבטל את סמכותו של בית הדין המשמעתי להטיל עונשי מאסר במטרה למנוע מבית הדין המשמעתי להפוך למפלט לשוטרים מפני אישומים פליליים, אך המלצה זו לא יושמה.

בחדשות מיום 31.3.81 נאמר שהשוטר האנס פוטר מהמשטרה. אך אין בכך כדי לפתור שתי בעיות עיקריות: האחת שאשה נזקקת לעדות מסייעת כדי להוכיח את תלונת האונס והשניה שהשוטר לא נשפט ונענש ככל האדם בערכאות המשפטיות.

את תגובות המחאה הללו מצאנו על קירות העיר נתניה

שם
מקצוע
כתובת
טלפון

קוץ בה

פרסומאים של מכונות כביסה, מקררים, חמרי נקוי, תכניות חסכון, מוצרי מזון, מערכות סטיראו ועוד ועוד משתמשים באשה ובגופה לפרסם את מוצריהם ואת שרותיהם. נשים מוצגות בפרסומות כעקרות בית עיפות, כנשים חסרות אונים המחכות לבעל המושיע, או כאוביייקטים מיניים כשגופן הוא המֶסֶר. ייתכן שרבות מכן לא חשבו שפרסומות — המציגות את האשה כנותנת שרותים או כאובייקט מיני — מעליבות למעשה את הנשים. מדור ״קוץ בה״ קורא לכן לשים לב לפרסומות המעליבות נשים ולמחות ביחד אתנו נגדן. נא שלחו את הפרסומות למדור זה ואנו נפרסמן.

פינת הזוועה

פשרה גואלת

שרה דורון

מי ייבחר לטפל בענייני נשים ב־מטה־הבחירות — גבר או אשה? זו היתה השאלה שהעסיקה באחרונה את חברי סיעת הליכוד.

„רק אשה תבין ללב אשה", טענו אחדים.

„אין כגבר אשר ייטיב לטפל בענייני נשים", גרסו אחרים.

הוויכוח היה נמשך ונמשך, לולא הצעת־הפשרה הגואלת של ח"כ אברהם שריר: „כדי לרצות את כולם, יש לבחור בח"כ שרה דורון — היא ממש גבר לעניין".

ידיעות אחרונות 19.2.1981

